

Ročník XII.

2/2005

Cena 20 Sk

BIBIANA

**REVUE
O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ**

M. Richter / Bazár fantázie ♦ E. J. Groch / Dievčatko so zápalkami

♦ F. Kriška / Tvorivý príbeh ♦ Kamily Štanclovej ♦ J. Milčák / Deti

sú ľudia, s ktorými si najlepšie rozumiem ♦ M. Andričíková /

O počúvaní srdcom ♦ M. Žilková / Peplemetrové

prízraky ♦ N. Siegllová / Česká literatúra pro děti 2004

OBSAH

MILAN RICHTER

Bazár fantázie / 1

Svetlonos / 8

H. CH. ANDERSEN

Cisárovo nové šaty / 10

DAGMAR VALČEKOVÁ

Lietajúci kufor / 13

ERIK JAKUB GROCH

Dievčatko so zápalkami / 14

Príbeh fľaškového hrdla / 17

FEDOR KRIŠKA

Tvorivý príbeh Kamily Štanclovej / 20

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Chudobná nielen duchom (Post scriptum)

(Slovenská literatúra pre deti a mládež 2004)
/ 25

DETI SÚ LUDIA, S KTORÝMI SI

NAJVIAC ROZUMIEM

Rozhovor s Jánom Milčákom / 31

MARKÉTA ANDRIČÍKOVÁ

O počúvaní srdcom / 37

MARTA ŽILKOVÁ

Peplemetrové príznaky

(Dramatická tvorba pre deti 2004) / 40

JÁN BEŇO

Od Vihorlatu po Morské oko

(Dni detskej knihy 2005) / 46

NADĚŽDA SIEGLOVÁ

Česká literatúra pro děti 2004 / 49

ANDREA MIKULÁŠOVÁ

Vojnové detstvo / 53

RECENZIE / 54

J. Šrank: *Štefan Moravčík: Vyhodme si z kopytka!*; J. Kačala: *Slovenské ľudové rozprávky 3*; V. Obert: *Zuzana Križková - Margaréta Horváthová: Juraj Jánošík (Rozprávania o zbojníckom kapitánovi)*; D. Mikešová: *Jiří Černický: O Sasance (Dokument z pohádky)*; P. Karpinský: *Georgia Byngová: Malá čarodejka Molly*; R. Rusňák: *Ján Navrátil: Námočník Kapko Dierka*; G. Magalová: *Marta Žilková: Výhry a prehry mediálnej drámy*; E. Faithová: *Jozef Pavlovič: Podivuhodné príbehy našich slov*

EVA ČÁRSKA

Čirý kusok neba alebo POZOR SKLO! / 65

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA 2004

/ 67

EVA HORNIŠOVÁ

Dielo H. Ch. Andersena v prekladoch do slovenčiny / 69

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Panská 41, 815 39 Bratislava, tel. 02/54 43 13 08.

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Banšellova 4, 821 04 Bratislava, tel. 02/43 41 46 65

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR 2139/99

Číslo je ilustrované ukážkami ilustrácií z tvorby Kamily Štanclovej. 1. str. obálky: Pavol Štefánik: Obloha je modrý zvon; 4. str. obálky: Kalevala

ISSN 1335-7263

Bazár fantázie

MILAN RICHTER

Chcel byť spevákom. Vlastne chcel byť baletným tanečníkom. A hercom. Chcel dobyť umeleckú Kodaň a presláviť sa. Ani v jednej profesii však neuspel. Povedali mu, že mu chýba vzdelanie, a poslali ho do škôl. Vtedy to skúsil s básňami. Za celý život ich napísal okolo tisíc. Niektoré z nich sa čítajú dodnes. Ešte predtým, než sa znova (už s vydretou maturitou a tzv. druhou skúškou) zjavil v Kodani, skúsil to s drámou. Jednu vydal pod pseudonymom ako sedemnásťročný! Niekoľko hier mu už ako zrelému mužovi inscenovali v Kráľovskom divadle, väčšina bola „prepadák“, niektoré vyvolali škandál. Zároveň to skúsil aj s prózou. Ako tridsaťročný vydal román *Improvizátor*, ktorý kritika prijala kladne. Hneď ho preložili do nemčiny a onedlho do ďalších jazykov, vrátane češtiny (1851).

Bol neodbytný a cieľavedomý. Mal tridsať rokov a už ho poznali v Nemecu. Zdá sa, že jeho ambicióznosť siahala oveľa ďalej. Pustil sa do písania krátkych textov, „rozprávok rozpovedaných deťom“. Boli to vtipné príbehy plné fantázie, humoru, ale aj úzkosti. V máji a decembri 1835 vyšli prvé dva útle zväzky.

Zrodila sa autorská rozprávka.

Tento spočiatku neúspešný, no z dnešného pohľadu vlastne neslýchane úspešný umelec uzrel svetlo sveta 2. apríla 1805 v malom domčeku uprostred chudobnej štvrte dánskeho provinčného mestačka Odense. Či sa to naozaj stalo v domčeku, ktorý ako jeho rodný dom „určili“ radní páni o sto rokov neskôr, je dodnes predmetom sporu literárnych historikov. Rodičia (otec „slobodný šus-

ter“ a matka práčka) dali svojmu synovi meno Hans Christian. Keď mal dva roky, presťahovali sa do uličky Munke-møllestræde neďaleko kostola sv. Knuda. Otec čítaval chlapcovi pred spaním alebo v nedeľu príbehy dánskeho klasika Holberga a rozprávky z Tisíc a jednej noci. Čítal ich v „jedinej izbičke, kde sa ako-tak pomestila obuvnícka dielňa, posteľ a lavica, na ktorej som spával,“ napísal neskôr Andersen v trocha prikrášlenej autobiografii *Rozprávka môjho života*. „Vela voľného miesta nebolo, no na stenách viseli obrazy, na truhlici stáli pekné hrnčeky, veci zo skla a rozličné ozdôbky a nad dielničkou, celkom pri okne bola polica s knihami a zošitmi piesní.“ Zavše sa tam s trojčlennou rodinkou tisli ešte otcovi rodičia: starký, ktorý to v hlave nemal v poriadku, ukazoval vnukovi strašidelné polozvery, pololuďi, ktoré vystružľikal z dreva, a oslovoval vnuka vznešene Vy. Kto si dnes prezrie ten domčúrik o rozlohe možno 20 m², žasne, z akých pomerov, z akého minipriestoru vzišiel nesmierne ambiciózný chlapec, aby vo veľkopanskej Kodani zakúsil vari všetky sklamanie, akých sa môže dostať talentovanému, no nevzdelanému trúfalcovi.

Otec odišiel neskôr do napoleonskej vojny (Dánsko bolo na Bonaparteho strane) a vrátil sa s podlomeným zdravím. Skôr než zomrel, vymohol si od manželky sľub, že „chlapcovi nechá jeho vôľu“.

Hans Christian chodieval do školy iba sporadicky a už ako dvanásťročný musel pracovať v textilnej a neskôr v tabákovej továrni. Mal pekný hlas a bujnú fantáziu,

rád sa predvádzal. Od robotníkov a učňov si užil posmechu a poníženia, ktoré sa malo stať spolu s matkiným alkoholizmom a dedovou duševnou chorobou základom jeho „prapríbehu“ (aby som použil výraz dramatika P. O. Enquista, ktorý o Andersenovi napísal skvelú hru *Zo života dáždoviek*). Nečudo, že nutkanie či túžba opustiť toto provinčné mestečko a vydať sa do sveta, kde ocenia jeho talent, sa stali mládencovou obsesiou. Nepomohli odhovárania a varovania, keď si od zámožných a vplyvných mešťanov pýtal odporúčacie listy a finančnú podporu.

Nakoniec prelomil aj chabý odpor matky, ktorej istá veštkyňa predpovedala, že na počesť jej syna raz „vysvietia celé mesto Odense“. S nasporenými trinástimi ríšskymi toliarmi opúšťal mestečko a pred vnútorným zrakom sa mu mihotal jediný cieľ: Kráľovské divadlo v Kodani. „*Mama mi zbalila do batôžka nejaké šatstvo a požiadala kočiša poštového dostavníka, či by ma nevzal na čierno do hlavného mesta. Kočiš privoľil, vraj za celú cestu zaplatím iba tri toliare.*“ Po takmer trojdňovej ceste a plavbe sa 6. septembra 1819 ocitol v metropole kráľovstva.

Postupne vyskúšal šťastie ako elév baletnej školy, ako spevák v chlapčenskom chóre – nepochodil síce „natrvalo“, ale sem-tam sa v niektorom balete či v opere ocitol, hoci ako štatista, ktorý len bezhlasne otvára ústa. Vďaka nesmiernej húževnatosti, trúfianlivosti i viere vo vlastný talent upozornil na seba viacerých vplyvných Kodančanov, či už umelcov, šľachticov, alebo zámožných mešťanov. Posvätnú scénu Kráľovského divadla sa snažil dobyť aj vlastnými divadelnými hrami, no jeho tragédie, ktoré sa dostali v rukopisnej podobe až na direktoriát, boli zakaždým ihneď odmietnuté ako „absolútne nevhodné pre naše

divadlo“. Napriek tomu si niektorí múdri páni všimli „nesporný básnický talent“, ktorý presvital medzi riadkami gramaticky i štylisticky chybného textu. Jonas Collin, obchodný riaditeľ divadla a zároveň vplyvný úradník pri dvore, vymohol u kráľa Frederika VI. finančnú podporu, vďaka ktorej mohol Andersen absolvovať štúdium a zložiť maturitu. Nádejného sedemnásťročného básnika poslali do mestečka Slagelse, aby na tamjšej latinskej škole pod prísny dozorom riaditeľa Meislinga získal vzdelanie najmä v gréčtine a v latinčine. Chlapec nesmierne trpel: Meisling žiakom ustavične nadával (Hans Christian v svojej naivite bral všetko osobne a doslova) a mladého literáta mal dokonca doma „na priváte“.

Zážitky z domu Meislingovcov, vrátane zvädzania riaditeľovou jednotaj podnapitou manželkou, nesporne tvoria súčasť tajuplného Andersenovho prapríbehu, v ktorom sa sexualita chápe ako čosi nečisté a nehodné vzdelaného človeka. Hoci po štyroch rokoch v Slagelse nasledovali ešte dva neľahké roky „učenia a mučenia“ v Helsingøre (kam Meisling prešiel ako riaditeľ), mladému básnikovi začalo svitať na lepšie časy. Musel ešte absolvovať náročné maturitné skúšky, a tak ho Collin a ďalší kodanskí sponzori „vyreklamovali“, aby sa na ne v metropole náležite pripravil, ba našli mu aj domácich učiteľov. V *Rozprávke môjho života* podrobil sám seba ostrej sebakritike a (iste v upravenej podobe) prerozprával anekdotu, drobný príbeh z tzv. druhej skúšky, keď sa ho vtedy už slávny fyzik H. C. Ørsted láskavo spýtal: „*Povedzte nám, čo viete o elektromagnetizme.*“ „*To slovo vôbec nepoznám!*“ odvetil som po pravde. „*Len porozmýšľajte! Dosiaľ ste na naše otázky odpovedali skvele, musíte o elektromagnetizme predsa len čosi*

vedieť!“ „Vo vašej učebnici chémie nie je o tom ani slovo,“ odpovedal som bez zaváhania.

Ostaňme ešte chvíľu pri citátoch, pri Andersenovej sebaíronii, sublimovanej tentoraz do rozprávkového textu:

„Pekné deti máte, pani matka,“ prehlásila stará kačica so stužkou okolo nohy. „Všetky káčatká sú pekné okrem toho jedného, čo sa nevydarilo. Kiežby ste ho vysedeli ešte raz.“

„To sa nedá, vaša milosť,“ povedala kačacia mama. „Nie je pekné, ale má dobrú povahu a pláva rovnako šikovne ako ostatné, ba hádam aj lepšie. Myslím, že časom opeknie, alebo bude o čosi menšie. Ležalo vo vajci pridlho, a preto nemá tú správnu kačaciu postavu.“ Nato pokvákala káčatko trocha za krk a pohladila ho zobákom po perí. „Mimochodom, je to káčer,“ dodala, „takže v jeho prípade na kráse tak nezáleží. Myslím, že raz naberie dostatok sily a pretlačí sa životom.“

Ťbohé káčatko, čo sa vyklulo z vajca ako posledné a vyzeralo mrzké, muselo zakúsiť všeličo: kačice i husi ho štipali, kľuvali, postrkovali a posmievali sa mu. „Je priveľké,“ tvrdili vospolok a moriak, čo sa vyľahol aj s ostrohami, a preto si namýšľal, že je cisár, sa nadul ako loď s plnými plachtami, rozbehol sa proti káčatku a hudoval, až mu hlava celá sčervenela. Ťbohé káčatko nevedelo, kam sa postaviť či kam utiecť, a prišlo mu veľmi smutno, že je škaredé a na posmech celému kačaciemu dvoru.

Bolo by to smutné, keby trpkú skúsenosť nevedel básnik povýšiť či zmeniť na múdre poznanie: *Nezáleží na tom, či sme sa narodili na kačacom dvore, ak sme sa vyľahli z labutieho vajca. Áno, odrazu sa dostávame do samého oka uragánu, k poodkrytému prapříbehu. Lebo väčšina Andersenových rozprá-*

vok, ktoré podnes milióny detí i dospelých čítali, čítajú a milujú, poodhaľuje živý prameň, čo zázračne lieči, uzdravuje a robí človeka nesmrteľným. Talent je jedna vec, vzdelanie druhá, no bez sebazničujúceho odhodlania dokázať svetu (najmä tomu najbližšiemu), že je iný, lepší, „labuťovitejší“, než ako sa všetkým vidí, by tento Odensan možno nikdy nebol objavil dar rozprávať svoje nadčasové príbehy. Možno by sa bol do dejín dánskej literatúry zapísal len ako celkom zručný autor divadelných hier, niekoľkých zapamätateľných básničiek, pár znesiteľných románov a niekoľkých zaujímavých cestopisov! Bodka, punktum!

Andersen sa vďaka svojej húževnatosti dokázal prejavíť autorsky veľmi zavčasu – mal sedemnášť rokov, keď vydal dielko *Pokusy mladosti*, obsahujúce tragédiu *Slnko víl* a poviedku *Prišera na Palnatokovom hrobe*. Keďže práve odchádzal do školy v Slagelse, netrúfol si knižku vydať pod vlastným menom a zvolil si naozaj originálny pseudonym, ktorý pripomínal hneď dvoch veľikánov, Shakespeara a W. Scotta: William Christian Walter. Neveľmi skromne „vsunul“ svoje druhé krstné meno medzi meno slávneho dramatika a nemenej slávneho autora historických románov, pretože – ako neskôr priznal – „miloval som ich obidvoch a, pravdaže, aj seba samého.“

Oveľa zrelšou prácou bola cestopisno-príbehovo-úvahová kniha *Cesta peši od Holmenovho kanála k východnému výbežku Amageru v rokoch 1828 a 1829*. Medzitým sa jeho básne napísané na gymnáziu v Slagelse dostali do rúk prísneho kritika a básnika J. L. Heiberga, ktorý pár z nich publikoval v svojom týždenníku *Kodanská lietajúca pošta*. Medzi nimi vynikala najmä

báseň *Umierajúce dieťa*, ktorej prvá strofa nezaprie romantickú inšpiráciu a pripomenie nám Goetheho Kráľa tmy:

*Mamička, spať chcem, únava sa
zbiera,
nech zdriemnuť smiem ti rovno pri
srdci.*

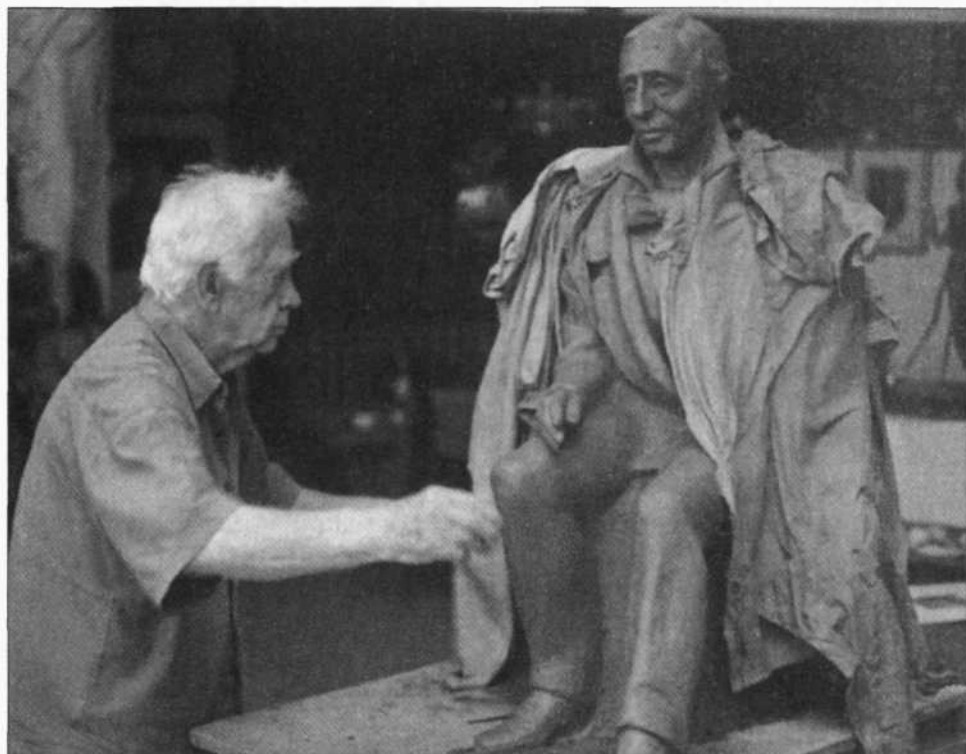
*No sľúb, že plakať prestaneš už teraz,
lebo ma tvoje slzy pália na líci.*

*Zima je, vôkol búrka hrozí skazou,
no vo sne – samé teplo, nádhera.*

*Len čo ma viečka skryjú pred tým
mrazom,
anjelik s úsmevom sa na mňa pozerá...*

Vďaka kráľovskému štipendiu sa mohol v roku 1830 vydať po prvý raz na cesty: najprv pochodil časť Dánska a v rokoch 1833-1834 strávil sedemnást

mesiacov v Nemecku, Švajčiarsku, Paríži, Ríme a v Neapoli. Výsledkom tejto cesty sa mal stať prvý román *Improvizátor*, ktorý prijali pozitívne nielen doma, ale aj v Nemecku, kde vyšiel v tom istom roku (1835) v preklade. Bol to základný kameň jeho úspechu. Nasledovali psychologicko-realistické romány z domáceho prostredia *O. T.* (1837; evidentne iniciály hrdinovho mena – Otto Thost-rup, ale aj Odense Tugthus – žalára v Odense) a *Iba hudec* (1837), ktoré sa vďaka prekladom do nemčiny a prostredníctvom nemčiny do iných svetových jazykov dostali veľmi rýchlo do takmer všetkých končín vtedajšej civilizovanej Európy. A to aj napriek zdrvivúcej kritike mladého filozofa S. Kierkegaarda, ktorý autora za knihu *Iba hudec* strhal pod čiernu zem.

Tibor Bártfay a jeho návrh pomníka H. Ch. Andersena

Tridsaťpäťročný Andersen sa po počiatočných neúspechoch (ktoré nelen v mladosti, ale aj v starobe veľmi, veľmi ťažko niesol, a neraz vážne pomýšľal, že si vezme život) dočkal uznania aj v dramatickom umení: jeho hru *Mulat* (zdramatizovanie francúzskeho románu o mladom, ambicióznom mužovi, ktorému v žilách koluje aj troška černošskej krvi) inscenovali v Kráľovskom divadle a jednu zo ženských postáv hrala Heibergova manželka Johanne Luise. Tá však odmietla rolu v ďalšej Andersenovej hre *Maurské dievča*, ktorú napísal takpovediac pre ňu – nechcela hrať plaché, uzavreté dievča, pretože sa obávala, že ju, primadonu dánskeho divadelného sveta, budú jej obdivovatelia posudzovať podľa tejto postavy. Andersen sa preto (ako zvyčajne, keď sa mal popasovať so sklamaním) radšej obrátil chrbtom k divadelno-literárskej smotánke Kodane a vydal sa na vyše jeden rok trvajúcu cestu, ktorá ho cez Rím a Neapol zaviedla do Carihradu a odtiaľ proti prúdu Dunaja až do Budapešti... a 3. júna 1841 do Pressburgu. Denníkové zápisky z tohto dňa prezrádzajú, že sa necítil dobre, no keďže na parník nakladali uhlie, šiel sa na dve hodiny poprechádzať po meste. *Básnikov bazár*, nezvyčajne svieži, no určite miestami štylizovaný cestopis, však sprostredkúva už prikráslenejšie zážitky:

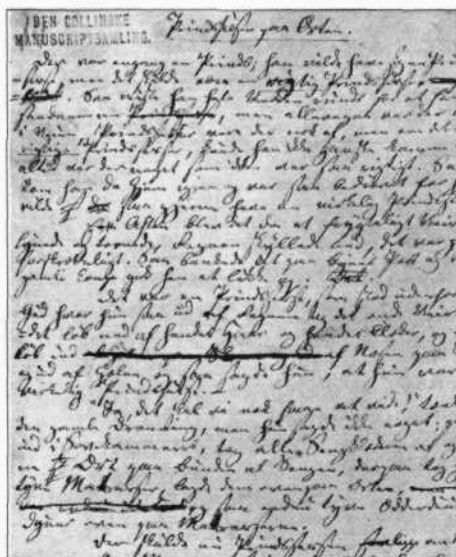
Odrazu sme sa ocitli v Pressburgu. Ako sme pristávali pri mostíku, vhodil čašník hracie karty do Dunaja, bohvieprečo. Karty sa ponorili hlboko, akoby sa vydali hľadať dno, hlavne jedna z nich, no tá sa onedlho vrátila, vyplávala na hladinu a bola to srdcová dáma. Tri razy sa hlboko uklonila a potom sa navždy potopila. To bolo privítanie v Pressburgu. Hneď vedľa miesta, kde sme vystúpili na breh, sa

dvíhal malý vršok s murovaným zábradlím, ktorý má veľký význam: je to „korunovačný pahorok“, okolo ktorého sa pri korunovácii kráľa zhromažďujú radostný ľud, a Uhri sú krásni, veľmi krásni! Zo všetkých riečnych lodí potom veľú trojfarebné zástavy, dunia delá a uhorský kráľ, v tom samom šate a s tou istou korunou, akú mal kedysi svätý Štefan, vycvála na tento vršok a mečom zdvihnutým do všetkých štyroch strán sveta prisahá, že bude chrániť a brániť svoju krajinu. Kostolné zvony a pozauny, ústa ľudí a delá zajasajú svoje „nech žije!“ na slávu toho, koho pomazal sám Pán.

Mám rád toto mesto, je veľmi živé a pestré! Obchodíky akoby sem preniesli zo samej Viedne! „Hej, dá sa tu veľa vidieť,“ vraví jeden mešťan, „len počte so mnou ku zrúcaninám hradu hore na skale nad Dunajom. Stade je nádherný výhľad na plávajúci most, na mesto i obilnicu! Ku skale je prílepená ulica s pestrými domcami a voňavými stromami, deti tam hore tancujú na teplom slnku. Poprechádzame sa po meste, možno tu nájsť staré pamätníky, podivuhodné povesti!“ Sú tu aj nádherné ruže a ešte krajšie deti – stretol som celkom maličké dievča s veľkou kyticou, dievčatko sa na mňa, cudzinca, usmialo, zastalo, vybralo jednu z najkrajších ruží, dalo mi ju, uklonilo sa a už ho nebolo. Ruža neuvädne, bude kvitnúť ďalej v jednej básni, a keď sa tá maličká o pár rokov sama zmení na rozkvitnutú ružu, prinesie jej náhoda túto báseň – možno si potom spomenie na cudzinca, ktorému darovala kvet.

Z dnešného pohľadu môžeme povedať, že prozaik, básnik a dramatik Andersen bol jedným z najvýznamnejších predstaviteľov zlatej éry dánskej kultúry.

ry a vedy 19. storočia (Kierkegaard, Thorvaldsen, Ørsted, manželka Heibergovci), a keby po fiasku s *Maurským dievčaťom* nebol už nikdy nič iné napísal, patrilo by mu čestné miesto na parnase severského umenia. Tridsaťročný autor sa však hneď po dokončení románu *Improvizátor* pustil do celkom nového literárneho žánru (nového nielen v jeho tvorbe, ale ak odhliadneme od nie veľmi vydatých pokusov jeho starších nemeckých a dánskych súcontníkov, nového v literatúre vôbec), totiž do písania rozprávok. Dovtedy sa rozprávky chárali ako produkty ľudového umenia, ako moralizátorsko-edukačné príbehy, ktoré mali v podaní rodičov dosiahnuť u detí správne návyky, bohabojnosť, odradiť ich od páchania zla a podobne. Romantizmus však staval na fantázii, prebúdzaní pozitívnych pocitov a vytváraní hrdinských príkladov, vzorov. Andersen so svojím neobyčajným zmyslom pre detail, humor, karikovanie hlúposti a namyslenosti, so svojimi dvoma jazykmi – s jazykom prostého ľudu, ktorý mu bol najprirodzenejší do príchodu do Kodane, a s jazykom vyšších vrstiev, ktorý si postupne osvojoval, pretože bez neho by sa v snobskej či estetúskej metropole nepresadil – bol tým pravým rozprávkárom na pravom rozprávkarskom mieste v čase, keď práve rozprávka mohla suplovať aj iné, dovtedy nie veľmi vyvinuté literárne žánre. Svoj zámer venovať sa v budúcnosti písaniu krátkych, vypointovaných príbehov prezradil v januári 1835 v novoročnom liste rodáčke z Odense H. Hancovej: „Začínam písať Rozprávky rozpovedané deťom. Myslím, že sa mi celkom vydarili. Prerazprával som niektoré z tých, čo som sám ako malé dieťa veľmi rád počúval. A napísal som ich presne tak, ako by som ich porozprával nejakému dieťaťu... Viete, chcem si zís-

Rukopis rozprávky Princezná na hrášku

kať srdcia nasledujúcich generácií. Ludia určite raz povedia, že toto je moje nesmrteľné dielo. Lenže za svojho života tú chválu už nezakúsím.“

Keď 8. mája 1835 vyšla skromne vyzerajúca brožovaná knižka s názvom *Rozprávky rozpovedané deťom* (boli v nej iba štyri príbehy: *Kresadlo*, *Kubko a Kubo*, *Princezná na hrášku* a *Iduškine kvety*), nikto netušil, že sa tak zavčas začínajú plniť prorocké slová fyzika H. C. Ørsteda, Andersenovho staršieho priateľa, vyrieknuté iba nedávno na margo jeho románového debutu: „Román *Improvizátor* vám prinesie slávu, ale vďaka rozprávkam sa stanete nesmrteľným.“ Odvtedy Andersen vydával prakticky každý či každý druhý rok zväzok rozprávok, ku ktorým až do roku 1843 pridával epiteton „rozpovedané deťom“. Dovedna ich napísal 156 (spolu s príbehmi či poviedkami, ako ich neskôr začal označovať). Súčasná veda ich narátala 212, pričom k nim zaradila aj drobnejšie príbehy fantazijného charakteru, ktoré sa vyskytujú v jeho románoch či iných dlhších textoch.

SVETLONOS

MILAN RICHTER

*Pod sviečkou mesiaca aj matné ruky
Rembrandta skrehli pri napínaní plátna.
Ale predstavte si: Dynamit srdca!
Ten musel rozraziť polárny ľad
okolo úst maličkého Kaja,
ten musel z raja vytrieť
všetky závistlivé škvrny
po zraze dospelom štetci hriechu.
Dynamit... A možno iba prazápalka srdca.*

*Prišiel som na to vtedy,
keď som ho prvý raz videl jasat
v Kodani pri soške malej morskej víly.
Svetlonos! Áno, on ozaj nosil svetlo,
nie tupý, zhrdzavený symbol,
akým si zvykol brúsiť britvu
nejeden vrah poézie.*

*Ba vnášal svetlo: bolo mi ako po pálenke,
prisilnej na môj umiernený zvyk.
Aby ma dorazil, aby ma roztavil
sirotskou saunou vidín, chvejivo začal
o snežnej silvestrovskej noci
a bosom, chudobnom dievčatku so
zápalkami...*

*akoby zabudol, že práve v takej noci
psícatá mrznú, Herodes mrazu hrejivým
vianočným sníčkom vábi neviniatka...*

*Škrtal som zápalku za zápalkou,
aby sme ju našli, zahriali bosé nôžky –
až som si vyškrtnal všetok jas z veršikov...
ba zo života.*

(Z cyklu Pocta Andersenovi zo zbierky
Peť. Slovenský spisovateľ, Bratislava
1976. Autorom opravené a upravené.)

Dobová kritika autorovi vyčítala, že sa „znížil k detinskosti“, keď *Improvizátorom* „spravil už výrazný krok dopredu“. Mnohí ho kritizovali za používanie ľudových výrazov, za znevažovanie vážnosti námetu, podľa ďalších by deti nemali jeho rozprávkové príbehy vôbec čítať, lebo sú nemravné („princezná sa dá v spánku odniesť k vojakovi, ktorý ju pobozká, a ona o tom na druhý deň pokojne rozpráva ako o *zaujímavom sne*“). J. L. Heiberg, ktorý Andersena neraz pokarhal za divadelné hry, sa však s uznávaním vyjadril o jeho druhom zväzku rozprávok: „*Sú lepšie než čokoľvek, čo ste dosiaľ napísali. Nimi sa zapíšete medzi najväčšie mená dánskej literatúry.*“

Andersen hľadal a nachádzal vhodné námety v sebe i vďaka seba, no upravoval tiež staré príbehy, ktoré v detstve počul, alebo dával novú podobu príbehom, ktoré práve čítal (napr. ten o tieni, ktorý sa odlúči od svojho pána a začne žiť samostatným životom – u Chamissa hrdina Peter Schlemihl svoj tieň predá). Tragická poloha jeho príbehov má v sebe aj optimistické črty: iba ten, kto je v živote o niečo ukrátený, môže nakoniec veľa získať. Jeho hrdinami sú často antihrdinovia: jednonohý cínový vojačik, ktorý zahorí márnou láskou, malá morská víla, ktorá zatúži po svete ľudí a ozajstnej láske. Inde sú zase protagonisti pyšné bytosti či predmety, ktoré doplatia na svoju obmedzenosť, pýchu či okolím pestovanú neomylnosť (cisár, ihla na plákanie, dievčina, ktorá šliapla na chlieb, či dievča s červenými topánkami).

Krížom cez deje, dialógy, rozprávkarove príhovory sa ťahá sotva viditeľná niť autorovej odplaty. Áno, Andersen sa v desiatkach rozprávok či historických príbehov odpláca namyslenému intelektuálskemu okoliu či zdanlivo štedrej, no v skutočnosti veľmi samolúbej spoloč-

nosti mecenášov, ktorí ho neboli ochotní uznať za seberovného a po celý život ho pokladali v istom zmysle za nesvojprávneho (napr. rodina Collinovcov, ktorá sa ho na dlhé roky ujala, starala sa oňho, no upierala mu rozprávkarský talent). Zároveň sa však odvdáča: obyčajným pracovitým ľuďom, prírode a uprostred nej najmä prostým, krásnym živým tvorom, rastlinkám, obrazom, v neposlednom rade aj Pánovi, ktorého vôbec nechápe a neprijíma ortodoxne.

O Andersenových rozprávkach, témach, motívoch, postavách, postavičkách, dejoch by sa dalo napísať veľa. (Aj sa napísalo, napr. nedávno vyšla pozoruhodná kniha popredného dánskeho andersenológa prof. J. de Mylius *Cena za premenu*.) Dalo by sa napísať, že sa v nich najlepšie a najpoctivejšie dostal k slovu jeho prapribeh – osud mládenca z provincie, ktorému negatívna raná skúsenosť zabránila rozvinúť vlastnú sexualitu, ktorý predstieral a vlastne iba „literárne“ prežíval platonickú zaľúbenosť do žien (L. Collinová, H. Wulffová, R. Voigtová, švédka speváčka J. Lindová – nazýval ich sestrami, lebo si ich síce vedel predstaviť po svojom boku, nie však vedľa seba v posteli), kým oveľa aktívnejšie a citove exaltovanejšie prežíval zaľúbenosť do mužov (E. Collin, syn jeho mecenáša, weimarský veľkvojvoda Carl Alexander, viacero mladých mužov, ktorí ho neskôr sprevádzali na zahraničných cestách), no nikdy „neupadol do hriechu“ fyzického styku s nimi.

Dalo by sa veľa napísať o jeho objavných cestách po Európe, na ktorých sa stretol s veľikánmi svojho storočia (V. Hugo, H. de Balzac, A. Dumas, Ch. Dickens a ďalší), o jeho posledných rokoch, poznačených chorobou, ale aj pozlátených neslýchaným úspechom a odozvou, s akou jeho rozprávky dobý-

Andersenova vystrihovačka

jali svet a najmä srdcia detí. Písať by sa dalo aj o tom, že vlastne nikde nemal ozajstný domov (znova drobná časť jeho prapribehu), o tom, ako sa ho v ostatných rokoch života ujali (v spoločenskom zmysle slova, no často aj doslova) bohaté židovské rodiny Henriquesovci a Melchiorovci, o jeho pokojnej smrti v letnom sídle Rolighet (Miesto pokoja) neďaleko Kodane... O jeho fantastických veľkých nožniciach, ktorými vedel vyčariť postavičky, zvieratá, predmety – jeho slávne vystrihovačky. Dalo by sa napísať všetličo o jeho povahových vlastnostiach, o tom, aký bol malicherný, zraniteľný, ako sa vnucoval do pozornosti a nedal sa odbiť...

Ale najradšej by som ešte napísal, že ho mali veľmi radi detskí poslucháči – vedeli celé hodiny počúvať, keď im čítal svoje rozprávky. Vedeli ho počúvať aj vtedy, keď umoril všetkých dospelých (niektorí, ktorých *donútil* počúvať, neraz radi a rýchle zaspali), ba dokonca aj vtedy, keď bol už staručký a jeho šušlavá dánčina im znela ako jarná bystrina, ako orientálny bazár fantázie.

Cisárove nové šaty

Hans Christian Andersen

Pred mnohými rokmi žil istý cisár, ktorý si tak nesmierne potrpel na krásne nové šaty, že všetky peniaze utrácal iba na fintenie. Nestaral sa o svojich vojakov, nestaral sa o divadlo ani o prechádzky po lese, ak sa nemohol pritom predviesť v nových šatách. Cez deň si každú hodinu menil kabát, a ak sa o kráľovi vraví, že je práve na kráľovskej rade, tak o tomto sa vravelo: „Cisár je v šatni.“

Vo veľkom meste, kde cisár býval, sa žilo veselo. Deň čo deň prichádzali mnohí cudzinci – a raz sa zjavili dvaja podvodníci. Vydávali sa za tkáčov a tvrdili, že vedia utkať najkrajšiu látku, akú si len možno predstaviť. Nielen farby a vzory sú nezvyčajne krásne, ale šaty ušité z tejto látky majú zázračnú vlastnosť: Sú totiž neviditeľné pre každého, kto nie je súci na svoj úrad, alebo kto je neodpustiteľne hlúpy.

To by boli výborné šaty, pomyslel si cisár. Keby som ich mal na sebe, ľahko by som zistil, ktorí ľudia v mojej ríši sú súci na úrad, čo zastávajú. Rozpoznal by som múdrych od hlúpych. Tú látku mi musia ihneď utkať! A vyplatil obom podvodníkom na ruku celú hrbu peňazí, aby sa zaraz pustili do práce.

Tí rozostavili svoje krosná a tváril sa, že pracujú, no nemali na nich jednu jedinou priadzu. Ihneď požiada-

li, aby im priniesli najjemnejší hodváb a najskvostnejšie zlato v celej ríši. Oboje si strčili do vlastného vrecka alebo dobre ukryli a na prázdnych krosnách tkali a tkali hlboko do noci.

Rád by som vedel, ako ďaleko pokročili s robotou, pomyslel si cisár, no nemohol sa zbaviť čudného pocitu, keď si spomenul na slová tkáčov, že ten, kto je hlúpy alebo sa nehodí na svoj úrad, tú látku neuvidí. Bol presvedčený, že sám sa nemusí ničoho obávať, no predsa len ta chcel niekoho poslať, aby zistil, koľko toho natkali. Medzitým už všetci ľudia v meste vedeli, akú čarovnú moc má látka, a všetci chceli vedieť, aký hlúpy či neschopný je ich sused.

Pošlem ku tkáčom svojho starého poctivého ministra, uvažoval cisár. Ten najlepšie posúdi, ako sa látka vyníma, pretože je to rozumný človek a nikto sa nehodí na svoj úrad lepšie než on na ten svoj.

I vošiel teda starý počestný minister do sály, kde dvaja podvodníci pracovali na prázdnych krosnách. Boh nás ochraňuj, povzdychol si v duchu starý minister a vyvaloval oči, veď ja vôbec nič nevidím. Ale nahlas to nepovedal.

Obaja falošní tkáči ho vyzvali, aby láskavo pristúpil bližšie, a spýtali sa ho, ako sa mu páčia farby a vzory na látke. Pritom ukazovali na krosná. Úbohý starý minister si šiel oči vy-

očíť, ale ani tak nič nevidel, pretože na krosnách nebola ani nitka. Panebože! pomyslel si s hrôzou. Vari som naozaj hlúpy? Nikdy by som to nebol o sebe povedal. Nesmie sa to nik dozvedieť. Alebo žeby som nebol súci na úrad ministra? Nie, to veru nie, nemôžem predsa povedať, že žiadnu látku nevidím.

„Tak ako, nepoviete nám nič o látke?“ ozval sa tkáč, čo práve pracoval na krosnách.

„Je krásna, je to hotová nádhera!“ vyhlásil starý minister a prizrel sa bližšie cez okuliare. „Tá vzorka a tie farby! Áno, áno, poviem cisárovi, že sa mi mimoriadne páči.“

„To nás teší,“ povedali obidvaja tkáči a rad za radom vyslovovali názvy farieb aj čudesnej vzorky. Starý minister dobre načúval, aby to mohol cisárovi presne zopakovať. A tak aj urobil, keď sa vrátil do paláca.

Čoskoro žiadali podvodníci ďalšie peniaze a ešte viac hodvábu i zlata, ktoré potrebovali na tkanie. Všetko si však strčili do vlastného vrečka alebo ukryli a na krosná sa nedostala ani nitka. Pritom i naďalej usilovne tkali na prázdnych krosnách.

Onedlho poslal cisár ďalšieho pocktívého úradníka zistiť, ako pokročili s prácou a či bude látka už čoskoro hotová. Dvoran pochodil rovnako ako minister: Díval sa a díval, div si oči nevyočil, ale ani tak nič nevidel, pretože na prázdnych krosnách nebola žiadna priadza.

„Tak ako, nie je to krásny kus látky?“ vyzvali ho podvodníci, ukázali mu peknú vzorku, ktorej tam vôbec nebolo, a všeličo mu na nej vysvetľovali.

Hlúpy nie som, pomyslel si úradník. Žeby som teda nebol súci na svoj

dobrý úrad? To je smiešne! Nesmiem však dať nič najavo. I pustil sa vychvaľovať látku, ktorú nevidel, a ubezpečovať ich, akú má radosť z nádherných farebných odtieňov a jedinečnej vzorky.

„Áno, látka je naozaj prekrásna,“ oznámil cisárovi.

Všetci ľudia v meste rozprávali iba o čarokrásnej látke. I zatúžil aj cisár uvidieť látku, pokým ju ešte majú na krosnách. S celým hŕfom významných dvoranov, medzi ktorými nechýbali ani dvaja starí pocktíví úradníci, čo si boli látku pozrieť, sa vybral k prefikáňým podvodníkom. Tí tkali o dušu, ale bez jedinej nite či priadze.

„Aha, no nie je to magnifique?!“ zavzdychali obidvaja pocktíví úradníci. „Vaše veličenstvo, len sa pozrite, tá vzorka a tie farby!“ A ukazovali na prázdne krosná, lebo si mysleli, že ostatní látku určite vidia.

Čo sa to robí? začudoval sa v duchu cisár. Veď ja nič nevidím. To je strašné, som nebodaj hlúpy? Alebo sa nehodím na to, aby som bol cisárom? To by bolo najstrašnejšie, čo by sa mi mohlo prihodiť. „Veru, je to hotová nádhera,“ vyhlásil nakoniec. „Zaslúži si moju najvyššiu pochvalu,“ spokojne prikývol a upieral i naďalej oči na prázdne krosná. Nechcel povedať, že nevidí vôbec nič.

Celý sprievod, ktorý si vzal cisár so sebou, sa díval a díval, ale nevidel o nič viac než ostatní. Napriek tomu všetci opakovali po cisárovi: „Je to hotová nádhera!“ a radili cisárovi, aby si na veľkú slávnostnú prehliadku, ktorá sa mala onedlho konať, vzal šaty ušité z tejto látky. „Je to magnifique, nádherné, skvelé!“ šlo od úst k ústam a všetci z toho mali veľkú ra-

dost'. Cisár dal obidvom podvodníkom rytiersky kríž, ktorý si mali zaviesť do gombíkovej dierky, a udelil im titul dvorného tkáča.

Po celú noc pred veľkou prehliadkou obidvaja podvodníci bdeli a pracovali pri šestnástich zažatých lampách. Nech ľudia vidia, ako sa ponáhľajú, aby načas dokončili nové šaty pre cisára. Predstierali, že skladajú látku z krosien, strihali veľkými nožnicami do vzduchu, šili ihlami bez nití a nakoniec vyhlásili: „Hľa, šaty sú hotové!“

Cisár sa k nim dostal aj so svojimi urodzenými dvoranmi a podvodníci dvihli každý jednu ruku do vzduchu, akoby v nej niečo držali, a povedali:

„Pozrite sa na tieto nohavice! A tu máme košeľu! A tu máme plášť!“

A vymenúvali ďalšie časti odevu.

„Sú ľahunké, akoby boli z pavučiny. Človek by si takmer myslel, že na sebe nič nemá. Lenže práve to je ich prednosť.“

„Áno,“ prikyvovali dvorania, ale nevideli nič, pretože nebolo čo vidieť.

„Ráčte si teraz, vaše cisárske veličenstvo, vyzliecť čo najmilostivejšie svoje šaty,“ povedali podvodníci, „a my vám tu pred týmto veľkým zrkadlom oblečieme nové.“

Cisár si odložil všetok odev a podvodníci sa robili, že mu kus po kuse obliekajú nové, práve došité šaty: Chytili ho okolo pása a potom mu zase čosi akoby priviazali – mala to byť vlečka – a cisár sa krútil a zvrátil pred zrkadlom.

„Ach, ako vám znamenite padnú, ako vám len pristanú!“ chválili všetci rad-rodom. „A tá vzorka! A tie farby! Sú to naozaj drahocenné šaty.“

„Vonku čakajú služobníci s cisárskym baldachýnom, ktorý ponesú v sprievode nad vašim veličenstvom,“ oznámil cisárovi hlavný ceremoniár.

„Dobre, som pripravený,“ povedal cisár. „Však mi pristanú?“ A ešte raz sa obrátil pred zrkadlom, aby to vyzeralo, že si prezerá nové šaty.

Komorníci hmatali po dlážke, akoby dvíhali ľahunkú vlečku. Kráčali s rukami vystretými pred sebou a neodvážili sa dať najavo, že nič nevidia, ani nedržia.

A tak šiel cisár na čele sprievodu pod krásnym baldachýnom a všetci ľudia na ulici aj v obklkoch vraveli:

„Ach, tie cisárove nové šaty sú čarokrásne! A tá úžasná vlečka na plášti! Padnú mu ako uliate.“

Nik nechcel prezradiť, že nič nevidí, lebo potom by nebol súci na svoj úrad alebo by vyzeral strašne hlúpy. V nijakých iných šatách nemal cisár taký úspech.

„Ale veď nemá na sebe nič!“ zvolalo odrazu jedno dieťa.

„Pane Bože, počuj ten hlas nevinosti!“ povedal otec dieťaťa a ľudia si jeden druhému šepkali, čo dieťa povedalo.

„Nemá na sebe nič, tamto malé dieťa vraví, že cisár nemá vôbec nič na sebe.“

„Veď nemá na sebe nič!“ volal nakoniec všetok ľud.

Cisára to mrzelo, lebo sa mu zdalo, že ľudia majú pravdu, no v duchu si povedal: Musím to vydržať až do konca sprievodu. A šiel ďalej ešte pyšnejšie a komorníci za ním niesli vlečku, ktorá vôbec neexistovala.

Preložil Milan Richter

Pod názvom **Lietajúci kufor** pripravila BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, v spolupráci so Slovenským rozhlasom rozsiahly projekt k Medzinárodnému roku veľkého rozprávkara Hansa Christiana Andersena.

Vernisáž audio-vizuálnej interaktívnej výstavy určenej všetkým vekovým kategóriám detí, dokonca aj dospelým návštevníkom, bola naplánovaná v predvečer výročia

a vtedy sa aj začal maratón ďalších podujatí v BIBIANE. Autori výstavy spisovateľ **Ján Uličiansky** a výtvarníčka **Eva Farkašová** načreli naozaj plným priehrštím do rozprávok, fantázie a svojich spomienok z detstva. Rozhodli sa s deťmi lietieť z príbehu do príbehu. Využili na to fantastický dopravný prostriedok, lietajúci kufor, ktorého zastávky sú v najznámejších príbehoch, ktoré približujú knihy, obrazy, výtvarné objekty, rozhlasové hry, videofilm aj divadelné predstavenia. Zámerom projektu venovaného dvojstému výročiu narodenia výnimočného Dána je predstaviť deťom nielen jeho tvorbu, ale i „nerozprávkový život“ najväčšieho rozprávkara, ktorý navštívil aj

Bratislavu. H. CH. Andersen je najznámejší zo svetových autorov literatúry pre deti a mládež, a to nielen zásluhou knižnej podoby rozprávok, ale aj filmových, televíznych, divadelných a rozhlasových adaptácií.

Ambíciou výstavy, ako povedal scenárista **Ján Uličiansky**, preto nie je len pripraviť „nové vydanie encyklopedického hesla“ o živote a tvorbe dánskeho rozprávkara, ale pre-

zentovať ho aj ako inšpirátora snových výtvarných artefaktov Evy Farkašovej. Scénická výtvarníčka ich vytvorila na námety najznámejších Andersenových príbehov Snehová kráľovná, Cisárovo nové šaty, Dievčatko so zápalkami, Malá morská víla... Ďalšiu dimenziu im dávajú rozhlasové verzie, ktoré si deti môžu podľa vlastného výberu na výstave vypočuť. Ďalším oživením sú dramatizácie Prípad hrášok a Kresadlo, ktoré hrajú priamo na výstave študenti Katedry bábkarskej tvorby VŠMU, ako aj predstavenia BIBIANY O škaredom káčatku a Play Andersen. Výstava potrvá do konca októbra.

Dagmar Valčeková

Lietajúci kufor

„Nikdy som sa nezmieril s твоjou smrťou.“

Za okienkom prízemného dreveného domu žiarili navfšené záveje striebistého snehu a v sliepňajúcom mesačnom svite sa podchvíľou zablyšľala osihotená vložka.

Boli Vianoce.

Sedel som na drevenej lavici, myslel na Ježiškove narodeniny a dával pozor na sviečky na jedličke, aby sa stromček nechytí a nezačal horieť. Bolo mi trochu smutno, lebo som pod stromčekom nenašiel nijaký darček, okrem nepatrnej, z dreva vystrúhanej kolísky s Ježiškom, uloženej na slame ako v hniezde. Ale to všetko spolu so somárikom, pastiermi a betlehemskou hviezdou som poukladal pod stromček sám.

V domčekoch naokolo žiarili medzi závesmi vyzdobené stromčeky a sviečky na slávnostne prestretých stoloch, na stenách sa mihotali malé a veľké tieň ľudí. Pozeral som sa na obrázok svojich detí a spomínal na ne, čo robia vo veľkom meste, tak ďaleko odo mňa. Myslel som na Martina, ktorého začiatkom zimy vyzerám na bielom koni. Na Michala, zlatovlasého archanjela, ktorý ustavične bojuje s nejakým neviditeľným drakom. A na Barborku, ochrankyňu pred náhlou a nečakanou smrťou. Na ňu najviac. Nie kvôli tomu, že bola najmenšia, ale preto, že ma mohla ochrániť pred nebezpečným zármutkom.

Nenazdajky začali vo veži vzdialeného kostolíka vyzvárať zvony a zvolávať ľudí na polnočnú omšu na oslavu Ježiškových narodenín. Je to zvláštna oslava, pretože všetci v kostolíku začnú veselo spievať presne o polnoci, keď je najväčšia tma a každá vec je čudná, divná a pochmúrna.

Dobre som sa zababušil, lebo tuho mrzlo a v kostolíku bola možno väčšia zima ako vonku. Opatrne som na dome otvoril staručké doštené vráta a tie ako zakaždým

príšerne zavfzgli. Stúpai som po stráni ku kostolíku a po kolená som zapadal do vysokého snehu. Bol som už takmer pri bráne, keď som vo výklenku kostolíka zbadal drobunké dievčatko. Čupelo a chúlilo sa pri ošarpanom múriku, z goliera obrovského kabáta mu vykukovala štica plavých vlások, trblietajúcich sa od mrazu. Z pridlhých, vykasaných rukávov trčali drobné bledé pršteky, ktorými sa usilovalo zapáliť poslednú zápalku, aby sa zohrialo. Chvelo sa ako zamrznutý lístok, keď ním lomcuje neúprosný vietor.

Ktosi nad nami znenazdajky zatrepotal ozrutnými krídlami a na okamih na nás vrhol hrozivý tieň.

Rýchlo som sa sklonil, zobral dievčatko na ruky a náhlivo ho niesol ku mne domov. Sneh bol odrazu strašne hlboký a ja som sa začal báť, aby sme v ňom nezapadli a nezamrzli. Snažil som sa vracáť po svojich stopách, ale snehové oblaky zakryli mesiac i hviezdy a začalo husto snežiť. Nevidel som ani na krok, len som sa uprene díval dolu na svoje stopy, ktoré rýchlo mizli pod veľkými bielymi vločkami. Dievčatko sa triaslo a ja som ho z posledných síl držal na rukách. No s každým ďalším krokom som bol slabší a nevládnejší, až som odrazu zastal a celkom vyčerpaný som si kľakol do snehu. V tej chvíli sa dievčatko prestalo triasť a mňa zachvátila rovnaká hrôza ako v tom neopísateľnom tieni pod velikánskymi krídlami. Pritisol som dievčatko k sebe a zúrivy od bezmocnosti som začal vstávať, najprv pomaly a ťažko, no po chvíli akoby ma niekto podvihol a podopieral aj s dievčatom na rukách až domov.

Pri velikánskej hlinenej peci som dievčatko rýchlo uložil do postele, zavinul do hrubého vlneného svetra a prikryl všetkým, čo som mal. Ale keď som zašiel do komory po kvietky na lipový odvar a vrátil sa, dievčatko už v izbe nebolo. Vôbec som tomu nerozumel. Opatrne som prehľadal celý domček, ale nikde som ho nenašiel. Ustatý som si sadol na lavicu k vianočnému stromčeku a cítil sa ešte opustenejší ako predtým.

DIEVČATKO SO ZÁPALKAMI

ERIK JAKUB GROCH

Prišlo mi to tak ľúto, že som sa rozplakal.

„Neplač,“ ozval sa odrazu tichý detský hlasok.

Videlo sa mi, že sa mi to len zdá.

„Kde si?“ zvolal som, lebo som nikde nikoho nevidel.

„Pozri, tu,“ ozval sa znova ten istý milý, nežný hlasok z drevených jasličiek pod stromčekom. A naozaj, v malilinkej jelšovej kolíske ležalo moje dievčatko so zápalkami, presne v tej istej, kde bol predtým uložený drevený Ježiško. Neveril som vlastným očiam a myslel som, že sa mi to sníva.

„Nie, to nie je možné,“ povedal som.

„Veď sa pozri,“ usmialo sa na mňa dievčatko takými maličkými ústočkami, že som ich ledva rozoznal.

„Nie, nie, nie. To sa mi len zdá,“ opakoval som si znova a znova, lebo sa mi nechcelo veriť, že je voľačo také možné. Zatvoril som oči, pokrútil neveriaco hlavou a zhlboka som si vydýchol.

„Nie, to nie je možné.“

A vtedy sa to stalo.

Keď som znova otvoril oči, v malej kolíske už neležalo dievčatko, ale drevený, nehybný Ježiško. Všetko bolo ako predtým, nad kolískou visela na šnúrke nesvietiaca hviezda, somárík stál nehybne na tom istom mieste a pastieri s jednou nohou vykročenu, vyzerajúci, že niekam idú, sa ani nepohli. Len pri kmeni jedličky som odrazu zazrel škatuľu ovinutú tmavomodrým papierom s veľkými zlatými hviezdami a mesiacmi. Na škatuli bolo napísané *Tebe odo mňa*. No takými zvláštnymi písmenami, že ani nevyzerali ako písmená, skôr ako nejasné obrázky, ktoré sa vo chvíli, keď som im porozumel, rozžiarili. V škatuli nebolo nič, len prázdny papierik popísaný neviditeľným písmom.

Ale ja som ho videl.

Bolo na ňom napísané:

Stále tu niekde som. Dievčatko so zápalkami.

V úzkej, krivolakej uličke medzi viacerými chudobnými domcami stál nešíroký, vyšší domček s mnohými trhlinami v starých múroch. Bývali tam len chudobní ľudia a celkom najbiednejšie vyzerala podkrovná izbička, kde na ráme malého okna visela stará drevená klietka. Nebola v nej ani len poriadna miska na vodu, iba obrátené fľašové hrdlo zapchaté naspodku štopľom.

Pri otvorení okna stála osamelá starénka. Práve vyzdobila klietku s malinkým stehlíkom, ktorý v nej poskakoval z bielejky na bielečko a veselo spieval.

„Tebe sa to spieva,“ povedalo fľaškové hrdlo.

Je pravda, že to nepovedalo tak, ako to my môžeme povedať, veď fľaškové hrdlo nevie hovoriť. Ale myslelo si to, ako keď my ľudia hovoríme kdesi vo svojom vnútri sami so sebou.

„Ja veru nemám dôvod spievať,“ ozvalo sa hrdlo znova. „Možno vtedy dávno, keď som bolo ešte celou fľašou a zátkou uzavierala moje sklené hrdlo. Dno bolo fľaškovozelené a Kristína, najkrajšia snúbenica z mestečka, hľadela cezeň na Josteina, mladého a krásneho lodníka, ktorý mal onedlho vyplávať na more. Vtedy som bolo pôvabným hrdlom na fľaši drahého vína a s kožušníkovou rodinou som sa v lese tešilo z ich šťastia. Ba aj na ich prvý bozk si pamätám! Ako veľmi sa ľúbili! „Do videnia o rok na svadbe!“ povedal veselo lodník. Potom zdvihol fľašu a zvolal: „Ty, fľaša, si svedkom najkrajšieho dňa v mojom živote! Nesmieš nikomu viac slúžiť!“ A hodil ma do kríkov. No, nebolo to veľmi zdvorilé.“

Onedlho prišli dvaja sedliacki chlapci, pozreli sa do šašiny, zbadali fľašu a vzali ju so sebou. Doma, v lesnom domčeku, v ktorom bývali, sa aj oni lúčili so svojím bratom, námorníkom pred dlhou plavbou. Fľašu naplnili liekom na skazený žalúdok a pribalili bratovi do lodného kufra.

Fľaša sa onedlho ocitla na širom mori, v námorníkovej kajute.

„Teraz ma neruš, teraz to bude napínavé,“ povedalo fľaškové hrdlo. „Nastala búrka, valili sa na nás veľké, ťažké

PRÍBEH Fľaškového hrdla

ERIK JAKUB GROCH

a čierne vlny, dvíhali loď do výšky a hádzali ňou sem a tam ako zápalkovou škatuľkou. Hrôza! Sťažen sa prelomil, prudká vlna rozbila priečky a loď sa začala pomaly potápať. V poslednom okamihu, akurát som sa kotúľala po nachýlenej palube, ma schmatol mladý lodník Jostein a vložil do mňa papierik s týmito slovami: *Kristína, zomieram. Počkám na teba v nebi. Jostein.*“

Loď sa potopila, mužstvo sa utopilo, ale zazátkovaná fľaša plávala na hladine a iste by nevyvolala len smútok, ale aj nádej, keby sa dostala do rúk milovanej a milujúcej Kristíny. Ale kde bola Kristína? A kde bola zem? A ktorá zem bola najbližšie? To fľaška nevedela, len plávala a plávala, kým ju jedného dňa nenašli neznámi ľudia na neznámom pobreží. Všimli si v nej lístok a vybrali ho. Ale pretože hovorili iným, neznámym jazykom, nerozumeli, že to bola správa o Josteinovej láske a o jeho veľkej nádeji. Lístok hodili do ohňa, fľašu umyli, naplnili semienkami a poslali loďou ďalej.

„Teraz počúvaj,“ povedalo zanieťené hrdlo. „Keď ma rozbalili, rozumelo som každému slovu! Všetci rozprávali tým istým jazykom ako v sklárni a u vinohradníka, tým istým krásnym jazykom ako Kristína a Jostein vtedy v lese... Bola to dobrá, pravá, stará reč, ktorej rozumiem. Prišlo som domov, do svojej rodnej zeme! Vieš si predstaviť moju radosť? Ani to mi neprekážalo, že neurobili nič vznešenejšie, len vysypali zo mňa semienka a strčili ma na nejakých tridsať rokov do pivnice. Tridsať rokov nie je málo ani v živote zelenkastého hrdla fľaše. Ale keď ležíš v kúte dánskej pivnice, doma, vtedy sa leží dobre.“

Jedného dňa prišli do pivnice domáci. Fľaše pozbierali. Do každej opatrne vložili tenulinkú sviečku a ako lampáše ich poroznášali vonku v záhrade. Bola to veľká nádhera. Sviečky v rôznofarebných fľašiach žiarili ako veľké rozsvietené tulipány.

Bol utešený večer. Vzduch bol pokojný a čistý. Hviezdy sa jasno trblietali a na nebi stál mesiac v splne, okrúhly ako šedomodrá guľa so zlatou obrubou. Bolo to veľmi krásne.

„Nevieš si to ani len predstaviť,“ povedalo hrdlo. „Stálo som síce na postrannom chodníku samo, ale pretože trčím na samom vrchu fľaše, malo som veľmi dobrý výhľad. Bolo to všetko nekonečne krásne. Bolo som uprostred zelene, hrala tam hudba a neďaleko mňa tancovali snúbenci. Vieš, koho som tam videlo? Neuveríš! Kristínu. Vyzerala veľmi opustená. A smutná. Určite spomínala na svoje vlastné zasnúbenie, na Josteina, s ktorým som sa skoro utopilo v mori. Ale nespoznala ma. Tak to už na svete chodí! Ponevierame sa popri sebe, kým sa znova nestret-neme.“

Fľašu odniesli zo záhrady k vinárnikovi, ktorý ju znova naplnil vínom a predal vzduchoplavcovi. Ten si ju prichystal do koša na svoj prvý let balónom. Okrem fľaše bol na dne košíka aj živý králik, veľmi malomyseľný, lebo vedel, že sa má vzniesť do výšky len preto, aby bol vyho-dený s padákom.

Keď sa vzduchoplavec dostal s balónom vysoko nad mesto, vyhodil najprv králika, potom pripil všetkým ľuďom na zdravie a vyhodil z koša aj fľašu.

Fľaša padala celkom inou rýchlosťou než králik, pre-vracala sa vo vzduchu, tancovala a cítila sa veľmi mladá a samopašná, kým nedopadla na strechu a nerozbila sa. Našlo sa z nej len hrdlo, ktoré jedného dňa zbadala Kris-tína na ulici.

„Ešte niekoho poraní,“ povedala Kristína, zdvihla ho a vzala domov.

To je všetko, čo zostalo z príbehu o Kristíne a Josteinovi. Hrdlo z fľaše, v ktorej Jostein nechal Kristíne odkaz o svojej láske a nádeji, Kristína, ktorá doň dolieva steh-líkovi vodu, aby nezomrel od smädu.

A najväčšie tajomstvo na svete.

Stretnú sa Jostein a Kristína v nebi?

Podľa anonymného prekladu Hans Christian Andersen: Pohádky a po-viedky (Súborné vydanie. Anton Macht, 1930. Diel III.) prerozprával Erik Jakub Groch.

Tvorivý príbeh Kamily Štanclovej

Fedor Kriška

Hovorí výtvarníčka Kamila Štanclová:

„Môj brat, o päť rokov starší, sa venoval kresleniu skoro na každom kroku; kreslil si do skicára pohľady z okna, kvety, krajinu. A ja? Popri ňom som skúšala robiť to, čo on. Brat chcel študovať na ŠUP-ke, ale rodičia za neho rozhodli inak. To, čo nevyšlo bratovi, sa podarilo neskôršie mne. Na Strednej umelecko-priemyselnej škole v Bratislave som absolvovala odbor grafiky. Veľmi sa mi páčilo rýpať svoje predstavy do materiálu. Niekedy si myslím, že je to vzťah a istá dávka zručnosti zdedená po dedovi, ktorý bol kolárom.“

Celkom zákonite nasledovalo štúdium na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave v rokoch 1965-71. Po dvoch rokoch u prof. Dezidera Millyho pokračuje na oddelení voľnej grafiky a knižnej ilustrácie u profesora Vincenta Hložníka.

A opäť Kamila Štanclová:

„Mám veľmi pekné spomienky na profesora Hložníka. Boli to najkrajšie roky a myslím si, že rovnaký názor budú mať aj ročníkoví kolegovia Igor Rumanský a Stanislav Dusík. Hložník bol senzáčný najmä v tom, že nás nikdy nenútil pracovať po svojom, ale dokázal nás usmerňovať pri hľadaní vlastného výtvarného názoru. Z vlastných skúseností môžem povedať, že mi dal veľa zo zmyslu pre zodpovednosť a poctivosť v práci.“

Po absolutoriu a svadbe so spolužiakom Dušanom Kállayom nastali prob-

lémy s bývaním, ateliérom i tlačiarenským lisom. Možno aj preto prijala na priestory menej náročnú ponuku vydavateľstva Mladé letá na spoluprácu. Jej prvá knižka, ktorú ilustrovala ešte na spoločnom stole so svojím manželom, bola próza Hany Zelinovej *Večer neprídem* (1971) a po nej v rýchlom slede nasledovali ďalšie. Aj keď jej túžbou vždy bolo venovať sa naplno najmä voľnej grafike, v ktorej by mohla vypovedať všetko, čo cíti, vlastné zážitky a predstavy, pretože nimi je preplnený mladý človek na prahu svojho tvorivého príbehu, knihy sa stali jej stálym sprievodcom životom.

Je už v povahe citlivého a uvažujúceho tvorcu, že neprijíma svet pasívne. Že sa nad ním zamýšľa, analyzuje ho, snaží sa pochopiť všetky jeho vrstvy, podoby a významy, no zároveň o nich pochybuje. Takto vznikali i prvý pozoruhodný cyklus leptov *Dni a sny* (*Dies et somnia*), inšpirovaný dielom severskej spisovateľky Sigrid Undsetovej na tému osudového spolužitia človeka s morom, ľudských bytostí so živlami, o mýtoch, ságach, ale aj krutej realite i tajomnej trinástej komnate našej existencie. Sú to jedinečné výtvarné úvahy o symbióze vážnych otázok a jemného úsmevu, skepsy a ironie. A táto kombinácia zdanlivo protikladných prvkov, pocitov, východísk a spôsobov reflektovania života a sveta sa bude prelínať celým ďalším autorkiným grafickým dielom.

Náročná hĺbkotlačová technika farebného leptu najviac vyhovuje jej meditatívnemu videniu sveta a najdokonalejšie dokáže naplniť jej predstavy o podobe vlastných svedectiev. Kamila Štanclová sa veľmi často inšpiruje priepastnými hĺbkami ľudského citu, bludiskom vedomia i podvedomia. Cez témy neúprosneho plynutia času, samoty v hlučnom dave, cez motívy oblohy a zeme, pohorí a mora, oslepujúceho svetla a letiacich tieňov nachádza nie príkrosť kontrastov, ale vesmírnu harmóniu bytia a večného ticha ako konečného a definitívneho riešenia všetkého.

Iným, nemenej pozoruhodným okruhom autorkinho výtvarného prejavu je maľba. Veď Kamila Štanclová začala svoje štúdiá na VŠVU v maliarskom ateliéri D. Millyho, teda štetec a paletu ovláda rovnako suverénne ako rydlá a grafický lis.

Po dlhšej prestávke sa v ostatných rokoch rozmaľovala a jej veľkou inšpiratívnou témou sa stali kabaret, varieté, kde najdôležitejšiu rolu zohrávajú masky, kostýmy, reflektory, pretváрка a farizejstvo, skoro ako v živote. Do jedného z plátien vkomponovala text: Kabaret pokračuje, ale už nikto nevie, kto je kto. Aj v týchto obrazových metaforách, podobne ako v grafických listoch, pred prísne vecným videním uprednostňuje nepísané zákony obrazotvornosti, fantázie a svojráznu logiku vlastných umeleckých predstáv.

A pokiaľ ide o knižné ilustrácie, táto disciplína má svoje prísne pravidlá a špecifiká, s ktorými sa musia autori stotožniť. Knihu je treba vnímať ako unikátny celok – nie je to len zaujímavý literárny príbeh či zbierka veršov – to je len kostra. K nej sa viaže celý komplex ďalších prvkov pridaných ilustrátorom, výberom typu písma, voľbou papiera, spôsobom väzby, hmotnosťou knihy i jej neopa-

kovateľnou vôňou. Preto nikdy nemôže byť nahradená žiadnou modernou technikou, nijakými počítačmi a televíznymi obrazovkami.

No a pre výtvarníka sú knižné ilustrácie vynikajúcou príležitosťou na imaginatívny rozhovor s autorom textu, aby z neho mal čo najväčší úžitok čitateľ. A dobré ilustrácie by mu mali, okrem iného, ponúknuť aj istý závan pohody, tajomstva, napätia a inšpirácie.

Z množstva knížiek ilustrovaných Kamilou Štanclovou si všimnime aspoň pár, ktoré sa už zapísali do dejín slovenskej výtvarnej kultúry rovnako ako do pamäti vnímavých čitateľov. Napríklad turecký epos X. Celuara *Šlachetný zbojník Köroglu* (Mladé letá, 1981), *O vtáčikovi, ktorý vedel tajomstvo* Kláry Jarunkovej (Mladé letá, 1983), *Panáčik v piesku* Laury Devetachovej (Mladé letá, 1985), knižka odmenená jednou z troch plakiet Premi Catalonia di ilustrácií v medzinárodnej súťaži v Barcelone, ale aj *Černokňažník z krajiny OZ* L. Franka Bauha (Mladé letá, 1990), Renate Welsch *Martin in der Seifenschale* (Jugend und Volk Verlag, Vienna, 1993) alebo Selma Lagerlöfová *Vtáčie hniezdo* (GrimPress, Taipei, 1995).

Pre všetky uvedené knihy je charakteristické nezameniteľné videnie, v ktorom sa celkom nenápadne prelínajú reálne podoby a vlastnosti vecí, zvierat i ľudí s pestrofarebným vírom poučení a fantázie. Fantázie, ktorej pôvab spočíva práve v jej nedefinovateľnosti, a ak by sme sa ju snažili akokoľvek vymedziť, stratila by svoju snovú dimenziu s neodmysliteľným rozmerom tajomstva, fantázie, ktorá zintenzívňuje našu obrazotvornosť, cibí našu senzibilitu a rozmnožuje naše citové zázemie. Pomerne náročnou technikou gvašu dokázala Štanclová vytvoriť obrázky sugestívneho výtvarného výrazu, ktoré inšpirujú

čitateľov k dotváraniu literárnych príbehov, k znásobeniu prečítaného zažitým či vysneným, k vlastnému hodnoteniu poznaného.

Osobité miesto v bohatej a mnoho-vrstvej ilustrácii tvorby autorky má nepochybne slávny fínsky epos Kalevala, ktorý napísal lekár, spisovateľ, jazykovedec a folklorista Elias Lönnrot v roku 1835 (Tatran, 1986). Tento epos býva často porovnávaný s Homérovou Iliadou a Odyseou, pretože bohatý dej sa odohráva v mýtickej krajine, kde žili potomkovia hlavného hrdinu prapredka Kaleva, a vyplýva z neho množstvo podnetných otázok, úvah a poučení, ktoré sú aktuálne i dnes.

Podhubie eposu spočíva v slovesnom folklóre. Autor prešiel celú krajinu peši, na lyžiach i na soboch, aby si vypočul a zapísal stovky rún, ktoré mu spievali rozliční speváci. Takže tento košatý príbeh obsahuje aj tajomnosť dávnominulých čias, kde sa rovnako ako dnes pohodové a veselšie epizódy striedajú s dramatickými a tragickými, kde prebiehajú večné zápasy dobra so zlom, lásky s nenávisťou.

Ilustrátorka sa musela rozhodnúť, či uprednostní vlastný príbeh, vlastne spleť príbehov, či zdôrazní jeho filozofické kvality a morálne rozmery, či podčiarkne akčný charakter hrdinov a ich hrdinských aj krutých činov. Nakoniec sa rozhodla svojrázny básnický text neilustrovať doslovne, hoci sa jej núkali možnosti uplatniť všetky práce zhromaždené znalosti o etnologických zvláštnostiach, o podobách životného štýlu dávnych obyvateľov krajiny fjordov, ale pochopil ho ako obdiv tisícročnému úsiliu človeka o víťazstvo pravdy a krásy. Jedinečnou a náročnou skladbou celostránkových ilustrácií, kde sa opäť prelína reálne a snové vnímanie časopriestorov, konkrétnych prí-

KAMILA ŠTANCLOVÁ /
L. Frank Baum: Černokňažník z krajiny OZ

behov s ich vnútorným zmyslom, naznačuje autorka nesmiernu zložitost sveta a mnohorakosť ľudských osudov.

Pri príležitosti 150. výročia od prvého vydania Kalevaly pozvali fínski usporiadatelia na medzinárodné sympóziu niekoľko ilustrátorov eposu z celého sveta, aby na brehu priezračného jazera medzi belostnými briezками prezentovali svoje práce. Prístup a výsledky Kamily Štanclovej, ktorá sebe vlastným spôsobom spojila reálne prvky a atmosféru mýtu so súčasným výtvarným jazykom, jej priniesli všeobecné uznanie.

„Keď som na vlastné oči videla tie najrozličnejšie prístupy k téme, opäť som si uvedomila, aké skvelé možnosti umenie ponúka, aké má doslova neobmedzené možnosti a nekonečný priestor na svojej metamorfózy,“ skonštatovala autorka po návrate domov.

V súčasnosti, vlastne už pár rokov pracuje spolu s Dušanom Kállayom na veľkolepom projekte, ojedinelom svojím rozsahom i významom, na reprezentačnom vydaní kompletných rozprávok Hansa Christiana Andersena pri príležitosti 200. výročia jeho narodenia. Pražské vydavateľstvo BRIO, spol. s r. o., sa

rozhodlo vydať všetky autorove rozprávky (podľa posledných výskumov je ich 212) v štyroch jazykoch (čeština, slovenčina, nemčina, francúzština), čo znamená 1800 strán a 538 ilustrácií (!) usporiadaných do troch zväzkov. Prvý zväzok vyšiel na jar tohto roku, druhý vyjde v auguste, tretí je plánovaný na marec 2006. Iste netreba pripomínať, že ide o projekt najvyššej náročnosti, pretože Andersenove rozprávky boli preložené do 145 jazykov na celom svete a vo všetkých týchto krajinách boli aj ilustrované. Napriek tomu obaja slovenskí ilustrátori hľadajú a neustále nachádzajú v týchto známych, ale aj úplne neznámych nesmrteľných príbehoch nové a dosiaľ nepovšimnuté príbehy a detaily, aby čo najlepšie priblížili čitateľom nesmierne zložitú postavu geniálneho tvorca a neopakovateľný spôsob jeho videnia sveta.

Na novinársku otázku, čím ju Andersen oslovil, **jubilujúca Kamila Štanclová** odpovedala: *„Tým, že sa vo svojich príbehoch neustále zamýšľa nad zmyslom života i nad otázkami, čím sme a kam spejeme. A ak si odmyslíme dobu, v ktorej jeho postavy žili a konali, zistíme, že sa človek vlastne ani veľmi nezmenil.“*

Čítame s Osmijankom

Neziskové združenie Osmijanko vypísalo minulý rok celoslovenskú čitateľskú súťaž pre deti nižších tried ZŠ - Čítame s Osmijankom - pridaj sa aj ty! Prostredníctvom skladačiek so súťažnými úlohami v nápaditej výtvarnej realizácii Miloša Koptáka sa do súťaže prihlásilo takmer desaťtisíc detí. Deti zháňali knihy, čítali nahlas, čítali potichu, vymýšľali výtvarné kreácie na oslavu rozprávkových hrdinov. Na Deň detí sa v Mestskej knižnici v Piešťanoch zišlo 140 malých čitateľov, aby spoločne so študentmi z VŠMU vyžrebovali šťastlivcov, ktorí v súťaži získali hodnotné odmeny. Hlavnú cenu - zájazd do Bratislavy - získali žiaci z Veľkého Ďura a z Dudiniec. Prvá stavebná sporiteľňa, a. s., ktorá súťaž po celý rok podporovala, odmenila knihami ďalších 24 kolektívov a 31 jednotlivcov. Okrem nej knihami do súťaže prispeli viaceré vydavateľstvá. Mladí bábkoherci pripravili deťom veselé putovanie za hrdinami z rozprávok. Slovenský rozhlas súťažiaci deti odmení reláciou z rozprávkovej tvorby malých autorov a odvysielala ju na Mikuláša 2005.

(Tk)

CHUDOBNÁ nielen DUCHOM

(Post scriptum)

ZUZANA STANISLAVOVÁ

V prvom čísle tohtoročnej Bibiany sme pod názvom Chudobná nielen duchom publikovali bilančné hodnotenie celoročnej produkcie slovenskej literatúry pre deti a mládež za rok 2004. Pohľad na predmetný časový výsek tvorby sme uzatvárali koncom januára 2005, a tak určitú časť produkcie (a ukazuje sa, že nie celkom nepodstatnú) sme do hodnotenia nezahrnuli, pretože k jednotlivým titulom sme sa dostali až dodatočne. Aj preto ponúkame toto P.S. bilancie hodnôt v detskej literatúre za rok 2004.

Pohľad na tvorbu pre deti a mládež sme v bilančnom hodnotení, na ktoré sa v perexe odvolávame, začínali rozprávkou, žánrom, ktorý už niekoľko rokov vykazuje kvantitatívne najvyšší podiel na celoročnej produkcii kníh pre deti a mládež. Neprekvapilo teda, že rozprávka bola najviac zastúpená aj medzi titulmi, ktorým venujeme pozornosť v tomto dodatku. Ak si v rámci uvedenej kontextu odmyslíme opomenutý reedičný výber z rozprávok **Lubomíra Feldeka** *Modrozelená kniha rozprávok* (Extempore Panenka and Panenka, s použitím ilustrácií A. Brunovského), potom k najzaujímavejším titulom (a nielen tohoto dodatku, ale rozprávkového žánru minulého roka vo všeobecnosti) patrí prvotina autorky a ilustrátorky v jednej osobe menom **Hana Naglik Ester a Albatros** (JAGA, il. autorka). Toto fantazijné rozprávanie o dievčatku Ester a jej blízkych je štýlom podania

nie nepodobné štýlu Jána Milčáka (v r. 2004 prítomného rozprávkou *Zuzanka a pán Odilo*). Aj Hana Naglik totiž evokuje príjemnú, často aj komicky podfarbenú atmosféru medziľudského porozumenia a nepatetickej lásky, aj v jej prípade ide o rozprávanie založené na modelovaní komunikačných situácií a ekonomickú, pritom esteticky účinnú prácu so slovom. Súhra racionálneho a magického, logického a absurdného smeruje k zdôrazneniu autentického domova, priateľstva i detskej (ľudskej) potreby ozvlášťňovať si šedivú realitu výmyslom a dobrodružstvom. Schopnosť tešiť sa zo života doma a medzi priateľmi predstavuje asi najvlastnejší zmysel epizód, ktoré štvrtáčka Ester prežije so svojimi adoptívnymi starými rodičmi, na výletoch s dedom-železničiarom vo výslužbe a pomyselným grófom (lokomotívou, vtákom) Albatrosom, zopár epizód i v škole. Vtipné rozprávanie, dobromyseľná úsmevnosť pri modelovaní postáv a ich vzťahov, dynamická stavba sujetu – to všetko spolu s výtvárnym riešením knihy prispieva k tomu, že debut Hany Naglik predstavuje najpríjemnejší objav slovenskej detskej literatúry minulého roka.

Autorskou rozprávkou sa po dlhšom odmlčaní pripomenul **Július Balco**. Jeho *Vrabčí kráľ* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, il. Martin Kellengerger) patrí k typu animovaných rozprávkových príbehov. Líniu rozprávania o vrabcoch z Trnavy a Budmeríc a o papagájovi Pištovi možno vnímať aj

ako grotesku o ľudskej spoločnosti. Táto tematická línia, tak trochu pripomínajúca staršiu Šikulovu prózu Ďuro, pozdrav Ďura, zrejme detského čitateľa osloví menej spontánne, pretože je zaťažaná verbalizmom, slabšou dejovou dynamikou a málo prehľadnou sústavou postáv. Balco, ako ho poznáme zo „strigónskej“ trilógie, sa pripomína v tej časti rozprávky, ktorá rozvíja motív malej Katarínky, jej strateného papagája a motív Vianoc a ktorej nechýba vtip ani teplo, aké čitateľ cítil zo vzťahu Strigôňa a vnučky v autorovej dávnejšej trilógii.

Spomedzi minuloročných rozprávkových kníh sme v prvom hodnotiacom príspevku vyzdvihli autorské varianty folklórnych cudzokrajných rozprávkových látok Mareka Vadasa. Aj niektoré ďalšie knihy z minulého roka sú pokusmi o autorský variant folklórnych rozprávok, pričom autori sa na jednej strane usilovali zachovať zákonitosti a rekvizity folklórneho modelu, na druhej strane vytvoriť originálny sujet. K takým prózam patrí kniha *Danice Pauličkovej Kto je na svete najmocnejší* (Seneca Publishing Company, il. autorka) alebo aj kniha *Stanislava Bebjaka Lotosová rozprávka a iné rozprávky* (Regent, il. Daniela Ondreičková). Pauličková spracovala domáce aj inonárodné сюety väčšinou buď ako parafrázu príbehu (bez príznaku parodujúcej reštrukturalizácie sujetu), alebo ako montáž parafrázovaných motívov (sekvencií) známych rozprávok. Vznikajú tak príbehy, ktoré sú obmenenými a novo konštruovanými variantmi známych rozprávkových motívov. Štylisticky kultúrne vyrozprávané сюety však nijako významnejšie neobohacujú kontext autorských rozprávok ani detského čítania. V rozprávkach S. Bebjaka sa spočiatku celkom sľubne aktualizuje modernistický princíp hry v stavbe prí-

behu (napr. kombinačná práca s názvami a sujetmi známych európskych a slovenských rozprávok v prvom príbehu). Postupne však v jeho textoch pribúda prvkov sentimentality a ubúda dejovej dynamiky. Spomedzi produkcie autorskej rozprávky poctivú profesionálnu úroveň dosiahli aj rozprávky nestora slovenskej detskej literatúry *Pavla Štefánika O kráľovi a kráľikovi a iné rozprávky* (Regent, il. M. Kellenberger). V krátkych, spravidla vtipne pointovaných rozprávkach autor využil tradičné postupy animovaných zvieracích príbehov, obohatených o zmysel pre humor, hravosť a fantáziu. Zdá sa, že charakteristika jeho poézie, tak ako ju podáva Ondrej Sliacky v slovníkovom hesle autora (Bibiana, 2004. č. 2-3), vystihuje aj knižné vydanie jeho próz: i v tomto prípade je totiž viditeľná snaha autora akceptovať v nenáročnom i konvenčnom príbehu prvky a postupy modernej literatúry.

V rámci nášho bilančného hodnotenia pomerne veľká časť rozprávkovej produkcie spadala do sféry poznamenananej amaterizmom (Miroslav Saniga), resp. k brakovej tvorbe až gýču (V. Ryšavá, M. I. Chovanec, A. Varigová). Amaterizmom sú poznamenané aj rozprávky v debute *Moniky Marettovej Rozprávky z Horského parku* (Bratislava, Príroda, il. Katarína Slaninková). Významovo jednoplánové príbehy hovoria o najzákladnejších hodnotách života, akými je priateľstvo, vzájomná pomoc, starostlivosť o prírodu, radosť zo života – ale hovoria to prostredníctvom konvenčného sujetu s prvkami idyly, miestami aj didaktizmu. Treba konštatovať, že v prvotínach začínajúcich autorov (ak nedisponujú vrodenným literárnym talentom, ale musia na ňom tvrdo pracovať) sú takéto problémy častým úkazom.

Náhoda chcela, že vlastne ku všetkým knihám povestí, ktoré boli v roku 2004 vydané, sme sa dostali až dodatočne. Viaceré z nich vyplnili biele miesta na „povestovej mape Slovenska“. Pravdaže, nie vždy išlo o „čistý“ povestový žáner. V niektorých prípadoch sa prózy pohybovali na hranici rozprávky a povesti, v iných zasa oscilovali medzi povestou a historizujúcim rozprávaním. K najzaujímavejším opusom povestového žánru možno zaradiť novú publikáciu skúseného **Antona Mareca** *Spišské povesti* (Martin, Vydavateľstvo Matica slovenskej, il. Miloš Kopták). Podtitul *Pozoruhodné príbehy zo slávnej minulosti Spiša* je spresnením tematického záberu, signalizovaného už názvom knihy. Na prechádzke po regióne, nazývanom aj „Talianskom strednej Európy“, použil vďačný kompozičný model, ktorý v dvoch rytmicky sa striedajúcich žánrových líniách akceptuje kompozičnú dvojčlennosť povesti. Jej faktografická zložka tvorí úvod ku každému cyklu povestových príbehov (spišské pramene, Spišský hrad, slobodné kráľovské mestá, slobodné banské mestá, spišské mestá a obce, pevnosti, lokality Dunajca a Magury). Po historicko-informatívnom vstupe nasleduje vlastný príbeh. Takýmto spôsobom sa zvyrazňuje historicko-poznávaciu funkciu povesti.

Podobnú funkciu sleduje aj kniha **Márie Korandovej** *Hrajnohový poklad. Povesti a príbehy z kopaničiarskeho kraja* (Martin, Matica slovenská, il. Danica Paulíková). Autorka vychádza z historických faktov a sleduje osudy Malých a Bielych Karpát od stredoveku cez turecké vpády a protireformáciu až po štúrovcov a revolúciu meruôsmych rokov. Sujety prerozprávala niekedy v epickejšej, inokedy v publicistickejšej podobe, v tom rámci podáva známe historické piesne (napr. Myjava a kozáci),

KAMILA ŠTANCLOVÁ/
Pavol Štefánik: *Obloha je modrý zvon*

resp. deje ľudových balád, citátovo využívajúc v sujete príbehov fragmenty týchto útvarov. Zachytáva osobnosti a udalosti kopaničiarskej zbojníckej tradície i osudy habánskej society v regióne. Jej útvary nie sú žánrovo kompatibilné, majú miestami podobu povesti, inokedy podobu historizujúcej črty, príhovorky či povere. Podávajú však zaujímavý prierez históriou jedného slovenského regiónu.

Novým menom v povestovej tvorbe pre mladých je **Blážej Belák**. Jeho *Povesti a rozprávky z turčianskej záhradky* (Žilina, Knižné centrum – bez vročenia) mapujú minulosť Turca, tak ako ju zachovala ľudová tradícia. V jeho príbehoch ožívajú tajomné priestory dolín

a skalných útvarov, poklady ukryté zbojníkmi, turecké nájazdy i tradičné turčianske remeslá (olejkárstvo, klobučníctvo, tesárstvo). Sympatickou črtou Belákových próz je neskrývaná radosť z narácie a humorný príznak, ktorým spravidla nadľahčuje aj poverové látky a ich démonologické príznaky. Niektoré z próz (v súlade s titulom) inklinujú skôr k rozprávke ako k povesti.

Príspevkom do povestového mapovania Slovenska je aj publikácia *Štefana Moravčíka Povesti o slovenských hradoch* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Dana Moravčíková). Osvedčenú, pre žánre povesti príznačnú podvojnú štruktúru textu akceptoval aj tento, v danom žánri skúsený autor. A tak abecedne usporiadané rozprávanie o 54 slovenských hradoch začína geografickou lokalizáciou hradu a stručným pripomenutím jeho histórie (sporadicky aj etymológia jeho názvu), až potom pripája povestové príbehy. Tie sú vo viacerých prípadoch naozaj len sujetovými kostrami, bez originálnejšej fabulácie. Moravčík siahol po látkach spracovaných u starších autorov (L. Janota, V. Plicka a i. – pramene uvádza), veď napokon povestové látky o slovenských hradoch boli v slovenskej literatúre stvárnené už neraz. Vo funkcii úvodu použil text V. Plicku, epilóg publikácie patrí zasa Štefanovi Moravčíkovi orientovanému na jazykovú hru.

Pohľadom do histórie, ktorý je vo svojej podstate tiež inšpirovaný povestou, je próza *Zuzany Kuglerovej Čaro-dejnica z Petrovic. Historický román z Bytče a zo Žiliny* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Peter Uchnár). Tento romanticky ladený historický román autorka vytvorila na základe príbehu viažuceho sa ku kaplnke a cintorínu v obci Petrovice na úpätí Javorníkov. Podľa údajov z doslovu bola podkladom ro-

mánu polstránková povesť o panne Barborke. Jej príbeh na pozadí dôkladného štúdia historických prameňov autorka fabulovala do podoby široko koncipovaného epického rozprávania naplneného romantickou láskou, úkladmi, nenávisťou i odpustením a pokáním. V stavbe príbehu autorka využila jednak postupy sentimentálnej prózy, jednak pridržívaním sa objektívnych faktov a faktografickými poznámkami sa priblížila k historickej próze.

Historický základ má aj próza *Petra Glocka Prešporské čary pána Christiana* (Vydal Adrián Štefanko – CORNEA, il. Barbora Glocková). Próza patrí do toho radu Glockových kníh, v ktorom autor románovým spôsobom spracoval historický príbeh (Tomáš a lúpežní rytieri) alebo fragment zo života historickej osobnosti (Ruža pre Jula Verna). V takomto type prózy Glocko nadstavuje fakty literárnou fikciou a tak je to aj v rozprávaní o niekoľkohodinovom pobyte H. CH. Andersena v Bratislave. Toto rozprávanie sa zrodilo na základe autentických, hoci strohých Andersenových zápiskov a kusých informácií z ďalších informačných prameňov. Epizódku o malej kvetinárke, ktorá v starom Prešporku obdarovala Andersena ružou a ktorú H. CH. Andersen spomína aj v Rozprávke môjho života, rozvinul Glocko ako lyricky éterické rozprávanie, ktoré je skôr evokáciou vzťahu k Bratislave, k detstvu a deťom, ku kráse a dobru (teda k hodnotám takým charakteristickým pre Andersena) než epickým príbehom. V tomto kontexte nachádzajú miesto aj citátovo využité fragmenty z už spomínanej Andersenovej autobiografickej knihy. Glockov spôsob podania a práca s fikciou a faktom približuje emocionalitu Andersenovho vnútorného sveta a typ narácie Andersenových

próz, ale len v malej miere vytvára príbehovú niť, ktorá by naliehavejšie oslovila detského čitateľa.

V oblasti poézie pre deti sme dodatočne zaznamenali aj prítomnosť niekoľkých básnických zbierok. Spomedzi renomovaných básnikov pre deti sa **Štefan Moravčík** prezentoval básnickou zbierkou *Výhod'me si z kopytka!* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej, il. M. Kellenberger). Aj keď verše tejto hravej, jazykovo orientovanej poézie sú profesionálne zvládnuté (hoci hodnotovo nie vyrovnané), neznamenajú v kontexte autorovej tvorby pre deti ani v kontexte slovenskej detskej poézie viac než štandard. Asi najväčším problémom jeho veršov je štylizácia do výpovede dieťaťa, ktorá vyznieva väčšinou dosť formálne a aspekt videnia zostáva dospelostný (prezrádza ho napr. „nedetský“ spôsob hry s jazykom).

K novým menám vo veršovanej tvorbe pre deti patrí **Jana Belašičová** a **Ivona Mišíková**. Belašičovej zbierka básní *Zvedavé slniečko* (Bratislava, vydavateľstvo ZUMI, il. Marta Potfajová) patrí k tomu, čo sa zvykne označovať ako naratívna poézia. Ide teda o dlhšie, epicky osnované básne, v ktorých sa autorka usiluje nadviazať na epickú tradíciu detskej poézie. Nie vždy sa jej podarí vyrovnáť sa s poetikou básnického textu ani vyhnúť sa didaktizmu, niektoré básne sú však vydatené (obstoja aj technicky) a môžu sa stať napr. i vďačnou súčasťou detského prednesu. Ivona Mišíková vydala nenáročné až triviálne riekanky pod názvom *Myška v knižke a iné básničky a rapotačky* (Žilina, Knižné centrum, il. Ján Vrabec). Tradičný animačný princíp slúži na hravé sprítomnenie reálií živej prírody pre deti, čo – principiálne vzaté – nemusí byť neadekvátne vzťahu človeka k prírode v súčasnej ur-

banizovanej dobe. V niekoľkých prípadoch sa aj tejto autorke podarilo vtipne aplikovať naivný uhol detského videnia, pričom zachovala aj primeraný riekankový rytmus. Mnohokrát (najmä v druhej polovici knihy) je však text viditeľne poznamenaný verbálnou „vatom“ (sémanticky prázdny, nadbytočnými, deformovanými výrazmi použitými čisto z rytmických dôvodov) a trivialitou.

Príbehy zo života detí sa v roku 2004 takmer celkom vytratili z ponuky detským čitateľom. Situácia nevyzerá lepšie ani na pozadí produkcie, ktorú sme zachytili dodatočne. Pre menších čitateľov sme v podstate zaznamenali iba dva tituly, obidva kresťansko-duchovného ladenia. **Katarína Kernová** vydala druhý zväzok rozprávání *Detským srdiečkam 2* (Vrútky, Advent-Orion). Ak v jej prvom zväzku poviedok sa didaktizmus vyskytoval v skrytej forme, v tomto súbore je už celkom evidentný. Príbehy knižky vo všeobecnosti nepatria k invenčným, skôr ide o model, v ktorom dobré deti dychtivo čakajú na poučné rozprávania starostlivých dospelých, z ktorých si majú brať príklad. Autentický spomienkový rozmer, ktorý v jej prvej knižke príbehov

KAMILA ŠTANCLOVÁ/
L. Frank Baum: Černokňažník z krajiny OZ

niesol určitý poznávací efekt, v tomto prípade chýba. Kresťanský akcent v žánri podobnom exemplu majú aj príbehy *Anny Olšovskej Naša najmilšia vianočná kniha* (Tmava, Spolok sv. Vojtecha, il. Monika Dikantová). Okrem epizovaných textov sú tu i básne, inšpirácie ku kreatívnej činnosti detí, informácie o vianočných zvykoch, vinše a koledy. V podtexte nesie dielo aj správu o síce chudobnom, ale pokojnom a bohabojnom živote v minulosti. Kompozíciu týchto žánrovo rôznorodých útvarov určuje temporálny princíp: čas od Ondreja do Nového roku.

Stabilnú súčasť knižných bilancií tvoria každý rok spomienkové návraty do vlastného detstva. Tento typ príbehu sme v bilancovaní pripomenuli spomienkovou prózou Adolfa Lachkoviča a prítomnosť žánrových znakov tohoto typu prózy sme konštatovali aj v inak didakticky ladenej knižke Ruženy Andálovej. Spomienky cítiť aj v podloží knihy *Jána Beňa Chlapec zo sedla a morský Vasko* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. Martin Kellenberger). Je to kniha reflexívna, v ktorej ani nie tak v tematickej, ako skôr v pocitovej polohe zaznievajú spomienky z detstva, dospelosti i zrelosti, vzťah detí a rodičov, detí a starých rodičov, cítiť z nich posuny v hodnotovej orientácii minulých a súčasných generácií, nevtieravú reak-

ciu na boľavé sociálne javy súčasnosti i skepsu s tým súvisiacu. Prózy usporiadané do troch cyklov oscilujú medzi reflexiou, črtou a poviedkou, medzi lyrickou evokáciou, spomienkou a epickým príbehom. Beňova knižka predstavuje čítanie, ktoré sa detským čitateľom nebude poddávať jednoducho.

Napriek tomu, že v priebehu februára – apríla 2004 sa v porovnaní s koncom januára 2004 náš arzenál kníh pre deti a mládež vydaných minulého roku rozšíril, konštatovanie o celkovej chudobe tejto tvorby môžeme v porovnaní s predchádzajúcou publikovanou bilanciou len málo korigovať. A tak sa žiada zopakovať: Rok 2004 prebehol bez prekvapení. Z autorského hľadiska bolo cítiť neprítomnosť (v prípade prítomnosti slabú umeleckú prieraznosť) osvedčených autorov strednej generácie. Spomedzi nových autorských mien v podstate zaujala iba nesporne talentovaná Hana Naglik – čas ukáže, či sa v tvorbe pre deti hodlá zabývať, alebo ide iba o tvorivú epizódu. Tvorivým možnostiam niekoľkých nových autorov by azda pomohla tvrdá práca. Zo žánrového hľadiska sa okrem rozprávky pomerne dobre darí povesti. Dlhodobu však chýba spoločenská a psychologicky ladená próza zo života dnešných detí a dospievajúcich mladých ľudí. A tak nezostáva nič iné, než čakať, čo prinesie rok 2005.

Slovenská reprezentácia na BIB '05

V priestoroch BIBIANY je do 10. júla otvorená výstava najkrajších slovenských ilustrácií posledných dvoch rokov. Tvorja ju práce 30 ilustrátorov, ktorí sa prihlásili do 20. ročníka medzinárodnej súťaže Bienále ilustrácií Bratislava. Slovensko z nich budú reprezentovať Andrej Augustín, Tomáš Čepek, Peter Čisárik, Maja Dusíková, Jana Kiselová-Síteková, Miloš Kopták, Ján Lengyel, Juraj Martiška, Martina Matlovičová, Dana Moravčíková, Hana Naglik, Luboslav Paľo, Martin Snopek, Kamila Štanclová a Dušan Kállay, Petra Hilbert-Štrelingerová, Peter Uchnár, Dávid Ursíny a Tomáš Vicen. Výsledky súťaže budú oznámené 9. septembra 2005, v deň otvorenia jubilejného BIB-u.

Deti sú ľudia, s ktorými si najlepšie rozumiem

ROZHOVOR S JÁNOM MILČÁKOM

Je lekárom, spisovateľom, otcom dvoch literárne činných synov: starší Marián je básnikom, mladší Peter je spojený s levočským vydavateľstvom Modrý Peter. Ako človek je pokojný, hlbavý, pôsobí vyrovnané a introvertne, vzbudzuje dôveru už na prvý pohľad. Rodák z Levoče, žije v tomto meste – „ďaleko od hlučného davu“. Jeho tvorba pre deti a mládež však odpočiatku prekračuje hranice spišského regiónu a mladým čitateľom či rozhlasovým poslucháčom, ktorí v slovesnom umení hľadajú viac než len krátkoduchú zábavu, je dobre známa na celom Slovensku. V tomto roku dovŕšil okrúhle životné jubileum a pre deti vydal svoju štvrtú knihu Zuzanka a pán Odilo. Zdá sa teda, že dozrel čas na rozhovor trocha osobnejší.

■ V rozhovore pre časopis Bibiana (prostredníctvom svojho syna Mariána) ste roku 1996 vyslovili myšlienku, že „človek plody zo svojich detských rozprávkových stromov zbiera, až keď je dospelý“. Do akej miery podnietilo prebudenie vášho tvorivého talentu literárne čítanie v detstve a mladosti?

Prežil som neobyčajné detstvo s dobrými rodičmi, uprostred rozprávok a zvieratiek. Doniesol som si domov jahniatko, králiky, psíka aj káčatká. Rodičia ma nevyhrešili. Pri jahniatku som videl v ich očiach prekvapenie, nie hnev. Ledva som ho uniesol. Psík bol malý, išiel za mnou, ale rodičia ma ho poslali vrátiť. Psík sa čoskoro zjavil pred našimi dverami, a zostal. Zvieratká som doniesol, ale starať sa o ne museli rodičia, ja som sa iba tešil. Pri našom dome bola záhrada. V tejto záhrade rástol rozprávkový strom. Keď som sa naučil čítať, listoval som v Sniečku, Dobšinského rozprávkach. Černokňaž-

níci, ježibaby, strigy na metlách nevzbudzovali vo mne hrôzu, skôr napätie, nedočkavosť ako sa príbeh skončí. Králi, princezné a draci neboli zaujímaví. Oberačka je jednoducho slávnosť. Aj na rozprávkovom strome, aj v rozprávkovej záhrade. Chvíľu trvá, kým dozrejú plody. Túto chvíľu napĺňa očakávanie. Slávnosť prežívam, keď vymýšľam rozprávky.

■ Lásku k literatúre spravidla získavame aj pod vplyvom prostredia, v ktorom sme vyrastali. Bol niekto taký vo vašej rodine, kto vám priblížil moc a čaro umeleckého slova?

Rodičia mi kupovali rozprávkové knižky akiste preto, lebo videli, že mám z nich radosť. Otec ma najprv pohladil, potom mi podal knižku. Svoje detstvo by som nenechal s dnešnými deťmi. Nie je to nostalgia, skôr ľútosť, že ich zlodeji z blikajúcej obrazovky okrádajú o to, čo bolo kedysi deťom dennodenne dožičené.

■ Predtým, než ste vyštudovali lekársku fakultu, pôsobili ste ako učiteľ a na túto profesiu ste sa dva roky pripravovali aj diaľkovým štúdiom. Ovplyvnili nejakým spôsobom vašu chuť písať (a povedzme písať špeciálne pre deti) aj tieto skutočnosti?

Deti sú ľudia, s ktorými si najlepšie rozumiem. Učil som žiakov, ktorí boli iba o niekoľko rokov mladší ako ja. Bol som učiteľ – dieťa. Neobral som ich o vedomosti, mojou povinnosťou bolo im ich sprostredkovať. Vtedy som neuvažoval o písaní. Myslel som si, že v živote je viac hier ako trápenia, že človek v ňom jednoducho poskakuje od radosti. Nevnímal som starých, usúžených, doráňaných, mojím svetom boli deti. Boli to svetlé, slnečné dni.

■ Takmer celý svoj dospelý život pôsobíte v civilnom povolani ako lekár. Od začiatku 70. rokov ste zároveň prozaikom a dramatikom píšucim pre dospelých i pre deti. Čím naplňuje literatúra a literárna tvorba život lekára, čo mu v ňom kompenzuje či kompletizuje?

Zopakujem, čo som už kdesi povedal; žijem v dvoch domoch, jedným je literatúra, druhým medicína. Nie sú to domy, v ktorých je jednoducho na stole číra voda a chlieb. Ale obidva domy predstavujú obydlie, bez ktorého človek nemôže žiť, obydlie, do ktorého môže vojsť v čase nepohody. A pre mňa je neobvyčajne cenné, že môžem z jedného domu kedykoľvek prejsť do iného. Ak som v ktoromkoľvek z nich, nemyslím na druhý. Využívam priestor domu a všetko, čo v ňom je. Nikdy na dome nezatváram dvere.

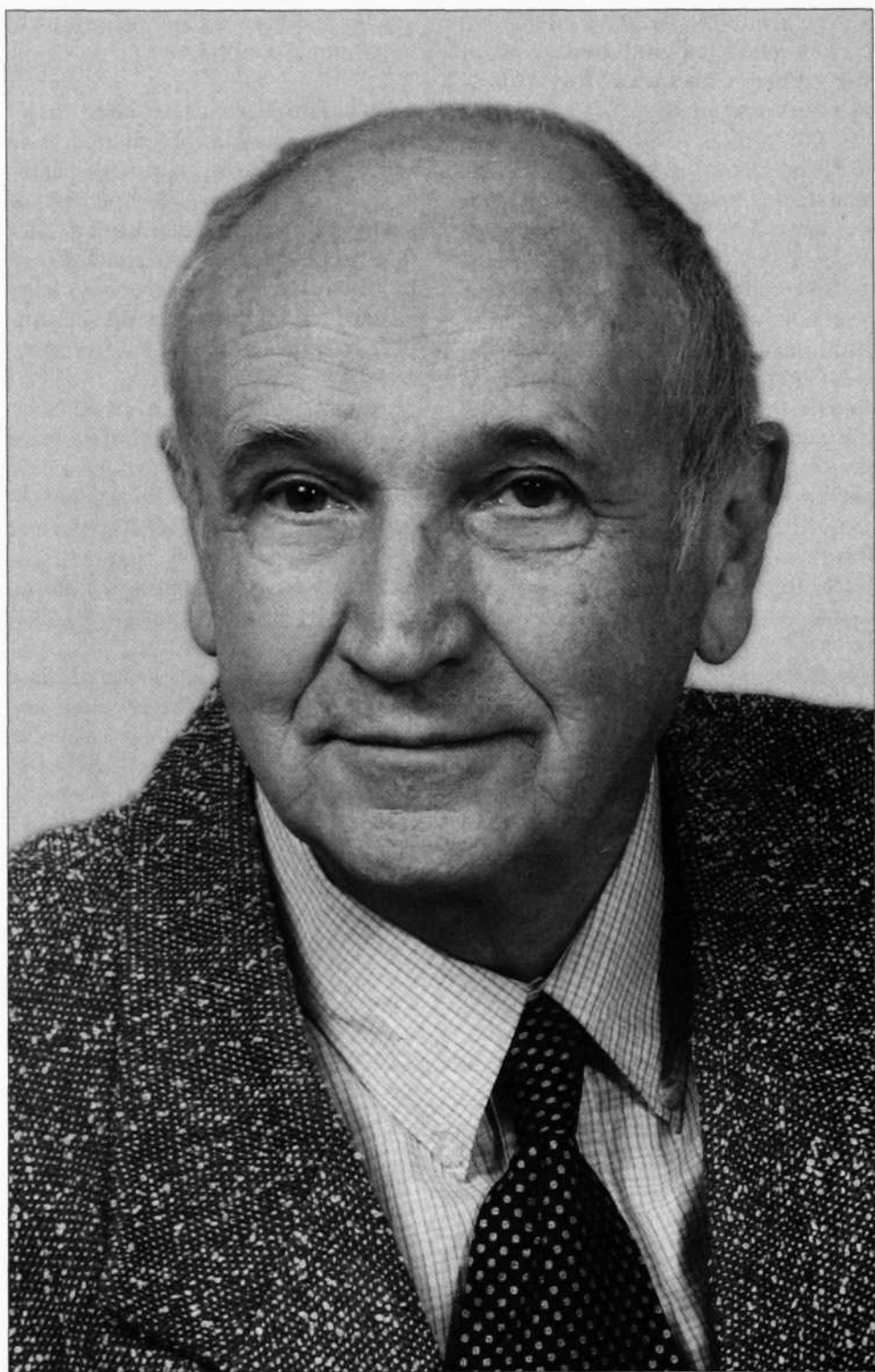
■ Pochádzate z mesta, ktoré sa pýši bohatou históriou. Vstupuje história Le-

voča a atmosféra tohto mesta do vašej tvorby aj inak ako postavou Majstra Pavla, ktorú ste stvárnilí vo svojich dramatických i prozaických prácach?

Levoča je malé mesto, má ulice s drobnými, učupenými domami, honosným, rozsiahlym námestím, pamiatkami, je skvostom Slovenska, ktorý pripomína jeden zo slávnych Szilassyho emailov. Je malá, ale nedá sa schovať do dlane. Ak je pravdou, že žijeme z minulosti, potom v Levoči je výdatné žriedlo, z ktorého načreli mnohí spisovatelia oveľa viac ako ja. Prázdno medzi domami na uliciach vytvára atmosféru mesta. Pokúšam sa získať odrobinku z nej... Myslím, že je vo všetkých mojich literárnych prácach.

■ Od 70. rokov vás literárna verejnosť vníma ako dramatika a prozaika. Dramatickej tvorbe ste sa takmer od počiatku začali venovať na „dve strany“: aj smerom k dospelým, aj smerom k deťom a mládeži. Veď medzi uvedením vašich prvých drám pre dospelých (rozhlasovej hry *Sprievod anjela* a divadelnej hry *Majster*, obe 1971) a rozhlasových hier pre deti (*Obrov brat a Strom šťastia*, obe 1974) je rozdiel len troch rokov. Čo bolo impulzom k tomu, že vznikla vo vás potreba písať nielen pre dospelých, ale aj pre deti a mládež?

Spomínal som svoju blízkosť k svetu dieťaťa. Prišlo to samo od seba. Ale mal som šťastie. V rozhlase som stretol veľmi citlivú varovkyňu rozprávok Milku Drugovú. Akoby ich čičíkala na svojich rukách. Stretnutie s ňou malo neobvyčajný význam nielen pre mňa, ale aj pre iných spisovateľov, ktorí píšú rozprávky a rozprávkové hry.

■ **Ako dramatik pre deti a mládež ste činný predovšetkým v oblasti rozhlasových hier. Čím vám učarovalo práve rozhlasové médium?**

K rozhlasovej dráme som sa dostal náhodne. V roku 1969 mi mala vyjsť knižka poviedok *Je, čo je*. Zasiahli stranické orgány, nevidel sa im názov a jedna z poviedok. Neustúpil som. V tom čase bola vyhlásená súťaž na pôvodnú rozhlasovú hru. Keďže nevyšla knižka, skúsil som to v rozhlase. Hra *Sprievod anjelov* bola ocenená a meno Ján Milčák nebolo pseudonymom, to len neskúsený autor urobil krok znamenajúci pomerne dlhú cestu. A aj cestu do Európy. Rozhlas má viac poslucháčov ako ktorýkoľvek knižný bestseller čitateľov. Nechcem porovnávať, čo sa nedá porovnať. Ale nie je márne písať rozhlasové drámy, aj keď iba krátko poletujú v éteri.

■ **70. roky, keď ste svojimi rozhlasovými hrami vstúpili do literatúry pre deti, dramatická tvorba pre deti a mládež značne akcelerovala. Čím si možno podľa vás vysvetliť skutočnosť, že práve toto desaťročie (následne, pravdaže, aj 80. roky) bolo také žiživé detskej dramatike?**

„Osamelí bežci“ sa rozbehli v peletóne. Bežali nie iba tak, každý chcel dobehnúť do cieľa, možno i vyhrať. Politická situácia nebola vtedy priaznivá, ale rozprávka ma čarovnú moc. Tí, čo posudzovali a rozhodovali o existencii napísaných textov, nerozumeli vždy rozprávke. Takže rozprávka mala spomedzi všetkých literárnych žánrov najpriaznivejšie podmienky. Občas ich znepokojili fantazijné postavy, obávali sa, že čerti a vodníci pomýlia deti v ich budovateľskom úsilí, ale to bolo všetko.

Taká bola jedna z príčin. Ďalšou je akisťe milosrdná pani Náhoda.

■ **Na koniec 80. rokov sa viaže vaša jediná knižka poézie pre deti: drobné riekanky *Zo štyroch kapsičiek približujú deťom premeny kalendárneho roka*. Je tento súbor riekaniek iba „úletom“ prozaika a dramatika, alebo sa dá v budúcnosti z vašej tvorivej dielne očakávať aj iný príspevok do veršovania tvorby pre deti?**

Básničky som sporadicky uverejňoval v časopisoch pre deti, ale bližšie mám k próze. Básničky *Zo štyroch kapsičiek* čítajú aj slovenské deti v Poľsku. Niekdedy na besedách sa pani učiteľky sťažujú, že sa knižka nedá kúpiť. Vraj deti básničky rady recitujú, ale mne sa v knižke páčia najmä ilustrácie Františka Blaška.

■ **Popri dráme ste sa v ostatných päťnástich rokoch v tvorbe pre deti presadili ako prozaik. Fakticky celá vaša prozaická tvorba takejto adresnosti patrí do okruhu rozprávok. Prečo ste si zvolili za svoju formu komunikácie s detským čitateľom práve rozprávku? V tej súvislosti mi napadá ešte jedna otázka: Jestvuje v rozprávkovom žánri aj niečo, čo cítite ako limit jeho možností pri komunikácii medzi autorom a potenciálnym čitateľom?**

Rozprávka žije z fantázie. Kým sú deti malilinké, majú jej dosť, ale s pribúdajúcimi rokmi akoby ubúdala. Ich duchovný svet si uzurpuje pokrivená realita tejto civilizácie. Skutočný a ireálny svet sú spojené nádoby. Prúdi v nich rovnaká tekutina. Povinnosťou dospelých by malo byť udržať rovnováhu medzi reálnym a fantazijným. Fantázia je semienkom, z ktorého vyklíči všetko, čo ľudská tvorivosť dokáže. Je nevyhnutná pre exaktné

vedy rovnako ako pre umenie. Ak by nebolo fantázie, človek by nevymyslel koleso, jeden z najväčších vynálezov ľudstva. Invencia by mala byť protivníkom limitu. Vo všetkom, aj v rozprávke.

■ **Štýl vašich rozprávkových kníh je osobitý napríklad tým, že komunikujúce postavy mnohokrát akoby viedli vlastné monológy, pričom priestor pre to najpodstatnejšie v komunikácii vzniká kdesi v ich priesečníku. Akoby postavy nie celkom dôverovali slovám, že dokážu pretlmočiť to, čo je vo vzťahoch medzi ľuďmi najdôležitejšie. A tak sa aj u čitateľa spoliehajú na to, čo je charakteristické pre ne samotné: na citlivú vnímavosť a empatiu voči potrebám druhým. Prečo je to tak? Čo si myslíte o kvalite súčasnej medziludskej komunikácie?**

Človek najprv hovorí sám so sebou, aby mohol hovoriť s inými. Rozhoduje sa, čo má povedať, ako to povedať a koho má osloviť. Ak nevzniká komunikácia na základe takého úsudku, stráca svoj význam, je menej účinná a môže minúť cieľ. Máte pravdu, spolieham sa na vnímavosť čitateľa. U detí je to jednoduchšie ako u dospelých. Deti sú neobyčajne vďační percipienti. A nedajú sa oklamať, ľahko rozoznávajú, čo je falošné. Oceňujem vnímavosť detí. Aj preto im adresujem svoje texty. Kniha je jedným zo spôsobov ľudskej komunikácie, to jej zaručuje jestvovanie. Všimnime si, ako pokojne listuje v knihe každý, kto číta.

■ **V sujete rozprávky ako žánru je až archetypovo kódovaný konflikt dobra so zlom. V moderných rozprávkach, a tak je to aj vo vašom prípade, sa však zlo ako sujetotvorný prvok odsúva bokom, nahrádza ho skôr osobitá súhra a protihrá reálneho s fantazijným. V realite je ale dieťa na každom kroku**

KAMILA ŠTANCLOVÁ/

L. Frank Baum: Černokňažník z krajiny OZ

konfrontované so zlom a krutosťou. Aký je váš názor na fenomén zla v živote, v rozprávke a vôbec v umení pre deti?

Konflikt dobra so zlom je neprestajný, vyskytuje sa v každodennom živote. Akiste preto sa ocitol vo folklórnych rozprávkach, bol a je ich stavebným kameňom. Je podstatou každej rozprávky. Je zrejмый, alebo skrytý v príbehu. Dobro je to jahňa z detstva, sprevádza človeka.

■ **Zhodou okolností sa zhovárame o rozprávke práve v čase, keď si pripomíname dvojsté výročie narodenia jedného z najväčších svetových rozprávkarov H. Ch. Andersena. Aký je váš vzťah k nemu? Cítite sa byť v určitom zmysle dedičom tradícií jeho rozprávkarskeho umenia, v tom rámci aj jeho spôsobu stvárňovania dobra a zla v živote?**

Andersen je rozprávkar, ktorému sa nehanbím klaňať. Jeho rozprávky patria ku krásnym dňom môjho detstva. Drobný cínový vojačik, ktorého mi dal otec, bol mojou najobľúbenejšou hračkou. Nikdy som sa s ňou nehral, ale ustavične som ju obdivoval. Bola naozaj z cínu a kolorovaná. Stála na nočnom stolíku. Cínový vojačik chránil môj spánok. Vtedy sa mi neobyčajne dobre spalo. Neodvážim sa byť dedičom Andersenovho rozprávkarského umenia. Ctím si jeho jemné, citlivé stvárňovanie dobra a zla.

■ V súvislosti so všetkým, čo sme si doteraz povedali, aj v súvislosti so stavom čítania dnešných detí a so stavom ponuky detských kníh na trhu sa vynára hneď niekoľko otázok: Aké predstavy vo vás asociuje pojem „dobrá kniha“ vo všeobecnosti, a „dobrá kniha“ špeciálne pre deti? Spisovateľ pre deti sa podľa vás narodí, alebo sa ním možno aj stať?

Nevidím rozdiel medzi dobrou knihou pre dospelých a dobrou knihou pre deti. Spisovateľ, ktorý píše pre deti, je predovšetkým ich priateľom. Mal by im ponúkať knihy tak, ako keď podáva niečo priateľovi. Písanie pre deti vyžaduje talent, ale znamená aj tvrdú prácu. Spisovateľ by mal byť robotníkom literatúry.

■ Mohli by ste v týchto súvislostiach vyjadriť svoj vzťah k literárnej kritike?

Literárnu kritiku vnímam ako zrkadlo, v ktorom sa vidím. Pozriem sa doň a spýtam sa, som to naozaj ja?

■ V poslednom období sa diapazón vašich záujmov rozšíril o fotografiu. Čím vás oslovila a v čom vás naplňa?

Fotografovanie je veľké dobrodružstvo. Prirovnal by som ho k lovu rýb. Ibaže pri fotografovaní ryбка zostane plávať a ja ju predsa ulovím. Pravdaže, ak budem dostatočne šikovný a budem mať šťastie. Takých rybiek mám doteraz málo, za najcennejšiu pokladám Dievča s banánom, ale potešili ma aj lyrické obrázky Slzy zimy alebo Smútok za letom. Jednotaj čakám na zlatú ryбку.

■ A na záver ešte dve (sumujúce) otázky: aký význam má dobrá kniha pre človeka 21. storočia – lekára a spisovateľa Jána Milčáka v jeho zrelom veku? Akú šancu na prežitie u mladých čitateľov dáva Ján Milčák knihe, literatúre v čase digitalizácie života a kultúry?

Človek sa v ľudskej podstate nemení. Už niekoľko rokov píšem prózu, má pracovný názov Mesto. Je o Levoči na začiatku 16. storočia. Keď som skúmal život ľudí, ktorí vtedy žili, spoznal som, že ich konanie je takmer rovnaké ako dnešných. Láska, nenávisť, skromnosť, pýcha, úklady, radosť, smútok, prečin, trest, podkupnosť, všetko, čím disponuje človek, sa nemení. Nevidím rozdiel medzi podstatou človeka 16. a 21. storočia. Iba rekvizity sú iné. Iba niektorá z týchto rekvizít prevažuje dočasne nad inou. Aj keď sú rekvizity dôležité, vytvárajú iba kolorit. Verím v dobro človeka. Dobru dávam prioritu, prvenstvo v dlhom rade toho, čo tvorí človeka. Všetko svojím spôsobom súvisí s knihou. V záplave kníh neskúsený čitateľ ťažko hľadá pravú. Chýba tu spoľahlivý sprievodca. Krikľavé, sladké obrázky na prebale knihy by nemali byť lákadlom, ale výstrahou. Kniha žije a to je pre nás šťastie.

Pripravila
ZUZANA STANISLAVOVÁ

O počúvaní srdcom

MARKÉTA ANDRIČIKOVÁ

Ján Milčák je v kontexte literatúry pre deti a mládež známy ako autor rozhlasových hier a filozoficko-symbolicky ladených rozprávok s príklonom k poetizácii a kondenzácii výrazu a významu, hojne využívajúcich prvky náznakovitosti a imaginatívnej hry. Jeho nateraz posledná knižka pre deti – *Zuzanka a pán Odilo* svojou poetikou nadväzuje na tie predchádzajúce.

V príbehu malého dievčatka Zuzanky je východiskovou sujetotvornou situáciou jej choroba, ktorá ju núti zostať doma v posteli. Uzavretosť priestoru, ktorá navyše pre Zuzanku prináša aj nedobrovoľnú samotu, je dobrým podnetom na fantazírovanie, pri ktorom ožívajú predmety (budík, mobilný telefón) a bytosti v jej blízkosti (kocúr Fúzik).

Práve mobilný telefón, ktorému Zuzanka dala meno Zelený pavúčik, na jednej strane symbolizuje moderný svet, v ktorom žijeme, na druhej poukazuje na potrebu komunikácie, v ktorej by sa možno nemalo toľko rozprávať, ako počúvať. Zelený pavúčik umožňuje Zuzanke kontakt s vonkajším svetom, a to predovšetkým s mamkou Monikou. Keďže mamka Monika je v čase Zuzankinej choroby v práci, je po častých dcériných telefonátoch, ktoré podľa nej aj tak nikam nevedú, nútená vypnúť svoj mobilný telefón. Od tejto chví-

le sa so Zeleným pavúčikom začnú diať čudné veci. Najskôr sa Zuzanka omylom dovolá pani Dlhovlasovej (sestry pani Krátkovlasovej), ktorá má nesmierne rada pistáciovú zmrzlinu a jej meno a nezvyčajná záľuba už začínajú naznačovať, že nepôjde o obyčajného človeka. No oveľa neobyčajnejší je pán Odilo, ozývajúci sa vzápätí z mobilu. Jeho meno a spôsob, akým sa necháva oslovovať, dáva tušiť, že je to dospelý muž, ale malinkým vzrastom skôr pripomína dieťa. Možno ho vnímať ako bytosť reprezentujúcu tú skupinu ľudí, ktorí ani v dospelosti neprestávajú byť deťmi.

Tento typ postavy nie je v Milčákových prózach pre deti ničím novým, pretože veľmi podobný charakter má aj postava maliara v jeho predchádzajúcej knižke *Chlapec Lampášik*. Svojimi skúsenosťami a vedomosťami o svete a ľuďoch sa približujú k dospelým, no spôsobom, akým o svete vypovedajú a sú schopní komunikovať s deťmi, majú blízko práve k nim. V porovnaní s maliarom Pán Odilo – maličká postavička, ktorá sa Zuzanke vojde do dlane a môže sa kúpať v lyžičke mlieka – pochádza zo sveta fantázie, rozprávok, zo sveta, v ktorom žijú lietajúce ryby a aj deti tam môžu lietať na bruchatých perinách nesených motýlom Lahkým Fredim. Okrem pána Odila Zuzanka

za pomoci mobilného telefónu spoznáva aj Hókusa Pókusa, ktorého meno tiež naznačuje, že pôjde o rozprávkovú postavičku. Aj prostredníctvom tejto postavičky autor akoby vyjadroval presvedčenie, že malí rozumejú rozprávkovému svetu oveľa viac ako veľkí, a preto im právom patrí výsada, že môžu doň nahliadnuť. Dá sa tak usudzovať z Hókusových Pókusových slov adresovaných Zuzanke: „Si malá, mala by si mi rozumieť.“ No zo Zuzankinho rozhovoru s Hókusom Pókusom možno takisto vyčítať, že zázračný je aj tento svet, v ktorom krásne voňajú modré gladioly od mamičky, len sa treba naň vedieť pozerať nielen očami, ale aj srdcom.

Popri schopnosti nazerať na svet srdcom je v texte ešte výraznejšie akcentovaná schopnosť počúvať a načúvať srdcom. Takúto schopnosť má pán Odilo, ktorý sa stále usmieva a trpezlivo odpovedá na všetky Zuzankine otázky a veľmi taktne a jemne jej naznačí, keď sa mu jej správanie celkom nepozdáva, a dievčatko ho potom bezprostredne koriguje. Za všetky by sme mohli odcitovať rozhovor, v ktorom sa Zuzanka a pán Odilo baví, ako dlho bude asi rybe Mladenke – vytúženej Zuzankinej akváriovej rybke – trvať let zo Splitu:

– *Let zo Splitu trvá krátko, iba jeden deň, – ozval sa pán Odilo.*

– *Let, ktorý trvá jeden deň, trvá dlho.*

– *Trvá krátko, pretože jeden deň je krátky presne deň, – povedal pán Odilo.*

– *Trvá dlho, pretože jeden deň je dlhý presne deň, – povedala Zuzanka.*

– *Nemali by sme sa škriepiť, – ozvalo sa v telefóne.*

– *Už viem, ako je to, pán Odilo, – povedala Zuzanka.*

– *Ako?*

– *Deň je presne taký dlhý, aký je krátky. Pretože jeden deň je dlhý presne deň a krátky tiež presne deň.*

– *Naozaj! – potešil sa pán Odilo. – Obaja máme pravdu.*

V texte nájdeme množstvo podobných pasáží, ktoré vypovedajú o tom, že porozumeniu, dôvere, priateľstvu či láske netreba veľa slov, ak je na oboch stranách dialógu vôľa počúvať sa navzájom. Aj preto sú Milčákovety často akoby useknuté, krátke, nedopovedané a niekedy sa zdá, akoby každý hovoril o niečom inom, no dobre počúvajúci a načúvajúci partner v dialógu si vie zvyšok hravo domyslieť a zároveň sa spoľahnúť na takúto schopnosť aj na tej opačnej strane. Táto zdanlivá nedokonalosť syntaxe zároveň svedčí o autorovom talente vnímať a hodnotiť svet deťskými očami.

Zuzanka sa okrem rozprávkových bytostí vďaka svojmu mobilnému telefónu spoznáva aj s reálnym chlapcom Jurajom, ktorý je tiež doma sám a má ešte reálnejší problém – pokažený vodovodný kohútik spôsobil u nich doma potopu. Zuzanka s pánom Odilom však nájdú spôsob, ako úspešne zložiť aj túto prekážku. Rozhovor detí naznačuje, aké chyby robia občas dospelí, keď svojim ratoľstiam málo dôverujú. Juraj sa nemôže dostať von zo zamknutého zatopeného bytu, lebo nemá kľúče, a kľúče nemá preto, lebo jeho rodičia sa boja, že by ich stratil. No nijakú

konkrétnu skúsenosť so synovou stratou kľúčov nemajú, keďže mu ich nikdy nedali. Dospelí sa často správajú takto absurdne.

Autor sa však nikdy nestavia do roly nekompromisného kritika dospelých. Skôr iba poukazuje na ich slabšie stránky a ich správanie, ktoré často býva takisto na prvý pohľad neopodstatnené, ako často býva aj to detské. Zuzanka sa čuduje, prečo mamička s takou obľubou počúva každý deň pri ceste autom Mozartovu Malú nočnú hudbu, a Juraj zasa nechápe, prečo mu jeho rodičia každý večer spestrujú rozpráváním príbehu o Rómeovi a Júlii, pri ktorom sa stále rozplačú. Aj takéto lipnutie dospelých na niečom, čo je ich srdcu blízke, ich zbližuje s deťmi a poukazuje na skutočnosť, že čosi z detstva zostáva v človeku navždy. Vďaka tomu

má aj Zuzankina mamka Monika možnosť stretnúť sa nakrátko s pánom Odilom – múdрым a láskavým sprievodcom svetom fantázie.

Keď sa všetko šťastlivo vyrieši a všetko je prichystané na prilet vytúženej ryby Mladenky, pán Odilo sa môže so Zuzankou rozlúčiť. Jeho pomoc potrebuje ešte veľa ľudí.

V jednom dávnejšom rozhovore pre Bibianu Ján Milčák povedal, že by chcel stretnúť človeka, ktorý našiel šťastie. Myslím si, že už sa tak stalo, a čím viac ľudí si rozprávku o Zuzanke a pánovi Odilovi prečíta, tým viac ich bude môcť povedať to isté.

JÁN MILČÁK

Zuzanka a pán Odilo

Levoča, Modrý Peter 2004. Il. Marek Ormandík. 51 s.

KAMILA ŠTANCLOVÁ / *Kalevala*

PEOPLETROVÉ PRÍZRAKY

Dramatická tvorba pre deti 2004

MARTA ŽILKOVÁ

Prízrakom, ktorý visí nad slovenskou mediálnou tvorbou, je hrozba sledovanosti. Hoci rozhlas a televízia majú odlišné rebríčky, národ, teda poslucháč a divák, je iba jeden a médiá bojujú o priazeň toho istého príjemcu. S príjemcom na Slovensku súvisí aj problém kultúrnosti či postavenia kultúry v médiách. Zavedenie peopletrov podporilo ešte väčší príliv komerčného umenia. Záplava reality show zaplnila za posledné tri mesiace takmer všetky televízne kanály, súperiace o diváka. Výnimku tvorí Slovenský rozhlas a v poslednom čase aj rádio LUMEN, ktoré si popredné umiestnenie v rebríčku sledovanosti nadobúdajú aj iným spôsobom ako iba komerčnou tvorbou.

Rok 2004 sa vo všeobecnosti niesol v znamení reforiem verejno-právnych médií. Smerovali k zvýšeniu sledovanosti, k čomu v nemalej miere prispelo zavedenie peopletrov a pravidelné zverejňovanie obľúbenosti konkrétnych programov. To by v konečnom dôsledku nemuselo byť negatívnym javom, keby sa boj o poslucháča, hlavne o diváka, neniesol v znamení komercializácie mediálnej tvorby. A navyše, keby sledovanosť nebola jediným kritériom kvality a zároveň jediným spôsobom výskumu mediálnosti ako konkrétneho javu. V okolitých krajinách, o západnej Európe nehovoriac, sa na univerzitách a vo výskumných ústavoch zameriavajú napríklad na vplyv mediálneho programu na detského príjemcu (v Čechách Bla-

žek: Tváří tvář obrazovce, podobná publikácia s takmer rovnakým názvom v Maďarsku a množstvo kníh v Poľsku). Na západe a v USA fungujú výskumy o podiele médií na zvyšovaní brutality (u nás iba Ústav literárnej a umeleckej komunikácie FF UKF v Nitre zorganizoval konferenciu a následne vydal zborník na túto tému) a znižovaní záujmu o čítanie a hodnotnú kultúru vôbec.

Slovom, reformátori našich médií pozabudli na detského príjemcu a zlikvidovali viaceré umelecko-publicistické i zábavné relácie pre deti a mládež so zdôvodnením, že nemajú poslucháča, diváka. Nezistovala som a ani nemám potvrdenú pravdivosť tohto tvrdenia, ale celkom iste platí fakt, že dnešnú mládež i deti zaujímajú iné druhy programov ako kedysi, a to nielen preto, že médiá im ponúkajú iný repertoár ako kedysi. Ako malé príklady uvediem spory a fandenie 6-9-ročných dievčat víťazke súťaže Dievča za milión a autogramiádu spevákov súťaže Slovensko hľadá superstar v Žiline, kde viaceré deti museli odvieť do nemocnice a malé fanyanky dostávali hysterické záchvaty. K tomuto faktu treba ešte dodať, že oba programy sledujú celé rodiny, čím sa menia na relácie rodinného typu, akými kedysi boli rozhlasové hry pre deti v sobotu popoludní.

Na základe uvedených pozorovaní možno dôjsť k záveru, že kultúra pre deti sa postupne ako účelová tvorba vytráca, resp. vzdialenosť medzi kultúrou pre dospelých a deti sa znižuje, pre-

tože informačná nasýtenosť získaná vzdelaním, technickou zručnosťou (počítače, internet, chetovanie) a osobnou skúsenosťou v styku s médiami niekoľkonásobne prevyšuje úroveň spreď niekoľkých rokov. Prirodzene, za vyššiu informovanosť a prisun hotových produktov do detského vedomia sa platí daň v podobe znižovania emocionality a zmenšovania fantázie detí.

Vrátim sa k spomenutým reformám v médiách s poznámkou, že sa v nich – s výnimkou Slovenského rozhlasu – ponechalo iba to, čo si cielene vychováva dospelého príjemcu. V televízii sú to publicistické programy ako Detské správy STV 1, súťaže sprevádzané zábavnými kvízmi typu Kakaosobota a Objavy majstra N. Ostatná produkcia pre deti sú televízne animované filmy a seriály najčastejšie americkej proveniencie. Slovenský rozhlas tiež „spopularizoval“ vysielanie pre deti tým, že nedeľnú rozprávkovú hru zaradil iba ako zložku do publicistickej relácie Halabala vysielanej z Banskej Bystrice. Aj tu sa čítajú správy, školy súťažia medzi sebou alebo o cenu za zodpovedanie otázok dotýkajúcich sa rozprávky. Ako sme sa mohli dočítať v týždenníku Teleplus, program v krajine Halabala má vraj dobrý ohlas a zabezpečuje aj počúvanosť tradičnej nedeľnej rozprávky. Naznačený trend chápem ako výsledok globalizačných vplyvov útočiacich na národnú identitu a s ňou spojenú pôvodnú tvorbu. Zatiaľ týmto trendom vzdoruje iba Slovenský rozhlas, čo opakujem v každom svojom hodnotení a čo si ani odborná, ani laická verejnosť neuvedomuje a nechce brať do úvahy.

V roku 2004 v Slovenskej televízii vznikol jediný pôvodný titul pre deti a to televízna rozprávka *Zlatý hlas*. Ide o rómsku rozprávkou s nepostrádateľným gadžovsko-rómskym konfliktom na po-

zadí ľúbostného príbehu Róma a bielej dievčiny v celkom prijateľnom podaní Branislava Deáka a Ľudmily Trenklovej. Ďalej hrali členovia rómskeho divadla Romatan a viacerí herci staršej generácie (D. Lenci či P. Bzdúch). Realizátori nepostavili filmový príbeh na čarovných či fiktívnych prvkoch (okrem postavy smrti), ale na ľudských vlastnostiach zapríčiňujúcich či vyvolávajúcich vášne a konflikty (nenávisť, láska, talent, šikovnosť, hlúposť, nepoctivosť atď.). Tento prístup otváral priestor divadelným prejavom hercov a zároveň i teatrálnosti, čo sa nezlučuje s filmovou poetikou. Réžiu mal Jozef Banyák, ktorý reprezentoval spoluproducenta spoločnosti Okno – občianske združenie.

V kategórii rozhlasovej rozprávky s výnimkou hry Jána Milčáka sú všetky texty dramatizáciami – klasickými, voľnejšími i celkom voľnými. Rozprávková rozhlasová hra *Čertík Bubulo* patrí k najmilším textom Jána Milčáka. Ide v nej o metaforické zobrazenie detsky naivného a nevinného zla, škaredosti, čo sa nakoniec každému bude zdať ako krásne a dobré, lebo oči naplnené láskou dokážu robiť zázraky.

Hlavným trendom v súčasnej rozprávkovej tvorbe – nielen rozhlasovej – sú dramatizácie. Mohlo by sa zdať, že klasické rozprávky v pôvodnom tvare a rozsahu nedokážu osloviť dnešné deti svojou opisnosťou a zdanlivou zdĺhavosťou. Možno ide o výsledok mediálnych vplyvov, kde fenomén rýchlosti, skratkovitosti a seriálovosti vychováva v detskom príjemcovi netrpezlivosť, nedočkavosť a neschopnosť vnímať statické, teda úvahové a opisné časti, krajino-maľbu a pod. Zdramatizovaný text tieto súčasti prozaického textu vypúšťa, zameriava sa na dramatický príbeh, a teda by sa mohlo predpokladať, že detský príjemca zvládne jeho percepciu ľahšie.

Problém nastáva v momente, keď dieťa zistí, že ide iba o audiálnu informáciu, ktorá postráda vizualitu. Ak sa táto bariéra dokáže odstrániť, môže vzniknúť dokonalý zážitok zo všetkých rozprávok, ktoré sa vysielali v r. 2004.

Ku klasickým dramatizáciám patrili inteligentne napísané a veršovanými vsuvkami opatrené *Tri citróny Veroniky Belošovičovej* (podľa P. Dobšínskeho), *Tri múdre kozliatka putujú do Ameriky* (J. C. Hronský) v spracovaní *Gejzu Dezorza* s malými aktualizáciami zmenami hlavne na úrovni jazyka, *O dievčine, čo zlaté slzy ronila* (P. Dobšínsky) v podaní *Boženy Čahojovej-Bernátovej*, pre ktorú je príznačný bohatý rozkošatený a kultivovaný jazyk. S predlohou voľnejšie pracoval *Luboš Jariabka* pri prerozprávaní španielskej ľudovej rozprávky a značne necitlivo do Andersenovej rozprávky *Sto bozkov od princeznej* zasiahol *Ivan Fodor*.

Nakoniec to najlepšie – *Storočná rozprávka Zuzany Križkovej* (s použitím motívu Šípkovej Ruženky) a „*Prípad hrášok*“ *Jána Uličianskeho* opäť s použitím rozprávky H. Ch. Andersena. Predstavujú dva tvorivé a životaschopné spôsoby práce s pretextom, ktoré U. Eco pokladá za remake a retake. Oba termíny sa doteraz používali iba v súvislosti s filmom, dnes už majú širšiu pôsobnosť a vystihujú tvorivý postup dramatizátora. Tak napr. *Storočná rozprávka* je síce rámcovaná motívom Ruženkinho zakliatia, ale v skutočnosti ide o nový príbeh s novým hrdinom, ktorý zaplňuje časovú medzeru trvajúcu sto rokov. Uvedený postup sa nazýva retake. Autorka tu vytvára nový príbeh s novým hrdinom – je ním chlapec so zlatými motýľmi – a v ňom doslova „rozpustila“ príbeh o Šípkovej Ruženke. Z. Križková sa tu preukázala ako talentovaný tvorca rozprávkového žánru s nespútanou až

vizuálnou fantáziou. Na záver iba malá pripomienka. Pre lepšie pochopenie by bolo vari stačilo menej drobných odbočení a postavičiek a jednoduchšia kompozičná výstavba.

„*Prípad hrášok*“ *Jána Uličianskeho* je ukážkou remaku, ktorý sa chápe ako nové prerozprávanie starého príbehu alebo ako intertextuálne nadväzovanie na pretext. Uličianskeho rozprávka je práve takýmto nadväzovaním na pôvodnú Andersenovu rozprávku, ktorú autor pretavil do detektívneho žánru a v realizácii sa ešte pridal aj ilustračný hudobný motív známy z filmu *Ružový panter*. Prechod do iného žánru (rozhlasová detektívna hra) možno chápať aj ako aktualizáciu tendenciu, ktorú značne posilnili zhudobnené vstupy R. Müllera. Ale čo je pre Uličianskeho na rozdiel od iných autorov dramatizácií príznačné, je úcta k pôvodnému textu, ktorému jeho autorské vstupy neublížia, ba práve naopak, zažiaria ešte brilantnejšie.

H. Ch. Andersen očaril aj ďalších rozhlasových tvorcov, v kategórii rozhlasových hier pre deti sa s jeho menom stretávame až dvakrát. *Jana Kákošová* napísala hru na motív Andersenovej rozprávky pod názvom *O tichej láske*. Autorka vyprodukovala v podstate nový text, ktorý si z andersenovskej poetiky neuchoval takmer nič. Vypadli náboženské prvky, prírodné symboly i medovníková dvojica, prikombinovali sa nové postavy a pointa sa prispôbila dnešnej požiadavke, že detský príjemca nemá rád tragické konce, a tak sa príbeh končí happy endom. Či je to dobré alebo zlé, si vyžaduje väčší priestor a dôkladnejšiu analýzu.

Ani *Peter Glocko* nepochodil lepšie s príbehom o Andersenovej návšteve Prešporka. Samotný úmysel i obsah textu sú veľmi humánne, ako napokon všetky Glockove texty, iba mu chýba dra-

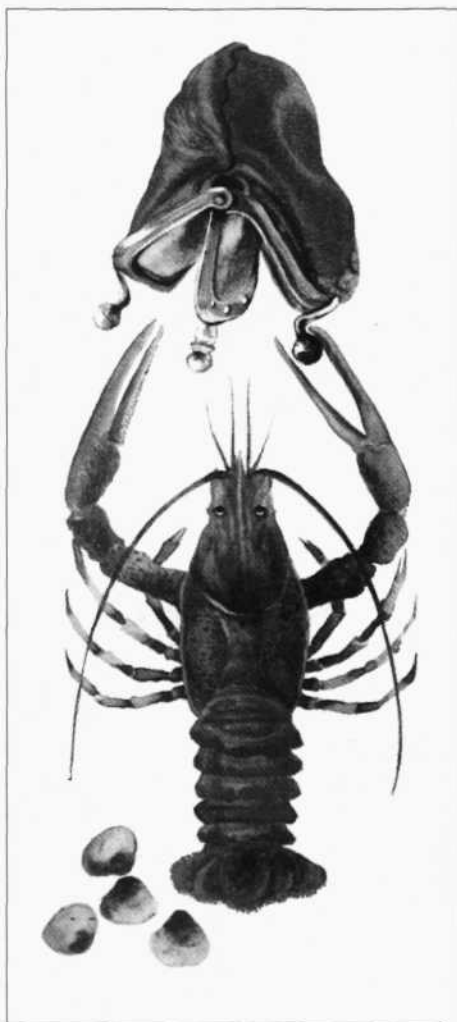
matický rozmer a striednejšia práca so slovom i dialógom.

Podobne ako Glockov text je na počúvanie veľmi náročný príbeh *Viki Janouškovej* napísaný na motívy apokryfov z písomníctva Inkov pod názvom *Ollantay*. K obom hrám musí mať detský príjemca mediálne vzdelanie. Inak ide o veľmi pekne skomponovaný text s bohatým ornamentálnym jazykom a zmyslom pre dramatickú výstavbu príbehu.

Iba jediná autorka sa odvážila siahnuť za témou zo súčasnosti. Komputizácii, ktorá tematicky zasahuje čoraz väčší počet umeleckých diel, sa nevyhla ani hra *Margity Ivaničkovej Pixel*. Počítač zasahuje do existencie rodiny s nezamestnaným otcom a dvoma teenagermi, ale aj do charakteru jedného z chlapcov. Na počudovanie počítač tentokrát nie je postrachom, pokušiteľom ani zvodcom, ale záchrancom rodiny i vzťahu medzi rodičmi a deťmi. Asi sme takí pokazení, že počúvanie hry s pozitívnym vyznením v nás vzbudzuje nedôveru a pochybnosti o realite zobrazenej udalosti, čo platilo aj v danom prípade.

Umelecky i tematicky bola najsilnejšia tretia kategória – hra pre mládež. Asi tu veľkú úlohu zohráva fakt, že autor nie je brzdený vekom príjemcu a môže s ním komunikovať priamo a bez zábran.

Okrem hry *Martina Kákoša Milovaná Mimi* všetky sa dotýkali problémov súčasnosti. M. Kákoš sa do histórie vrátil preto, aby upozornil na existenciu homosexuality na panovníckych dvoroch, konkrétne v rodine Habsburgovcov, kde medzi manželkou Jozefa II. Izabelou a jeho sestrou Kristínou sa vyvinul intímny vzťah. Napriek háklivej téme je príbeh napísaný vkusne a so zmyslom pre mieru.

KAMILA ŠTANCLOVÁ /
Pavol Štefánik: *Obloha je modrý zvon*

Trochu popisne vyznieva hra *Anketa* od *Adriany Krúpovej*, ktorá si formou otázok chcela zmapovať názory mládeže na podľa nej kľúčové slová tejto doby, ako je priateľstvo, adrenalín, akné, byť „in“, dom, zlosť, dotyky, telefón, zviera, tma, sobota, nerieš to a sen. Trochu heterogénny súbor rozličných pojmov odlišných kvalít a významov dáva istú typovú vzorku, ale autorka

necháva voľnú ruku poslucháčovi, aby si so získanými informáciami robil, čo chce, a aby si vytvoril vlastný názor. Bude sa to poslucháčovi chcieť?

Štefan Kasarda v hre *Pohľad z okna* prekvapujúco pointuje vzťah syna a otca, ktorý klame matku. Autor celkom zaujímavo sleduje myšlienkové pochody mladíka a jeho hlboké sklamanie pri poznaní pravdy. Veľmi kruto pôsobí hra (k rozhlasovej tvorbe sa navrátišieho) *Luboša Machaja Marketing*. Je komponovaná zo zorného uhla dvoch chlapcov – komentátorov, ktorí sledujú dianie a konanie mafie. Napriek tvrdosti príbehu i slovníka ide o pravdivo vyzerajúcu drsnú realitu dnešných dní. Krátke úsečné repliky značne gradujú, urýchľujú dianie a vytvárajú vhodné podložie na vypracovanie napínavého dramatického konfliktu.

Na koniec tohto bloku som si opäť ponechala dve pochútky – hru *Jána Uličianskeho Grécky cyklus* a smutnú „veselohru“ *Jozefa Lenharta Netopiere a iné (lietajúce) myši*. Prvá menovaná hra patrí k „moralistikám“ dnešného veku, k čomu autor nepotrebuje psychológiu ani mentora. J. Uličiansky dokonale pozná všetky taje dobrej drámy a už od začiatku dokáže rozohrať dobrý príbeh, hrať sa so slovom i jeho významom (ide konkrétne o slovo podsvetie v mytológii a dnes). Pritom naráža na javy aktuálne pre dnešok a vie ich zakomponovať do schémy gréckej drámy. Tajomné a na pohľad spleť vzťahy medzi postavami majú iba navonok komerčný nádych, v konečnom dôsledku však kopírujú skutočný stav morálnej zodpovednosti či skôr nezodpovednosti dnešného človeka k sebe, partnerovi i k spoločnosti.

Na záver som si nechala absolútnu rariť celoročnej produkcie – hru s ostrou satirou a brisknou iróniou, s veselohernými prvkami a situačnou komikou. Hra

Jozefa Lenharta Netopiere a iné (lietajúce) myši oprávnene vyhrala aj 2. cenu v autorskej súťaži Slovenského rozhlasu. Pomocou vymenovaných prostriedkov vyslovil autor ostrý protest voči znevažovaniu hodnotného umenia, proti jeho nezmyselnej komercializácii. Možno sa prísnejším kritikom v tomto prípade zdá spôsob prezentácie ľudskej hlúposti priamočiary a nekomplikovaný, niekedy je však účinnejší ako intelektuálne mudrovanie. Iróniu a odstup od príbehu i nadhľad nad vecou vyjadruje aj nasledovná replika: „Sústredili sme sa na záujem návštevníkov a ich spokojnosť. Snažíme sa im dať to, čo očakávajú od návštevy hradu – rozptýlenie a romantiku. Neunavovať ich faktami a nezafažovať ich... Kultúra patrí ľudu.“ A na inom mieste: „Ľuďom treba dať to, čo chcú!“ Potom aj sledovanosť vyletí do hviezdnych výšok – dodávam ja. A zároveň súhlasím s autorom, že „Svet je plný bláznov, škoda, že hospitalizovaní sú práve tí najmenej nebezpeční.“ Myslím si, že toto nepotrebuje komentár.

S prechodom na javisko spomeniem divadelnú inscenáciu z pera *Jána Uličianskeho Peter Pan*, ktorú uviedlo Divadlo Andreja Bagara v Nitre. Ide o vydatené predstavenie, kde sa realizátori vcelku disciplinovane držali textu, iba v niekoľkých prípadoch prepadli tendencii aktualizovať scenár, a tak sa napríklad miesto pirátov prihrnuli motorkári v kožených bundách. Ťažko povedať, či vyzerali viac alebo menej krvilačne ako piráti, ale do zvoleného rozprávkového prostredia určite nepatrili.

Záujem bábkových divadiel o hodnotenie je podobný ako za predchádzajúce roky – teda malý, a tak môžem predstaviť iba tri divadlá – z Bratislavy, Nitry a Banskej Bystrice. Nitrianske bábkové divadlo uviedlo dramatizáciu *Ondreja Spišáka* zloženú z viacerých rozprávok

Sama Czambela. Predstavenie bolo priemerné a ničím neprekročilo obvyklý nitriansky priemer.

K dramatizácii pristúpilo aj bratislavské bábkové divadlo, keď odohralo *Medušku Eleny Čepčekovej* z pera *Dušana Štändera*. Kultivovane napísaný text dal vyniknúť krásnemu jazyku, ktorý rozvíja metaforické myslenie detského diváka. *František Malec* a *Vladimír Zetek* autorsky spracovali bratislavskú povesť o soche Rolanda. Nadfahčený, humorne naladený príbeh zvýraznil paródiu skupánstva, neznášanlivosti a vystatovania. Ide o ľahkú, ale vkusnú zábavu na veľmi slušnej úrovni.

Ako každý rok treba najviac pozornosti venovať Bábkovému divadlu na Rázcestí v Banskej Bystrici. Ide o cieľavedome postavený širokospektrálny program, ktorý využíva všetky možnosti ekonomické i kultúrne, aby oslovil čo najširšie spektrum diváka. Prihovára sa tak malým deťom, ako aj ich rodičom, teenagerom, mládeži i dospelým, učiteľom, vysokoškolákom atď. Rozličné typy programov majú výborne spracovanú propagáciu svedčiacu o snahe udržať si diváka. Pre najmenšie deti sa pripravujú dramatizácie roz-

právkovej klasiky, ďalej súčasná tvorba a napokon scénické využitie spolupráce s detským divákom pod názvom *Zahrajte sa s rozprávkami*. Autormi sú zvyčajne pracovníci divadla, predovšetkým Iveta Škripková. Toto divadlo usporiadalo aj festival *Bábkarská Bystrica 2004* spojený s odborným seminárom, ktorého materiál vyjde v knižnej podobe. Inscenácia bábkovej hry *Kubo* z repertoáru citovaného divadla získala cenu za tvorivý čin v slovenskom bábkovom divadle.

Aj keď stále spomíname nepravosť spoločnosti voči dramatickému umeniu, nemožno povedať, že tento rok bol skúpy na dobré výsledky. Práve naopak, v porovnaní s rokom 2003 bol tematicky pestrejší, bohatší na nové mená, ba dokonca sme zaznamenali jeden televízny pokus o pôvodnú televíznu rozprávku. Aj touto cestou treba vysloviť poďakovanie takým osobnostiam slovenskej dramatickej tvorby, ako je Ján Uličiansky, ktorý svojím talentom a pracovitosťou udržiava pri živote nielen rozhlasovú dramatikú, ale podieľa sa aj na divadelnom živote. Treba sa tešiť, že dráma pre deti ožíva a udržiava si vzostupnú líniu rozvoja.

BIB v Dijone

*Na požiadanie Burgundskej kultúrnej asociácie ABC pripravil Sekretariát BIB v spolupráci s Veľvyslanectvom Slovenskej republiky a Slovenským inštitútom v Paríži výstavu prezentovanú na medzinárodnom divadelnom festivale *A pas contes* vo francúzskom Dijone. Jej vernisáž sa uskutočnila 28. januára 2005. Výstavu *Slovenskí ilustrátori ocenení na Bienále ilustrácií Bratislava v rokoch 1967-2003* otvorila riaditeľka Slovenského inštitútu v Paríži Viera Polakovičová. V kolekcii, ktorá sa stretla s veľkým záujmom francúzskeho publika, boli diela Albína Brunovského, Viery Bombovej, Dušana Kállaya, Ondreja Zimku, Miroslava Cipára a Jany Kiselovej-Sitekovej.*

OD VIHORLATU PO MORSKÉ OKO

Dni detskej knihy 2005

Ján Beňo

Po návrate z Michaloviec čítam v novinách správu: východ Slovenska patrí k najchudobnejším regiónom EÚ. Vidím v nej čísla a beriem pero, že si trochu precvičím kupecké počty. Bratislava teda dosahuje 120 percent priemeru únie podľa HDP. Napriek miernej nadpriemernosti však nedosahuje viac ako 38 percent toho, čo Londýn. A slovenský východ? 33 percent priemeru Bratislavy. A keď namiesto Bratislavy dosadím do trojčlenky Londýn? Iks rovná sa 12,34 percent...

Michalovce sú na východe, ale Zemplín je na tom určite lepšie ako ostatný východ a metropola Zemplína. Metropola neďaleko Šíravy a Vihorlatu má však dosť vážnejších starostí, ako si vypočítavať svoj podiel z londýnskych 315 a bratislavských 120 percent priemeru EÚ v hrubom domácom produkte. Čísla sú čísla, čo je za nimi, sa ignorovať nedá, ale výborné makové rožky, rozkrájané makovníky a orechovníky sú v Michalovciach určite svetovejšie ako v Londýne i v Bratislave. Napokon, o tom by vám mohli porozprávať všetci, ktorí si z nich dopriali šiesteho a siedmeho apríla tohto roku v Zemplínskej knižnici Gorazda Zvonického. A určite by nezabudli pripomenúť ani výborné víno silván Tibava, o ktorom sa pri jeho poslednom vychutnávaní cestou nazad v autobuse vyslovil názor, že má aj liečivé účinky.

Medzi „všetkých“ patrila na tohtoročných dňoch knihy jedenástka spiso-

vateľov, v ktorej tradičných bratislavských rezervistov doplnili východoslovenskí autori Gabriela Futová, Peter Karpinský, Alžbeta Verešpejová a Viera Čurmová. Nechýbal ilustrátor Martin Kellenberger, riaditeľ BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, Peter Čačko, tajomníčka našej IBBY Eva Cíferská, superohníková Eva Hornišová a verná rozhlasová Mariana Šišoláková.

Pešia zóna ako vyšitá

Osemdesiatročná Okresná knižnica v Michalovciach sa roku 1986 presťahovala do nových priestorov na Štefánikovej ulici. Keby boli zostali v starej budove, sídlili by dnes na reprezentatívnej a parádnej michalovskej pešej zóne. Pre porovnanie: je krajšia a perfektnejšia ako napríklad zvolenská; jednou jej stranou nechodia stále autá ako tam a dľaždice, ktorými je vyložená, nepraskajú. Poznávam ju v dennom i nočnom osvetlení a nechce sa mi veriť, že som tadiaľto pred rokmi rokúcimi vodieval svoju čatu ošumelých záložníkov na cvičenia na Bielu horu. Farby, čistota, vyhovené fasády, dnes by tam určite okrem vyparádenej prehliadkovej nijakú vojenskú jednotku nevypustili.

Viceprimátor Michaloviec inžinier Ján Ďurovčík, otec známeho tanečníka a choreografa, sa pri otváraní Dní tiež pochváli pešou zónou, ale hneď vecne informuje o tom, ako Michalovce napriek tomu, že si do nich našiel cestu nemecký, japonský, anglický i francúzsky

kapitál, majú stále vysokú nezamestnanosť. Má však zmysel aj pre najskutočnejšiu realitu a tá hovorí, že kúpna sila obyvateľstva akosi o takomto čísle celkom nesvedčí a štyridsaťtisícové mesto má, ako hovorí, skoro stodvadsať reštauračných a iných pohostinských zariadení. Hodne tunajších ľudí zarába v zahraničí, áno, aj na blízkej Ukrajine, východniari sa sveta nikdy nebáli.

Televízia a Andersen

Viceprimátor chápe, že ľuďom, čo sem prišli zďaleka, a ako vždy autobusom pána Jána Piknu, ide o kultúru. Na televíziu by sa mala vari zaviesť cenzúra, vypáli občiansky rozhorčene z veľkého kalibru a potom sa vecne pozastavuje nad tým, čo u nás musia z obrazoviek stráviť deti i dospelí. Nakoniec vyhlási, že bude možno jedným z prvých iniciátorov založenia občianskeho združenia na obranu diváka... Vznikne spontánna diskusia... kronikár výpravy Peter Čačko, Dušan Roll, Peter Glocko, hovoríme o tom, čo teší a najmä trápi nás tvorcov detskej literatúry. Do Michaloviec sme prišli tri dni po dvestom výročí narodenia Hansa Christiana Andersena, našou akciou slávime Medzinárodný deň detskej knihy, za dve desaťročia sme už navštívili mnohé okresy. K jubileu veľkého rozprávkaru vyšla v Buviku jeho Rozprávka môjho života bez príkras, krásna kniha s ilustráciami siedmich významných slovenských osobností inšpirovaných tvorbou Hansa Christiana. Peter Glocko, ktorý sedí medzi nami, vzdal veľkému autorovi hold knižkou Prešporské čary pána Christiana. Andersen roku 1841 navštívil nakrátko Bratislavu. Napísal, že sa mu „páči... toto živé a mnohotvárne mesto“. Pochválil prešporské ruže aj deti a o ruine Devína sa vyslovil, že je „určite najkrajšia na celom Dunaji... Devín v Uhorsku je malý

fliačik, čo spadol z neba“. Chceli sme, BIBIANA i Slovenská sekcia IBBY, aby v tomto roku stála v Bratislave Andersenova socha. Majster Tibor Bártafay urobil bez autorského honoráru štyri návrhy na jeho sochu, ale peniaze na jej postavenie sa nenašli.

Zase Ján Navrátil

Áno, tie besedy. Každý z autorov ich má za sebou stovky. Poznáme ich výšiny a nížiny, šablóny, stereotypy i príjemné prekvapenia, ale o každej besede môže hovoriť iba spovedaný autor a tí, čo ho spovedali. Takže: jeden besedný deň bol venovaný mestským školám, druhý deň sa išlo na vidiek. Ladislav Švihran je stručný: Nacina Ves, 50 minút, cca 50 žiakov, cca 50 otázok a „výborná zábava“. Ivan Szabó si z Úbreže priniesol dobrý dojem: „*Je radosť besedovať, keď učitelia dopredu pripravili deti a tie potom vedia, čo je zač ten ujo, ktorý k nim príde.*“ Peter Glocko „vyfasoval“ Jovsu, hovorí: „*Je to dedinka pod Vihorlatom, kde v bystrome potôčiku Sokol žijú ešte raky. V dedine vyviera čistý prameň a aj tamojšie deti sú ako budúci prameň nádeje, že kniha a pekné slovo ešte kohosi teší.*“ O niekoľko dní čítam: „Pri obci Jovsa sa vyskytuje bleduľajarná a korunka strakatá.“ Z farebnej fotografie hľadí na mňa najúchvatnejší kvet môjho života, kvet, ktorý sa u nás nazýva repčík kockovaný... Veľmi zriedkavo, iba na dvoch-troch miestach som ju vídaval pri rieke Slatine, na jej dolnom meandrovitom toku. Keď sme v združení Slatinka argumentovali proti výstavbe vodnej nádrže na Slatine nad mŕtvoľskou priehradou, medzi chránenými vzácnosťami, ktoré by sa pritom stratili, sme vyzdvihovali aj korunku strakatú, ktorá dodnes rastie pri Jovse.

Martin Kellenberger našiel zas talentované deti v ľudovej škole umenia. Chváli ich keramiku a grafické práce, ale i to, že sú pripravené na život, lebo sa ho pýtali: „Koľko zarábate?“ Bol aj vo Vinnom, videl hrad, jazero...Ale priamo na besede určite zase najlepšie obišiel Ján Navrátil. Prváčence, druháčence, pravdaže, čo je najmilšie, to je jeho, a nielen to – oni mu v Palíne ešte aj básničky skladali. Hľa: „*Milý ujo spisovateľ! Ty budeš náš dobrý priateľ. Básňami si nás pobavil a pekné dopoludnie si nám pripravil.*“ A palínski druháci: „*Milý ujo spisovateľ! Pobavil nás Plešivý kráľ aj drak, čo v záhrade melónové balóny mal. Pozerajte často do našich očičiek a napíšte nám ešte veľa veselých básničiek.*“

A to ešte pri milom Jankovi nie je všetko.

Prídeme na michalovský Hrádok do mauzólea Sztárayovcov a kto tam nie je kostolníkom? Navrátilov blízky krajan Javor zo Šintavy, ktorá je od Serede na dohodenie kameňom. Pred štyridsiatimi piatimi rokmi odišiel od Váhu k Laborcu, ale by ste neverili, koľko títo dvaja našli spoločných známych. A takýto úspešník sa vyhovori, keď ho košická televízia požiada o niekoľko viet, v ktorých má povedať, čo a kto sa mu z dnešnej detskej literatúry páči. Vraj pošlem vám kronikára výpravy, lebo ja, čože ja, som iba taký vidiecky autor. Krútim sa iba okolo domu, veru ja ani neviem, čo dnes vychádza a kto u vás na východe pre deti píše...

Od Čolákovej osady po Book handicap

Pred rokmi sa za Michalovcami pri ceste oproti Bielej hore rozkladala rómska osada. V tej Čolákovej osade bola aj škola. Malé cigánčence, vtedy sa im tak hovorilo, učil vyšší chudý učiteľ. Pri drevenej barakovej škole stáli chatrče. De-

ti vyšli zo školy a hneď boli v prostredí, ktoré v nich neupevňovalo to, čo im dával chudý obetavec. V očiach učiteľa sa zračila tichá odovzdanosť: robím, čo môžem, no čo sa tu dá...

Naša pravidelná spolupútnička na dňoch detskej knihy Gabriela Škorvánkova, doktorka psychológie a neviem ešte čoho, sa na našich podujatiach vždy venuje deťom so špeciálnymi potrebami, čo je súčasný názov pre postihnutých. Postihnutým detským čitateľom kniha neprináša iba poznanie, stáva sa pre nich aj resocializačným prostriedkom komunikácie so zdravými rovesníkmi.

Vieme, aké ťažké býva neraz pritiahnuť k čítaniu a získať preň trvalé návyky u detí, ktoré dobre počujú, dobre vidia a nemajú nijaké telesné chyby. O to náročnejšie a špeciálnejšie treba postupovať pri deťoch, ktoré nepočujú alebo majú len zvyšky sluchu, nevidia alebo majú rôzne formy telesného postihnutia či rozličné druhy mentálnych postihov a porúch učenia. Celosvetová iniciatíva Book handicap, ktorá sa snaží sprístupniť vzdelanie každému človeku, pôsobí aj v rámci našej Slovenskej sekcie IBBY. Gabika Škorvánkova o tom už v Bibiane písala. Utvorilo sa občianske združenie, dali sa dohromady skupiny tvorcov, vznikli pomocné učebnice pre deti s poruchami učenia, vznikol zákon o potrebe alternatívnej znakovkej reči, rozšírili sa knižnice pre nevidiacich, ale u nás je to pole stále nedostatočne obhospodarované.

V Michalovciach mala doktorka Škorvánkova pracovať s dyslektickými deťmi. Kronikár výpravy a vari ani nikto iný z nás pritom nebol, takže by nebolo od veci, aby sa o svojich skúsenostiach vyjadrila sama a tak vlastne túto reportáž o výnimočných Dňoch medzi výnimočnými deťmi ukončila.

Česká literatura pro děti 2004

NADĚŽDA SIEGLOVÁ

Přes opakované stesky učitelů, literárních teoretiků, knihovníků na snižující se zájem mladé populace o četbu nacházíme na pultech knihkupectví četné tituly renomovaných i teprve nastupujících autorů. Produkce knih pro děti a mládež nestagnovala ani v roce 2004. Pro reflexi vybírám několik titulů, především takových, které jsou zajímavé z hodnotového hlediska, naznačují možné či rysující se vývojové trendy nebo rozhojňují dílo autora s již výrazným vkladem do české dětské literatury.

Pozice žánru pohádky zůstala i v roce 2004 neoslabená. Reprezentuje jej i nadále kvalitními počiny **Magdalena Wagnerová, Martina Skala, Ludvík Štěda** a pohádkově fantazijním příběhem cíleně mýřícím ke zdůraznění základních jistot dětského života nazvaným *Verunka a kokosový dědek* (Brio, ilustrovala Galina Miklínová) **Pavel Šrut**.

Knihy se slovem táta v titulu nejsou v kontextu pohádkových vyprávění ojedinelé. Po knize Zdeňka Svěráka *Tatínku*, ta se ti povedla budí zájem pohádkové příběhy **Arnošta Goldflama** *Tatínek není k zahoeení* s podtitulem *Pohádky pro malé i velké* (Andrej Štastný, il. Petra Goldflamová-Štetinová). Absurdní dějové momenty, „práce“ s postavami, aluze nejen pohádkové odpovídají současné tendenci otevírat prostor pohádek pro několikerou a vrstevnatou interpretaci. „Postmoderní modernost“ v Goldflamově knize ovšem zastřešuje úsměvný sebeironizující podtext bez satirických konotací, který osloví především čtenáře, znajícího autora jako nekonformního divadelního tvůrce.

Dětský čtenář se naopak s glorifikací tatínka, který vyhraje nad každým zlem, rád ztotožní. Úsměvné hrdinské činy otce se totiž odvíjejí od citlivosti rodinných vazeb, zabezpečujících dětem pocit lásky a bezpečí.

Výjimečnost knihy *Pohádky z Moravy* nesouvisí tolik s poetickým ozvláštněním textů, s proměnami etického jádra, narativních postupů či se zvýrazněním civilistních motivů a témat jako s autorským zázemím díla, jejím editorským uchopením a výtvarným doprovodem. Kniha odkazuje ke dvěma předchozím editorským počínům, které posunuly obecné vnímání literatury pro děti z užitkově didaktické oblasti do oblasti uměleckého činu: Karel Čapek inicioval editorstvím Nůše pohádek (1918–1920) zájem spisovatelů pro dospělé o tvoření pro mládež, Ivan Klíma se v exilovém Uzu pohádek (Mnichov, 1978) pokusil o totéž, byť s cílem ironicky reflektovat svět „doma“ v čase normalizace. Podobnost obou svazků s *Pohádkami z Moravy* se tu přímo nabízí: vedle **Oldřicha Suleře, Marie Kubátové, Heleny Lisické, Zuzany Novákové** se autorsky na vzniku knihy podílejí **Antonín Přidal, Květa Legátová, Ludvík Vaculík** aj., autoři bytostně s dětskou literaturou nespojovaní. Výsledný tvar všech pohádek reflektuje reálný svět dneška mnohotvárností autorských strategií, prioritou knihy však je jejich „moravanství“. Záložka knihy sice prozrazuje široký přístup k realizaci tohoto editorského záměru („vyzvali jsme patnáct spisovatelů, kteří v kraji žijí, žili nebo mají k němu dobrý vztah“), také pro-

pojení uměleckých druhů, konkrétně pohádkových textů a fotografií fantazijních dřevěných plastik Jana Šimka nevykazuje vnitřní logickou návaznost a jde spíše o realizaci „projektu Morava“, přesto se autoři chopili nabízené možnosti napsat moderní pohádku absorbující region invenčně. Morava je nejpřirozeněji přítomna v textech krajově určených, vnímáme ji například v dialozích vedených dialektem třeba jen naznačeným. Sběr moravských námětů a témat, jak jej známe z tvůrčích postupů Oldřicha Sirovátky, Marty Šrámkové nebo Vladimíra Hulpacha, ovšem v knize nehledíme. Texty jsou větším dílem volnou rekonstrukcí autentického lidového žánru a uplatnění tu nachází autorsky aktualizované etické pohádkové jádro i faktografická určenost plnicí poznávací funkci.

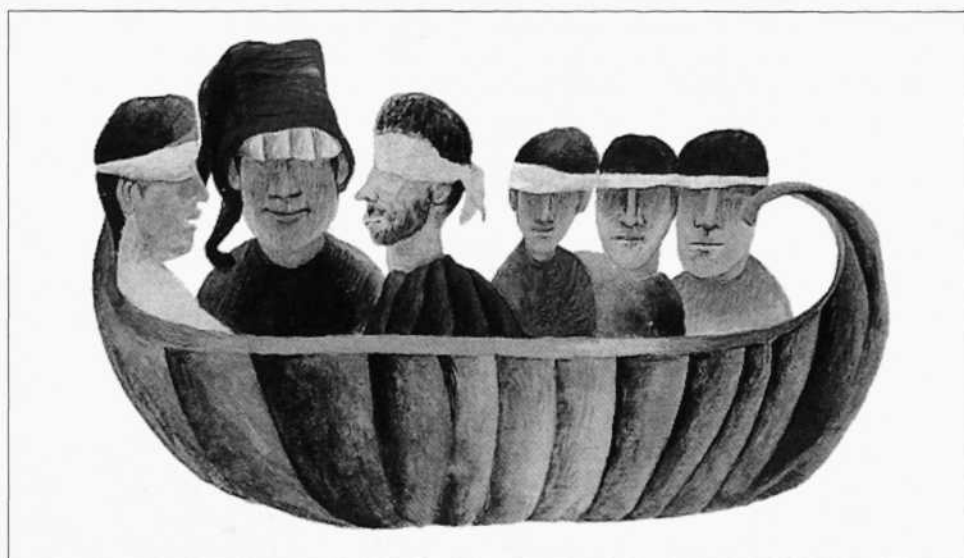
Příběhy ze života menších i starších dětí by měly tvořit páteř knižní produkce pro děti a mládež zejména pro realizaci dětské touhy po identifikaci s hrdinou, ale i pro formativní roli, již hrají v neutilitárně modelovaných prózách. Realita posledních let je taková, že příběhová próza s dětským hrdinou je v defenzivě. Chybí ji dramatictější koncipovaný сюжет, přesvědčivost v zobrazení střetů mezi vnitřními prožitky hrdinů a nepříznivými či naopak příznivými okolnostmi života, osobní zaujatost posunující emoční prožitky do roviny zážitkového zúročení.

Individuální a společensky významné momenty současného světa v českém prostředí nejúspěšněji reflektuje již druhé desetiletí *Iva Procházková*. Východiskem příběhu *Kryštofe, neblbni a slez dolů* (Albatros, il. Zdeňka Krejčová) je podobně jako ve většině děl Ivy Procházkové situace, s níž se může identifikovat řada potenciálních čtenářů: odchod otce od rodiny jako skutečnost, kterou hrdina nechce akceptovat a především ji nechce veřejně prezentovat. Její rozehrání ovšem

zůstalo v próze o Kryštofovi v poloze komorního příběhu dvou rozhněvaných dětí, které si vzájemně ublížily a v závěrečném happy endu se smiřují pro množství dřívějších společných prožitků, ne však pro odkaz k hodnotám skutečného přátelství. Příběh by měl šanci stát se jednou ze zajímavých epizod širě vystavěného textu, v knize o Kryštofovi však setrvávají v poloze jedné kapitoly, napsané s dávkou procítěnosti, v epické linii však nenaplněné.

Potřeba mezilidské komunikace, porozumění a tolerance je v české próze pro děti a mládež od devadesátých let tematizovaná v knihách zahrnujících problematiku začlenění tělesně nebo duševně handicapovaného jedince či dítěte odlišujícího se od většinové populace příslušností k určitému etniku, barvou pleti a pod. Jako citlivá vypravěčka dětských osudů, na které ne vždy svítí slunce, se již dříve profilovala *Eva Bernardinová*. V knize pro malé děti *Ahoj, bráško!* (Rodiče, s. r. o., bez ilustrací) volila model harmonického mikrosvětů, v jehož prostoru čtenáři odhaluje v postupných krocích projevy a důsledky tělesného postižení dítěte. Knihu o nevidomé holčičce napsala Eva Bernardinová s cílem posílit možný identifikační proces a do jisté míry tak převedla do literárního tvaru vlastní praktické aktivity. Důraz kladený na potřebu lásky a rodinné pospolitosti se v její knize jeví jako přirozené vyústění cesty dětského hrdiny a jeho rodiny k pozitivním životním projevům.

V poezii pro děti a mládež nenastala v roce 2004 situace předznamenávající kvalitativní zlom. Za pozornost stojí především čtyři knihy básní, z nichž dvě jsou antologie. V prvním případě jde o tematicky ohraničený průřez poezií pro děti od třicátých let 20. století do současnosti sestavený Jiřím Žáčkem, ve druhém pak o úspěšné texty Zdeňka Svěráka ozvlášť-

KAMILA ŠTANCLOVÁ / *Kalevala*

něné písňovou úpravou Jaroslava Uhlíře; původní básně pro děti vydal v roce 2004 debutant **Rodan Geriš** a za nečekaný objev roku lze označit knihu básní z pozůstalosti významného českého básníka **Ivana Divíše**. Básník – improvizátor **Jiří Žáček** vsadil v antologii *V Tramtárii, tam je hej* (Albatros, il. Jitka Petrová) s podtitulem *Básničky pro zasmání a dobrou náladu na jistotu oblíbených knih s humorným obsahem*. Přes autorovo prohlášení, že nejde o sborník reprezentativní, má soubor osmdesáti devíti básní čtyřiceti tří básníků 20. století vysokou výpovědní hodnotu ozřejmující podoby české poezie ve vývojovém sledu: obrazné vidění V. Nezvala, Halasův dialog s dítětem, Hrubínovo říkadlo, nonsensová poezie šedesátých let, kognitivní vidění a čistý radostný prožitek, vstup nových kódů do současné poezie, postmoderní prvky v poezii pro děti a mládež. Navíc Žáček naplnil žádoucí představu o jedné poezii pro děti a mládež: vedle básní Františka Hrubína nebo Miroslava Floriana stojí básně Ivana Blatného a Pavla Šruta, v antologii jsou uvedeny básně autorů, jejichž jména

byla „povolena“ jen v poezii pro děti (Jan Skácel), a to ještě okrajově (Jan Vodňanský), případně nebyli do prostoru české poezie vpuštění vůbec (Karel Šiktanc, Jiří Kolář).

Také druhá kniha s básnickým obsahem má charakter antologie. Autorem textů je **Zdeněk Svěrák**, akordy přidal **Jaroslav Uhlíř**, il. ji Vlasta Baránková a má titul *Když se zamiluje kuň* (Fragment). Písňové texty bývají, někdy oprávněně, umísťovány do prostoru masové a tudíž lehčí zábavy a je jim přiznávána v symbióze text – hudba druhořadá role. Texty Zdeňka Svěráka se této charakteristice vymykají tím, že jsou prokazatelně s to existovat samostatně, disponují zážitkově intelektuální rovinou a neztrácejí přitom svou základní vlastnost – schopnost oslovit široké publikum.

Za příslib v poezii pro děti lze označit prvotinu **Rodana Geríše** *Přeběhlo hejno blech z jezevce na lišku* (Lika klub, ilustroval Štěpán Batoušek). Autor při využití pozitiv imaginativní poezie, jazykových her i hravé významovosti, humoru „dětského“ a humoru odvíjejícího se od

znalostního porozumění, zažitých postupů čerpajících z lidové poezie, poetiky dadaismu, z nonsensu, napsal knihu vtípnou a svěží, metaforicky bohatou a vládnoucí jiskrou hledačství. Jedinečnost knihy *Ivana Diviše Řikadla a kecadla s podtitulem Pokusy pro děčka* (Baobab, il. Markéta Šimková) sestavených z morgensternovskými a learovskými laděných básní z 60. let 20. století nalezených v pozůstalosti básníka tkví ve skutečnosti, že rozšiřuje ustálený obraz autora jako tvůrce expresivní, apelativní a intelektuální poezie s filozofickým podtextem o nečekaný rozměr básníka vládnoucího úsměvnou a hravou poetikou. Vzhledem k tomu, že avantgardnost poetiky šedesátých let po více než čtyřiceti letech vyvanula, je vydání Divišovy knihy především zajímavým dokumentem o básnickové osobnosti a méně vypovídajícím o originalitě obraznosti v době svého vzniku inspirativní, dnes zkonvencionalizované.

V současné literatuře se stále podstatněji osamostatňuje linie imaginativně subjektivního vyprávění s faktografickou podstatou. Zážitkovost zajišťuje a umocňuje v knihách s věčným základem hravost ilustrací srozumitelná napříč věkovými kategoriemi recipientů, symboličnost a náznakovost dává prostor fantazii i různorodosti v pohledu na svět čtenářům starším.

Kniha výtvarníka, Čechoameričana *Petra Síše Strom života* s podtitulem *Kniha o životě přírodovědce, geologa a myslitele* (Labyrint, přel. Viktor Janiš) byla, podobně jako předchozí i u nás vydané autorovy tituly, publikována nejprve v angličtině. Ústřední postavou knihy je Charles Darwin. Sís jí navazuje na předchozí knihy, věnované evropským velkánům s pohnutými osudy (Christopher Columbus, Galileo Galilei) a vychází tak opět vstříc americkému publiku dychtícímu poznávat Evropu v její slavné

minulosti. Kniha je ovšem sdělná i pro českého čtenáře, jemuž přináší kromě poznatků jako novum těsné propojení textu s ilustrací. Strukturní interpretace knihy umožní recipientům něco poznat, něco procítit, diskurz však může vyvolat snad jen v zemi, kde vznikla.

Rok 2004 nebude zaznamenán v české literární historii jako rok vzniku mimořádných tvůrčích činů v oblasti literatury pro děti a mládež. Lze ovšem konstatovat, že došlo k hodnotové stabilizaci, k situaci, v níž lze spolehlivě oddělit komerční řemeslnost od textů s vyššími uměleckými ambicemi. Autoři, jejichž dílo je s to vzbudit estetický prožitek, jednak vycházeli vstříc recipientskému očekávání (písňové texty, jazyková hra, humor), jednak plnili „zadání doby“ tematikou ozřejmující důležitost základních lidských vztahů („rodinné“ pohádky a povídky). Významným rysem současné prózy i poezie pro děti a mládež je vícevrstevnatost textů a jejich prolínání s neliterárními kódy, což přispívá k možné víceplánové interpretaci děl (písňové texty, obrázkové faktografické knihy).

Fantazijnost, jež se od devadesátých let 20. století začala výrazně prosazovat v pohádkovém žánru a v příběhové próze s dětským hrdinou a byla vnímána jako prvek zintenzivňující čtenářský zážitek, se postupně stala činitelem prózy unifikující. Novým pozitivem rozšiřujícím zdroje pro estetické zhodnocení se, alespoň v roce 2004, stala autorská a editorská vynalézavost upřednostňující vlnitou atmosféru spjatou s pojmem domov v těsném i širším smyslu (Arnošt Goldflam, Eva Bernardinová, Pohádky z Moravy, písně Zdeňka Svěráka, antologie Jiřího Žáčka).

Žánrový a tematický kontext byl v roce 2004 širší a hodnotově členitější, než přehled naznačuje. Upozornili jsme na tu jeho složku, již lze vnímat jako invenční nebo nadějnou.

Vojnové detstvo

Medzinárodný kongres, ktorý zorganizoval Inštitút pre výskum literatúry pre mládež Univerzity Johanna Wolfganga Goetheho vo Frankfurt nad Mohanom v dňoch 11.-13. apríla 2005 pod názvom *(Židovské a nežidovské) vojnové a povojnové detstvo v literatúre (pre deti a mládež)*, sa uskutočnil v rámci veľkého medzinárodného kongresu nazvaného Generácia vojnových detí a ich odkaz pre Európu 60 rokov po skončení vojny.

Tematické pozadie podujatia predstavovalo rozsiahly výskum dôsledkov utrpenia tých, ktorí prežili holokaust. Ich detské skúsenosti bolestne poznačili ich ďalšie psychické a sociálne žitie. Dnes si spomínajú vtedajšie deti, vtedajšia dospievajúca mládež. *Memento* vojny mení svoju tvár. Celý kultúrny aparát interpretácie vojnových udalostí sčasti marginalizoval, sčasti vôbec nepripustil pohľad na skúsenosti detí. V tomto procese má neodmysliteľnú pozíciu aj literatúra, aj tá pre deti a mládež. V tomto kontexte je na mieste otázka, do akej miery autori literatúry pre deti a mládež vo svojich knihách implikujú vlastnú vojnovú detskú skúsenosť, do akej miery skúsenosti detských postáv korešpondujú s ich vlastnými skúsenosťami.

Literárna kritika od literatúry pre deti a mládež predovšetkým očakáva primerané sprostredkovanie historického faktu. Od autorov vyžaduje, aby sa prispôbovali poznávacím možnostiam dieťaťa. V mnohých prípadoch sa prispôsobenie predmetu rovnalo jeho marginalizovaniu, z dramatických, tragických vojenských udalostí sa vytvárali dobrodružné, napínavé príbehy. Spomínané historické fakty, veľké, prevratové udalosti sa však len ťažko dajú plasticky znázorniť v analógii s vlastnou skúsenosťou. O to menej, ak jej „vlastník“ sám bol dieťa. Ak si literárna kritika cení adekvátne sprostredkovanie historických faktov, potom je prirodzené, že autenticnosť zážitku bude vnímať ako rušivý element. Aj o tomto bol tematický plán kongresu. Konkrétne mám na mysli pól didaktického spracovania historického predmetu a pól jeho literárno-estetickej realizácie. 40 referentov z 20 krajín hovorilo o literárnych konvenciách, o naplnených a sklamaných očakávaniach, o potrebách detí a túžbach dospelých. Stretli sa účastníci z Nemecka, Rakúska, Švajčiarska, Anglicka, Švédska, Nórska, Španielska, Poľska, Ruska, Maďarska, Turecka, Česka, Slovenska, ale i z Japonska a Kórey, aby načrtli dominantné tendencie vojnovkej spomienkovej prózy pre deti a mládež vo svojich vlastných krajinách.

Nezabudnuteľným zážitkom bol bezprostredný kontakt s poprednými spisovateľkami pre deti a mládež z Nemecka a Rakúska, ktoré čítali zo svojich najnovších diel s vojnovou tematikou a zároveň diskutovali s referentmi, čím sa usporiadateľom podarilo vytvoriť zaujímavú atmosféru. Diela, ale i autentické výpovede autoriek Gudrun Pausewangovej (nar. 1928 v Čechách, ako 17-ročná utiekla s rodičmi na Západ), Käthe Recheisovej (nar. 1928), Renate Welshovej (nar. 1937), Mirjam Presslerovej (nar. 1940) výrazne prispeli k diskusii o problematike druhej svetovej vojny od jej počiatkov v 60. rokoch (Käthe Recheisová) až do súčasnosti.

V ostatných rokoch vyšlo veľa beletristických textov vracajúcich sa k obdobiu 2. svetovej vojny a práve spomenuté autorky dokázali sprostredkovať mladému čitateľovi spomienky na vlastné detstvo, ktoré sa nedajú vymazať a s ktorými sa neustále konfrontujú.

Profesor Hans-Heino Ewers, iniciátor podujatia, ponúkol literárnovednej komunite jedinečnú príležitosť porovnať vlastné kultúrne podložie v neobyčajne širokom spektre. V strete kultúr a generácií sa zo vzdialeného, nepoznaného, možno zabudnutého či dlho popieraného kumuloval myšlienkový potenciál, ktorý ešte len čaká na vhodné využitie.

Andrea Mikulášová

ŠTEFAN MORAVČÍK

Vyhodíme si z kopýtka!

Martin, Vydavateľstvo Maticy slovenskej, 2004.
 Il. Martin Kellenberger. 56 s.

Štefan Moravčík dlhodobo pripraví rok čo rok novú knihu pre deti, ba neraz ich je za jeden rok aj viac. Verše, prózy, povesti, antológie. Kto sa raz podujme na ich analytické zmapovanie, zažije náročnú, ale aj vzrušujúcu výpravu plnú podmanivých objavov. Recenzent jeho najnovšej zbierky básní má momentálne o poznanie menej náročnú úlohu. Najmä, ak si vzhľadom na úroveň svojich kompetencií odpustí posudzovanie aktuálneho výtvoru na pozadí jestvujúceho kontextu (básnikovej i slovenskej) tvorby pre deti. Kým však recenzenta vyženiete na korzo bez gatí, dajte mu šancu. Sám som zvedavý, čo pospieta.

Zámerom tejto zbierky je vtiahnuť čitateľa do šantivého a ničím nehateného objavovania sveta. Tak mu už titulná báseň umiestnená reklamne na obale knihy sľubuje, že s ňou „*bude razom veľký, nevmetí sa do kože ani do postielky.*“ A to bez rizika ujmy, zato však s prísľubom nevidaných zážitkov a skúseností.

Knižka je, ako sa patrí, plná života. Ľudských postáv, fantastických bytostí, oživených zvierat, vecí, javov, slov. Súbor básní možno orientačne rozdeliť na tri skupiny textov. Jedny sú o rôznych postavách, v ďalších na seba rôzne postavy berú rolu subjektu a zase ďalšie sú priamymi výpoveďami subjektu. Vzhľadom na jedinečné schopnosti prisudzované jednotlivým aktérom textov tak vzniká svet, ktorý vychádza z ponúk reálnej skutočnosti, avšak roztopašne prekračuje jej limity. Ak sa recenzent zmieňuje o čomsi takom ošemetnom, ako je skutočnosť, odkazuje na väzbu textov so skúsenosťami malého čitateľa. Tu treba zvlášť oceniť, ako z básní priam vyskakujú všakovaké zvery: kocúry, škorce, svrčky. (Recenzent, ktorý svoje detstvo zmeškal v meste, vie, o čom hovorí.) A ak zvery, tak aj exotické. Hroch, klokan. Riziko nadbiehania stereotypom mediálne kozmopolitného

prostredia, v ktorom žijeme, v týchto prípadoch vyvažuje skutočnosť, že aj tu Moravčík osvedčuje schopnosť trasovať cez jazyk chodníky k obrazným pokladom. Zároveň však pochybujem, či dnešné Klaudie a Bianky zareagujú na oslovenie starosvetským menom *Margitka* (v titulnom texte) a či naskočia na taký obstarožný kus ako je *raketový bicykel* (*Takí normálni mimozemšťania*).

Keby sme povedali, že cieľom situácií a akcií, v ktorých jednotlivé postavy pred malého čitateľa predstupujú, je podnietiť poznávanie sveta, pochopili by sme len časť tohto prístupu. Skôr ako o zábavnom, ale stále praktickom poznávaní tu totiž treba vraviť o vytváraní a upevňovaní puta čitateľa so svetom okolo neho a o podnecovaní a cibrení jeho zmyslu pre jedinečnosť aj toho najnepatrnejšieho prvku sveta. (Ak si toto neuvedomíme, môže sa nám titul javiť ako mierne zavádzajúci.) Dosahuje sa to prostredníctvom už spomínaného antropomorfizačného princípu a prostredníctvom hry so slovom a kontextom, ktorá vzrušujúco využíva pohyblivé hranice medzi konvenčnou pomenovacou funkciou jazyka a jeho skrytými/bežne prehliadanými významotvornými potenciálmi (napr. cez paronomázie, básnické etymológie, metaforizované frazémy etc.).

Skúsenosť zrejme vraví, že detský čitateľ si žiada predvádzanie výjavov a dejov. Mne sa zo súboru textov najviac pozdáva výpoveď cez prvú osobu. *Ja* totiž umožňuje bezprostrednú účasť čitateľa na významovom dianí textu. Subjekt je tu definovaný najmä cez svoje fantazijné a konvenciami nehatené obcovanie s jazykom a svetom. Tým získava dostatočne lákavé gramatické telo i schopnosti na to, aby stotožnenie s ním bolo pre detského čitateľa povznášajúcou aj inšpirujúcou slasťou.

Recenzent ma šťuchá, že komentár si žiada aj grafické a výtvarné spracovanie knihy, a to už len tým, že uvedenie mena M. Kellenbergera na obale suguje partnerský pomer textovej a ilustračnej zložky. Čiže: Knihe nemožno odprieť chvályhodnú snahu vytvoriť vizuálnymi prostriedkami taký priestor, ktorý by malého čitateľa vtiahol a premenlivými podnetmi pútal natoľko, aby jeho

skúsenosť s knihou bola aj radostná, aj osviežujúca, aj efektívna. Využíva sa pri tom dnes už síce štandardné, no podľa všetkého aj osvedčené uvoľňovanie typografických konvencií, najmä pokiaľ ide o zväčšovanie výpovede špecifickým zalomením (rozvlnením, roztvorením do vejára a pod.) riadkov. Druhou metódou upútavania čitateľa je tendencia k symbióze básní s výtvarnou zložkou knihy. K tejto veci sa mi – recenzent šiel na kávu – žiada čo-to povedať. Viem, že toto spojenie básnika a výtvarníka je osvedčené. Ťažko tiež popriem konvenčnú funkčnosť Kellenbergerovej kresby. Zdá sa mi však, že ak je jej permanentnou zložkou prvoplánové preexponovanie pozitívnych javov a stavov, dosť dopláca na jednotvárnosť. Mám na mysli najmä napospol prívetivé prejavy zobrazovaných figúr. Ich stereotypný mimický a gestický výskot pôsobí ako facka emocionálnej a mentálnej výbave čitateľa. (Tu recenzent o ulicu ďalej skoro vbehol pod auto.) Žiada sa mi skrátka citlivejšia práca s atmosférou, ktorá sa z Moravčikov textov ako námetov dá vyťažiť v bohatšej škále, než sa udialo. Okrem podielu na radostnom naladení knihy by sa tak od ilustrácií dal čakať aj príspevok k jej objaviteľskej intencii.

JAROSLAV ŠRANK

Slovenské ľudové rozprávky 3

Bratislava, Veda, 2004. Il. Marek Ormandík. 872 s.

„S vierou v tento ďalší život rozprávok pre ich trvalé hodnoty, ideály krásy, pravdy a dobra, predkladáme čitateľom i túto edíciu.“ Týmto slovami v doslove Viera Gašparíková, editorka a vedecká redaktorka všetkých troch zväzkov akademického vydania súboru 585 slovenských ľudových rozprávok, vyprevádza toto jedinečné dielo do života, k čitateľom a bádateľom doma aj v zahraničí. Už na začiatku nášho hodnotiaceho textu môžeme povedať, že po mnohoročnom

úsilí viacerých generácií sa tak podarilo uzavrieť dielo, ktoré treba označiť za mimoriadny čin v celej našej kultúrnej histórii.

Pripomenieme iba základné údaje: Systematické zbieranie ľudových rozprávok z územia celého Slovenska profesor Frank Wollman (1888-1969) začal organizovať prostredníctvom poslucháčov Slovenského seminára Filozofickej fakulty UK v 20. rokoch 20. storočia. V rokoch 1928-1947 sa vďaka tejto organizačne dobre zabezpečenej akcii podarilo zhromaždiť mimoriadne cenné rozprávkové zbierky, z ktorých sa zachovalo a dodnes sa v archíve Ústavu etnológie SAV eviduje asi 2220 rozprávkových textov napísaných v príslušnom nárečí; ich rozsah má približne 7000 strán. Božena Fillová už na konci 50. rokov 20. storočia do plánovaného trojzväzkového výberu vybrala 585 rozprávkových textov pochádzajúcich zo 14 historických žúp Slovenska. Tie-to texty zapísalo 56 zapisovateľov od 238 rozprávačov v 123 obciach celého Slovenska (tieto údaje uvádzame podľa spomínaného doslovu V. Gašparíkovej zo strany 864 recenzovaného diela). Do charakteristiky tohto projektu patrí aj to, že do uvedených troch zväzkov sa rozprávkové texty rozdelili podľa troch základných slovenských krajov tak, že v 1. zv. boli zhromaždené texty zo stredného Slovenska, v 2. zv. sú zaradené texty zo západného Slovenska a v 3. zv. sú texty získané z východného Slovenska. Po prekonaní všetkých prekážok, ktoré sa tohto dielu postavili do cesty, 1. zv. Slovenských ľudových rozprávok vyšiel roku 1993, 2. zv. roku 2001 a 3. zv. na konci roka 2004. Vydania tohto neobyčajného projektu sa uja-la Veda, vydavateľstvo SAV.

Týmto všetkým sa naznačuje, že ide o vedecké vydanie slovenských ľudových rozprávok. V tomto duchu je prichystané celé dielo, čomu zodpovedajú aj porovnávacie komentáre k uverejneným textom rozprávok (strany 511 – 574), zoznamy obcí, rozprávačov, ako aj zapisovateľov rozprávok, ďalej slovníček nárečových výrazov a menej známych slov a napokon schéma postupu pri uverejňovaní rozprávok podľa obcí v rámci bývalých štyroch východoslovenských žúp

a mapa týchto zápisov. Zvyšný priestor v knihe je venovaný textom vzťahujúcim sa na všetky tri zväzky Slovenských ľudových rozprávok: je tu dôkladná monografická štúdia vedeckej redaktorky s názvom **Slovenská rozprávka v ľudovom podaní**, nasleduje príloha, v rámci ktorej sa uverejňujú opakované zápisy, prípadne varianty získané priamym, ale najmä nepriamym výskumom, ako aj návratným výskumom, a to v podobe, v ktorej boli pred viac ako tridsiatimi rokmi zachytené na magnetofónový pás. Táto príloha má za cieľ čo najvernejšie podať rozprávačov prejav a je určená predovšetkým odborným záujemcom. Na ďalších desiatich stranách sa uvádza zoznam odbornej literatúry, dva indexy, a to index látok a index sujetových typov ľudovej prózy podľa medzinárodnej číselnej klasifikácie, pričom sa popri slovenskom označení uvádza aj anglický názov typu. Na záver sa uverejňujú zoznamy týkajúce sa všetkých troch zväzkov diela: zoznam obcí, rozprávačov a zapisovateľov a schéma postupu v uverejňovaní rozprávok podľa obcí v celej edícii. Nasledujú rozsiahle súhrny v angličtine a nemčine, edičná poznámka, osvetľujúca jazykové a štylistické zásahy do pôvodne nárečových textov rozprávok, už spomínaný doslov a napokon celková mapa slovenského územia s vyznačenými miestami výskumu a výberu rozprávok zaradených do edície.

Z citovanej edičnej poznámky vysvitá, že otázka jazyka uverejnených rozprávkových textov bola jedným zo sporných bodov, pre ktoré sa knižné vydanie Slovenských ľudových rozprávok získaných výskumom vedeným F. Wollmanom odďaľovalo. Texty zapísané pôvodne v nárečovej podobe sa napokon upravili do tzv. čitateľského prepisu: ten možno označiť za akýsi kompromis medzi spisovným jazykom, spisovnou slovenčinou, a nárečím, v ktorom boli texty pôvodne zapísané. Čitateľský prepis značí, že jazyk ľudových rozprávok sa v rozhodujúcej miere prispôbil čitateľovi tým, že sa zbavil najvýraznejších nárečových znakov. V posudzovanom 3. zväzku šlo najmä o niektoré typické znaky východoslovenských nárečí: v oblasti hláskoslovnia je to najmä ne-

jestvovanie kvantity (dĺžky) slova, nejestvovanie slabikotvorných hlások r, l a tzv. východoslovenské dzekanie a cekanie, t. j. asibilácia. V tvarosloví sa postupovalo v zásade podľa skloňovania a časovania v spisovnom jazyku a celonárodne známe slová sa takisto upotrebovávajú v podobe známej v spisovnej slovenčine.

Východoslovenský kolorit sa zachováva v niektorých zvyškoch dzekania a cekania (*Macej kráľ*, *kocinek* s významom „kôlnička“) a jednotlivito v iných východoslovenských hláskových javoch (*rozcesty*, *Rusňak*, *hajduk*, *hutoriť*, *trimať*, *kelčik*, *vylubovať*, *vo mlyne*, *kolimaž*, *poklapkať* [kôň]), v takmer pravidelnom používaní tvaru vokativu (*Jan-ku*, *Zlatovlásko*, *stolíku*, *mužičku*, *kmotričko*, *kmotričku*, *babičko*, *gazdo*, *milý havrane*) a prípadne aj niektorých iných tvarov podľa východoslovenských nárečí (napríklad inštrumentálu plurálu typu *prútikami*, *koreňami*, *vozami*). Nárečový pôvod si zachovávajú aj slovesné tvary typu *zomliem ti*, *bratku*. Ďalej sa východoslovenské znaky zachovávajú v slovách odvodených príponami typickými pre východoslovenské nárečia (*maštalňa*, *Mariška*, *Popelaš*, *vrabeľ*, *koval*, *poľovka*), v niektorých väzbách (*striasť s hlavou*), ale najmä v charakteristickej lexike (*graty* „šaty“, *bars* „veľmi“, *štúrit* „strčiť“, *porichtovať* „opraviť“, prípadne „prichystať“, *falacky* „kúsky“, *strimovať* „zdržiavať“, *valal* „dedina“, *kalap* „klobúk“, *rečovať* „hovoriť“, *chustka* „šatka“, *bandurky* „zemiaky“, *šmalec* „masť“, *kapura* „brána“).

Uvedenými, ale aj mnohými inými znakmi jazyk uverejnených rozprávok nadobúda zreteľný ľudový ráz. Ten sa osobitne prejavuje v skladbe, a tak ľudovú syntax vedno so slovnou zásobou možno pokladať za najpresvedčivejší formálny znak ľudovosti rozprávkových textov. Prejav tejto ľudovosti môžeme vidieť najmä v používaní jednoduchých, krátkych viet a v nedostatku polopredikatívnych konštrukcií. Jednoduché a krátke sú aj vety spojené v súvetiach, pričom sa bohato využíva najmä jednoduché spojkové alebo bezspojkové priradenie súvetných častí. Rozprávači vo vetách veľmi jednoznačne prejavujú svoj modálny postoj a vety podľa

obsahu charakterizujú okrem slovesného spôsobu predovšetkým príslušnými časticami. Ukazujú to príklady: *Gazdo, gazdo, či je tvoja gazdiná doma? – Pán majster, či mi už ušili čížmy? Aleže nepovedzte, kmotričko, tomu mlynčeku, žeby mlel!*

Ako to vidno aj z uvedených dokladov, výrazným činiteľom živosti vyjadrení sú oslovenia. Bezprostrednosť a živosť týmto textom dodávajú aj početné citoslovcové vety: *Ej, čo sa ma pýtaš? – Jaj, kdeže sa mám schovať? Častým vyjadrovacím prostriedkom sú aj zvolacie vety: Akože pôjdem, keď som neoblečená! Ako ľudové jazykové prostriedky platia aj onikanie a plurál úcty; nachádzame ich napríklad vo vyjadrení chlapca: Otec im (= vám) odkázali, aby ste ich dobre varovali, lebo ak tu prídu, zabijú ich (= vás). Do tejto skupiny prostriedkov patrí aj privlastňovací datív: Otec im umrel, zostali sirotky. – Pošliže tomu maliarovi z toho obeda, gazdiná mu je chorá. Ľudový ráz majú aj početné eliptické konštrukcie: Joj, kde sa teraz schovať? – No tak ukázať im, ich milosť? S touto celkovou líniou sú v súhlase aj lexikalizované spojenia typu ja si dám rady; teraz urobíme vojnu; urobme stávkú. Ako aj frazeologické jednotky typu nebolo po ňom ani chýru, ani slychu; nech ho fras ulapí alebo prirovnania typu zostal holý ako bubon.*

Na druhej strane v syntaxi posudzovaných textov trocha rušivo pôsobí až príčastý výskyt ukazovacích zámen, ktoré sú síce až veľmi typické pre hovorené prejavy, ale v písomnej podobe prerozprávanému textu už nedávajú punc hovorenosti, lež neupravenosti. Tak je to povedzme v príklade *lebo tie jalovice, to boli dievky tej ježibaby*. Text by pôsobil hladšie v podobe *lebo jalovice, to boli dievky ježibaby*. Nevhodné v písanom, t. j. v upravovanom texte, je aj nefunkčné používanie číslovky jeden vo význame „istý, akýsi“. Napríklad *prišiel do jednej chyže a pýtal sa jednej ženy, či...; číslovku jeden v takých prípadoch bolo treba vynechať. Rovnakú výhradu máme aj k používaniu spojky že pred iným spájacím výrazom v príkladoch typu opýtala sa ho, že čo chce; pýta sa, že prečo je smutná*. Tieto vyjadrenia by pôsobili hladšie v podobe: *opýtala sa ho, čo chce; pýta sa, prečo*

je smutná. Dá sa pochopiť, keď upravovateľ rozprávkového textu pristupuje k týmto javom s úsilím maximálne zachovať autenticitu rozprávania, no na druhej strane treba priznať, že uvedené prvky v písomnom texte už nie sú v službách estetického zámeru, lež naopak, svojím častým a nefunkčným výskytom kazia písomný text. Každý písomný text totiž predpokladá vyššiu mieru kultivovanosti ako zodpovedajúci hovorený text.

Celkove jazyk uverejnených rozprávkových textov má neobyčajnú dokumentárnu, literárnu aj estetickú hodnotu: je to bohatá studnica čistej ľudovej slovenčiny, z ktorej sa oplatí čerpať aj súčasným tvorcom.

Knižné vydanie troch zväzkov Slovenských ľudových rozprávok je síce výsledkom práce veľkého kolektívu obetavých a zapálených ľudí, ale pri vyjdení tohto neobyčajného diela žiada sa osobitne vyzdvihnúť závažnú úlohu editorky a vedeckej redaktorky celého vydania Viery Gašparíkovej, bez ktorej pričinenia by sme dnes toto dielo nemohli hodnotiť a aj obdivovať. Pri zostavovaní diela vynaložila svoju vysokú vedeckú erudíciu a mimoriadne ľudské úsilie na to, aby ako celok bolo dôstojným pomníkom nielen všetkým tým, čo sa pričinili o uskutočnenie široko koncipovaného výskumu slovenských ľudových rozprávok, o ich spracovanie, zhodnotenie a archivovanie, ale aj tým, čo ich ako vzácne dedičstvo otcov uchovávali a uchovali a sprostredkovali ho tak ďalším generáciám ako jedinečný vklad do celej slovenskej národnej kultúry.

JÁN KAČALA

ZUZANA KRIŽKOVÁ – MARGARÉTA HORVÁTHOVÁ

Juraj Jánošík
(Rozprávanie o zbojníckom kapitánovi)

Bratislava, Perfekt, 2004. 110 s.

Jánošíkovská tematika, ale najmä samotná postava tohto ľudového „odbojníka“, jeho krátky život, činy opradené závojom ta-

jomstva, príbehmi, ktorým niet konca, to všetko podnecuje autorov k novým literárnym realizáciám zameraným viac-menej na detského čitateľa. Ide totiž o epické látky, ktoré nesú punc dobrodružnosti, napätia a azda aj novosti, tematickej alebo tvarovej prínosnosti. Ak by sme si zobrali na pomoc iba medzerovito 20. storočie, stretli by sme sa s rozmanitými historicko-životopisnými dielami o tomto legendárnom zbojníkovi: s románom *Jánošík* z pera Jána Hrušovského (1934), románovou trilógiou s rovnomeným názvom od Milana Ferka (1978), s veršovanou epickou skladbou Margity Figuli Balada o Jurovi Jánošíkovi (1980), s populárno-náučnou prácou Jozefa Kočiša *Neznámy Jánošík* (1986), s odbornými publikáciami folkloristov Andreja Melicherčíka *Jánošíkovská tradícia* (1952) a Viery Gašparíkovej *Jánošík, obraz zbojníka v národnej kultúre* (1988) atď. až po dlhý rad knižných titulov – zbierok jánošíkovských povestí i jednotlivých variantov slovenských povestových príbehov.

Pre ojedinelú formu „rozprávania o zbojníckom kapitánovi“ sa rozhodla autorská dvojica Zuzana Križková a Margaréta Horváthová v knihe *Juraj Jánošík*, vychádzajúcej v knižnej edícii vydavateľstva Perfekt *Nevedené životné príbehy*. Prvá z tandemu je autorkou príbehu, druhá autorkou úvodu a historických komentárov, ako aj výberu ilustračného materiálu. V komplexe potom kniha predstavuje zaujímavý variant tak dieťa literatúry faktu, ako aj historicko-životopisného diela.

Pokiaľ ide o „príbeh“, tento je vedený v intenciách pomerne známych postupov historicko-životopisného žánru funkčne ozvláštneného prvkami fikcie stojacej tematicky a motívicky v blízkosti ľudových látok; záračnosť, ktorá je Jánošíkovi daná do vienka v podobe „nadpozemských“ darov, sa v skutkoch tlmí a vyrovnáva s jeho vlastnou silou a rozvahou, funguje viac ako súčasť druhého plánu než hlavná dejová línia. Je to príjemné, plynulé a zaujímavé rozprávanie, ktoré sa dobre vníma a s ktorého obsahom sa možno stotožniť. V pätnástich chronologicky a tematicky funkčne zvolených

výsekoch zo života Jura Jánošíka od jeho krstu až po blížiaci sa koniec vo virvare súdobých kuruckých ideálov Križková načrtáva jeho „nevšedný životný príbeh“, miestami viac sugestívne, s tendenciou upútať, zaujať a v istom zmysle aj poučiť.

Pravda, poučenie ako primárny akt diela patrí do kompetencie spoluautorky Margarety Horváthovej. Jej historické komentáre, ktoré miestami nadobúdajú ráz historických obrázkov, sú v primeranej miere nasýtené faktami síce rôznorodej, no poväčšine aktuálnej povahy. Rôznorodej v tom zmysle, že tu nejde len o súpis či adekvátnu interpretáciu historických faktov, dát a udalostí, ale aj o náčrt spôsobu a obrazu života v danom období, o opisy a charakteristiky vecí či osôb, o vytyčovanie trasy dejinného pohybu, ale aj o zastavenia sa v historickom čase a priestore. A pomerne bohatá ilustračná výbava celkový priaznivý dojem z tohto diela len posilňuje.

V období neutíchajúcej bulvarizácie našej kultúry, knižnej nevynímajúc, ide o dielo so značným formatívnym dosahom na určitú časť našej dorastajúcej populácie. Pravda za predpokladu, že sa dostane do správnych rúk v správny čas.

VILIAM OBERT

JIŘÍ ČERNICKÝ

O Sasance (Dokument z pohádky)

Praha, Meandr, 2004. Il. Jiří Černický. 60 s.

Autorská knížka není v českém kulturním prostředí – zejména v oblasti literatury pro děti a mládež – žádnou novinkou. Vzpomeňme na písíci výtvarníky Jiřího Trnku, Daisy Mrázkovou, Aloise Mikulku aj. a jejich texty s vesměs filozoficky hlubokým a niterně lidským poselstvím. Díky pražskému nakladatelství Meandr – a za přispění Ministerstva kultury České republiky – je možné, aby i v dnešní době zaměřené zejména na komerční úspěch vydávaných titulů do-

stali výtvarníci prostor a možnosť predstoupit pred detského vnímateľa s výpravnou knihou. Vedľa Petra Nikla, jenž predstavil v umeleckej edícii Modrý slon svoj fantastický svet již dvoma titulmi: Pohádka o Rybitince a O Rybaně a mořské duši, dostal nyní příležitost další osobitý výtvarník Jiří Černický.

Jeho tvůrčí zájem vychází ze světa spotřebních věcí, soustředí se na oblast každodenního konzumu, vyvěrá z obav lidstva zmítaného a sužovaného válečnými konflikty, ovládaného drogami, zasaženého nevyléčitelnými chorobami. Osobitosť výtvarných výpovědí Jiřího Černického byla oceněna Sorosovou cenou a Cenou Jindřicha Chalupického. Dětský svět je pak Černickému blízký i díky dvouletému synovi.

Kniha *O Sasance* nesoucí podtitul *Dokument z pohádky* je moderní pohádkou mající charakter reportáže, dokumentárního záznamu. Právě tuto skutečnost podtrhuje i výtvarný doprovod knihy – dokumentární fotografie a drobné kresby, jež objasňují, vysvětlují, potvrzují. Východiskem civilního příběhu je realita „všedního života“, v níž se autor snaží nalézat potomky mýtických stvoření – fascinující osobnosti, přiměřeně extravagantní, obdařené neobyčejnými schopnostmi. V rockovém klubu, kde bavící se mládež silně připomíná dravou zvěř řádící v dunící aréně a při své touze po originalitě, odlišnosti, výjimečnosti vypadají teenageři se svými pomalovanými rukama, proděravělým tělem a zčuchanými či barvenými vlasy jako exotická stvoření, nalézá Sasanku.

Se Sasankou, jež je praprapr... vnučkou samotné Medúzy, se před hrdinou otevírá svět kouzel, tajemna, mysticity v každodennosti, podtržený zázrakem lásky. Na prostrádle, které získalo schopnosť létat, vyráží novomanželé na svatební cestu. S pohádkově příznačnou magičnosťí čísel letí sedm dní a sedm nocí, překonávají sedmero hor a sedmero řek, aby našli medzi bytostmi disponujícími nadpřirozenými schopnostmi tolik opěvované Sladké moře. Sladká vodní plocha ukrytá jako tónově odlišný kout ve vodě mořské skýtá nečekanou past. Na dně opěvovaného království vzkvívá industriální krajina, skládka zbrusu nového

haraburdí – najnovějších značkových modelů, nejzaváhavších technických novinek. Princezna Sasanka, jež vládne díky dedičným schopnostem nadpřirozenou mocí a jež je schopná vytvářet fantastický a lyrický svet, je lapená lákadly zdánlivého konzumního štěstí. Z nástrah luxusního zboží ji vysvobodí hrdina, pro něhož je konzum běžnou každodenností, proti které se obrnil.

Proza svým závěrem vyznívá jako varovné memento. Jako největší kouzlo všech kouzel vystupuje ve filozoficky hlubokém textu v protikladu k lyrickému světu pohádkového tajemna kouzlo pomíjivého konzumního štěstí, které díky schopnosti nekontrolované expandovat, zmocňovat se, ovládat a pohlcovat zbavuje všech poetických stránek života.

DANA MIKEŠOVÁ

GEORGIA BYNGOVÁ

Malá čarodejka Molly

Bratislava, Aktuell, 2004. Prel. Helena Šajgalíková. 255 s.

Komerčný a čitateľský úspech série kníh o malom čarodejníkovi Harrym Potterovi v súčasnosti výrazne ovplyvnil svetovú tvorbu literatúry pre deti a mládež. K tomuto vzoru, aspoň tak nás o tom presviedča prebal knihy, sa hlási i spisovateľka Georgia Byngová a pokúša sa vytvoriť dielo podobných kvalít. Autorka sa údajne snažila vytvoriť „znamenitý, okúzľujúci a pútavý príbeh“ podobný príbehu Harryho Pottera, zároveň sa však usiluje zobrazit aj reálny, hoci trochu upravený svet. Podľa môjho názoru sa jej nepodarilo ani jedno, ani druhé.

Príbeh Molly Mesiačikovej, hlavnej postavy knihy, sa začína, kde inde ako v siroťtinci, ktorému vládne ukrutná a sadistická slečna Jedovatá. Molly je nevýrazná, neoblúbená a nešťastná (stráca totiž svojho najlepšieho kamaráta Rockyho, ktorého si adoptuje rodina z USA), ale len dovtedy, kým v knižnici nenájde knihu o hypnotizme. Mol-

ly v sebe vzápätí objaví skrytý talent a pomocou hypnózy začne ovládať svoje okolie. Najprv obyvateľov sirotinca, potom aj ľudí v blízkom mestečku Vresová Lehota a napokon sa vydá do New Yorku, aby aj tu skúsila svoje „šťastie“. Vo veľkomeste jej tiež všetko vychádza, býva v najdrahšom hoteli, podmaní si scénu šoubiznisu a všetci ju milujú, až pokým sa nestretne so zákerným zlo-synom Napätým, ktorý ju núti vykradnúť banku. Molly je zúfalá a nevie, čo má robiť, našťastie sa však odrazu objaví jej stratený priateľ Rocky, ktorý, čuduj sa svete, takisto ovláda umenie hypnózy. Spolu prešlia zlo-deja Napätého a po búrlivých zážitkoch sa rozhodnú vrátiť späť domov, do sirotinca.

Autorka, ako je uvedené na prebale knihy, sa pokúsila vytvoriť bestseller, ktorý údajne zaujal čitateľov v rôznych krajinách sveta a bol preložený do viac ako 23 jazykov. Priznám sa, že po prečítaní tejto knihy mi nie je celkom jasné kritérium „bestsellerovosti“ tohto diela.

Príbeh, ako som vyššie naznačil, je pomerne jednoduchý až priamočiary, snáď okrem jedného zvratu, ktorý ho do istej miery ozvlášťuje, no, podľa mňa, nezvyšuje jeho pútavosť, skôr pôsobí máľuco na čitateľa. Ide o fiktívny návrat Molly Mesiačikovej počas jej pobytu v New Yorku do obdobia pred nájdením knihy. Čitateľ je na okamih zaskočený, pretože netuší, čo je vlastne skutočnosť – New York alebo sirotinec? Vzápätí sa však všetko vyjasní, jej návrat späť je len hypnotická halucinácia vyvolaná Rockym, aby si Molly uvedomila, aké šťastie vlastne má, že knihu našla. V celom príbehu takmer úplne absentujú výraznejšie prvky, ktoré by pracovali s fantáziou a predstavivosťou čitateľa, dej sa odohráva lineárne, je predvídateľný a takmer „polopatisticky“ vysvetlený. Príbehu chýba spád a dokonca aj akčnosť, taká typická pre žánr bestselleru. Autorka sa často utápa v redundantných opisoch priestoru (napr. prepychovej hotelovej izby či ob-lečenia Molly).

Kvalitu diela neobohatili ani postavy, ktoré tu vystupujú. Dospelé postavy sú stvárnené toporne a čierno-bielo, čo výrazne podčiarkujú aj ich mená (zlá riaditeľka siro-

tinca sa volá Jedovatá, dobrá opatrovateľka je Dobrotková a pod.). Problematické je aj stvárnenie detských, ústredných postáv, ich „psychologický profil“ akoby kolísal medzi absolútnou genialitou (deti sú šikovnejšie než dospelí) a totálnym nepochopením skutočnosti (Molly si neuvedomuje následky svojho konania). Presvedčivosť detským postavám nepridala ani špekulatívny štýl ich prehovorov, napr.: „*Bola to imaginárna situácia v imaginárnom New Yorku,*“ vysvetľuje Rocky svojej kamarátke Molly na strane 158.

Humor, obľúbený prvok detskej lektúry, je v tomto diele křčovitý až trápne nechutný. Molly napríklad zhypnotizuje riaditeľku sirotinca, aby si na hlavu nasadzovala svoju spodnú bielizeň. Zlo-deja Napätého zas zhypnotizuje, aby sa v okamihoch výčitiek svedomia váľal po zemi a skučal ako pes, prípadne rozprával s nemeckým prízvukom. Vrchol nechutnosti (okrem scén zvracania, čistenia záchodovej misy zubnou kefkou, opisu smradľavých rýb, po ktorých lozia chrobáky a ktoré deťom kuchárka v sirotinci pripravuje na obed a pod.) autorka dosiahla na strane 30: „*Keď si Gordon odhrýzol z koláča, Molly si spomenula na jeho typický fór. Vzal si nový krajec chleba, vysmrkal sa doň, preložil ho a urobil si, čo on nazýval, sopló-vý sendvič. Ten potom zjedol.*“

Rovnako ako humor i etická stránka tejto knihy je sporná. (Uvedomujem si, že kritérium etiky nie je smerodajným ukazovateľom kvality diela, ale v prípade detskej literatúry, by sa toto kritérium predsa len malo aspoň čiastočne zohľadňovať.) Molly pomocou svojich hypnotických schopností manipuluje s ľuďmi, núti ich robiť rôzne, občas ponížujúce úkony. Vďaka hypnóze sa dostáva na pozíciu, ktorá jej neprislúcha (hoci nevie spievať, stáva sa z nej muzikálová hviezda, pričom odstráni herečku, ktorá tam účinkovala predtým). Podvodom získava veci a výhody, na ktoré nemá nárok. Jej počínanie možno veľmi jednoducho označiť ako krádež a zneužívanie. Zlom v Molly správaní nastáva až vtedy, keď je konfrontovaný s tzv. veľkým zločinom – vykradnutím banky. Dalo by sa očakávať, že ju začne trápiť svedomie a pokúsi sa všetky neprávom získané ve-

ci a výhody vrátiť. Opak je pravdou, autorka čitateľovi ponúka veľmi zaujímavé, aj keď dosť zvláštne riešenie: „*Nie si naozajstný zlodej, len získavaš to, čo chceš inými metódami ako ostatní.*“ Aký je teda rozdiel medzi Mollyným konaním a krádežou? Ďalším nedoriešeným problémom Byngovej knihy je manipulácia s ľuďmi. Hoci autorka hypnózu Molly čiastočne prirovnáva k ohlupujúcim a nepravdivo pôsobiacim televíznym reklamám, jedným dychom dodáva: „*Vidíš, vymývanie mozgov možno použiť aj na dobrú vec.*“ A hoci v tomto prípade Molly a Rocky hypnózu použili na to, aby ovplyvnili správanie sa dospelých k deťom, nemyslím si, že akékoľvek „vymývanie mozgov“ môže byť pozitívne.

Snáď jedným z mála svetlých momentov tejto knihy je motív kukučky a kukučieho mláďata, ktorý sa refrénovite objavuje vo forme uspávanky spievanej pani Dobrotkovou. Text piesne nabáda vtáčiky, aby neobviňovali kukučku, že im ubližuje, lebo ona za to nemôže, to jej kukučia matka ju tak naučila. Text uspávanky a motív kukučky sa v príbehu vynorí vždy vtedy, keď sa udeje nejaká nepravosť. Autorka tým vlastne rehabilituje počínanie samotnej Molly, slečny Jedovatej i zlodēja Napätého, ktorí nikdy nepoznali lásku, a preto ju ani nevedia dávať.

Kvalite príbehu nepomohol ani jazyk textu (prípadne jeho preklad). Autorkin štýl je dosť neobjavný až nudný a na dôvažok aj pomerne vulgárny (Byngová sa tak možno chcela priblížiť jazyku súčasnej mládeže, ale päť až šesť nadávok na jednej strane je dosť veľa). Slovenský preklad knihu tiež kvalitatívne neobohacuje. Spomeniem len niektoré zásadné javy: v pásme autora sa vyskytuje množstvo nefunkčných nespisovných výrazov (napr. zmačkaná, flak, malkáč), dochádza k zámene pojmov hypnóza a hypnotizmus a dosť komicky pôsobí aj využitie západoslovenského nárečia ako znak jazykového subštandardu Anglicka a New Yorku (napr. „*Enem cez moju smradľavú mrtvolu!*“ alebo „*To sa nejak bavíte, né? Čo sem v nákej šóv?*“). Pomerne nejasný je prekladateľkin zámer týkajúci sa mien postáv, zatiaľ čo niektoré mená preložila (Jedovatá,

Dobrotková, Napätý, Mesiačiková), iné nechala v pôvodnom tvare (Petula, Bragg, Chat, Bloomyová, hoci by sa tiež dali vytvoriť ich slovenské ekvivalenty). Najzáhľadnejší a, podľa mňa, aj najnepresnejší je preklad samotného názvu knihy. Originálny názov Molly Moonjs Incredible Book of Hypnotism (Neuveriteľná kniha o hypnotizme Molly Mesiacovej) je preložený ako Malá čarodejka Molly, pričom v samotnom texte knihy sa ani raz nevyskytuje informácia o tom, že by Molly mala byť čarodejníca alebo vedela čarovať. Je pravdepodobné, že vydavateľ týmto pozmeneným názvom chcel nadviazať na spomínaný komerčný úspech kníh o čarodejníkovi Harrym Potterovi a využiť ho. Na záver však treba pripomenúť, že k úspechu knihy nestačí iba jej názov.

Dielo G. Byngovej sa totiž ku kvalitám kníh J. K. Rowlingovej ani len nepriblížilo.

PETER KARPINSKY

JÁN NAVRÁTIL

Námorník Kapko Dierka

Bratislava, Mladé letá, 2004. II. Tomáš Čepek. 96 s.

Najnovšia kniha Jána Navrátila Námorník Kapko Dierka napĺňa detskú túžbu po dobrodružstve z trochu iného pohľadu, než je ten suchozemský. Hlavná postava, Kapko Dierka, je jedným z troch mládencov, ktorí sú povolani kráľom ostrova VOMOD ŠÁN (NÁŠ DOMOV), aby spravili dieru do sveta, a tak pozitívne zviditeľnili ich malý ostrov, ktorý ešte chýba na mape sveta. Odmenou tomu, kto najväčšmi ostrov preslávi, má byť okrem kráľovského žezla aj ruka princeznej Elizabeth.

Túžba po dobrodružstve je detstvu daná už geneticky, preto boj so žralokom, hľadanie perál na dne mora, stroskotanie, chobotnica, preteky lodí, zvláštne ostrovy či Atlantída vždy provokujú tú časť detskej obrazotvornosti, o ktorú nám pri záchrane čitateľstva ide v prvom rade.

Sujetovo-kompozične sa text skladá zo seriálovo koncipovaných rozprávok, z ktorých každá tvorí uzavretý príbeh. Takto sa rozprávka o dobráckom námorníkovi predstavuje ako refaz ukutá z ohniviek jednotlivých príbehov, ktoré navonok vytvárajú jednoliaty dejový celok. Príbehy Kapka Dierku sú veselými a situačnou komikou podfarbenými rozprávkami, ktorých leitmotívom je pre autora charakteristický motív domova ako prazákladnej všeludskej hodnoty, rozohrávajúci sa na pozadí putovania námorníka Kapka na starej lodi Matke Lopatke (zdedenej po dedovi). Putovanie hlavnej postavy po mori a nenásilná snaha o zviditeľnenie domovského ostrova vo svete autorovi ponúкло možnosť podať svedectvo o dobre obýčajného človeka v jeho prirodzenej naturálnej podstate, čo zdôraznil aj samotným výberom typu hrdinu. Postava Kapka Dierku nie je koncipovaná heroicky; skôr naopak – v oblečení je námornícky jednoduchý (deravé topánky, záplata na nohavičiach ako svedectvo o boji so žralokom), správaním spontánny, v reči pravdovravný a v činoch predovšetkým človek. Je protipólom neosobných hrdinov bez minulosti, citov a zázemia, resp. kvázivzorom, ktorý predstavujú postavy Klipa a Činku. Vďaka takémuto hrdinovi môže autor v jednotlivých príbehoch nielen ozvláštniť svoj prejav o fantazijnosť a expresívnosť výrazu spojenú so svetom detí, ale súbežne aj nenápadne a akoby mimochodom implementovať do podhubia príbehov i primárne mravné hodnoty spojené s tým dobrým v človeku, čo sa pred monitorom počítačových bojových a strategických hier pomaly, ale neudržateľne devaluje. Nie náhodou sa zábavnosť a komika rozvíjajú v kontraste starého a nového, ľudového a moderného. Tak napríklad v dialógoch dieťa natrafi na rustikálnofolklorné prvky, ako aj na prvky rýdzo moderného charakteru spojené so súčasným technickým pokrokom a takisto nie náhodou zosmiešnené ako pseudopotreby človeka („*veľká škoda, že sa s jachtou utopila aj kamera*“; „*škoda, že aj mobil leží na morskom dne, zatelefonoval by som televíznemu štábu*“). Autor dokáže detského čitateľa zábavnou formou upútať aj prostredníctvom an-

tropomorfných prvkov oživenia niektorých zvieracích i vecných hrdinov (chobotnica, ktorá rozpráva prostredníctvom chápadiel; rak pustovník; žralok; loď Matka Lopatka a pod.), pričom vydarene pracuje aj s okazionalizmami detského razenia (stroskotanci – *loďostopári*; lunapark – *slnkopark*, *hviezdopark*; prenocovať – *predeňovať*), ktoré svojou hravou výmyselnosťou dokážu malé dieťa osloviť. Veľkým počtom funkčne využitých frazeologických jednotiek sa Navrátilovi podarilo ozvláštniť dej a znásobiť pútavosť seriálových príbehov. Tento fakt oceňujem najmä z dôvodu potreby neustáleho obohacovania a rozširovania slovnej zásoby detí, ktorá má v súčasnej jazykovej praxi stagnačný charakter: „*nehádz flintu do žita*“; „*prestrihol niť myšlienok*“; „*zíde z očí, zíde z mysle*“; „*čistota – pol života*“; „*do tretice všetko dobré*“ atď. Z tohto hľadiska je zaujímavé vnesenie námorníckeho prostredia do frazém typu: „*rovno za lodným nosom*“; „*aký pán, taký čln*“; „*naučiť sa po mori hvízdať*“; „*do Austrálie ešte pohľadom dohodíš*“.

Autorovi sa podarilo nevťeravo vpísať do textu etický kódex ľudského človeka (zákernosť – úprimnosť, chamtivosť – skromnosť, necitlivosť – láska a pod.) a zároveň vnieť do rozprávky pre neho už tradičný princíp domova. Autorský zámer však realizoval predsa len pre autora istejšou, schodnejšou a ľahšou cestou – v kontraste explicitnej exotiky (ako neznámeho sveta) a vnútorne pocítovaného domova (ako prostredia citovo blízkeho). Domov ako motív u Navrátila pulzuje nielen vo vzťahu nerozlučnosti námorníka k jeho zdedenej, a preto srdcu blízkej lodi Matke Lopatke, ale aj v „zdomácnení“ exotického mena princeznej Elizabeth, ktorá sa pre neho stáva Betkou (v závere je jej nepresvedčivo a prekvapujúco umelo pridelená rola učiteľky detí).

Príbeh Námorníka Kapka Dierku presvedčivo dotvára „námornícke ilustrovanie“ Tomáša Čepeka. Hoci v niektorých polohách mi Navrátil pripadá akosi známy, umelecký štandard, ktorý si detská literatúra prinajmenšom zaslúži, však Ján Navrátil dosiahol.

RADOSLAV RUSŇÁK

MARTA ŽILKOVÁ

Výhry a prehry mediálnej drámy

Bratislava, Slovenský rozhlas 2004. 216 s.

Od mediálnych teoretikov sa viac ako od iných očakáva, že budú promptne riešiť všetky problémy, ktoré mediálna sféra prináša. Kým sa však odborná komunita snaží nájsť vhodné výrazivo, pomenovať nové javy, usúvzťažniť ich s doteraz poznanými realitami, laická verejnosť očakáva ich priamy zásah, aby sa predišlo neblahým vplyvom médií na (mladého) človeka.

Predkladaná publikácia nemá charakter komplexného pohľadu na mediálnu problematiku. Nie je to však negatívum, napokon autorka to v úvode avizuje sama: „*Kniha Výhry a prehry mediálnej drámy neobsahuje dejiny mediálnej kultúry ani chronologický prierez tvorbou rozhlasu a televízie. Sústreďuje sa na problémové okruhy, ktoré sa objavili po roku 1989... Publikácia môže poslúžiť nielen odborníkom na mediálne umenie, ale aj pedagógom a študentom univerzít ako zdroj základných informácií.*“

Fakt, že autorka svoj záujem nerozdelila parciálne medzi všetky druhy médií, takisto neprekvapuje. Jej odborný záber je už roky nasmerovaný na rozhlas, preto sa aj podstatná časť analýz uberať práve týmto smerom. Výhry a prehry mediálnej drámy je skôr kniha o otázkach ako o hotových odpovediach. Na druhej strane sú však najnosnejšími časťami práve autorkine analýzy konkrétnych rozhlasových hier či iných žánrov, a tým sa zasa posilňuje jej pragmatický ráz. V komparácii audiálnych médií s audiovizuálnymi hodnotí rozhlasové médium ako hodnotovo vyššie v súvislosti s udržiavaním skutočných umeleckých hodnôt: „*Rozhlasové médium – pričom nemáme na mysli komerčné rádiá – sa vo väčšej miere ako televízne prikláňa k istej spoločenskej zodpovednosti a aspoň v oblasti kultúry nepodlieha iba komerčným požiadavkám.*“

Marta Žilková vo svojich názoroch vychádza z filozofie zahraničných mediálnych znalcov a ich myšlienky aplikuje na slovenskú mediálnu scénu (prevažne rozhlasovú). Jej autorský rukopis charakterizuje subjektivita názoru, ktorá niekedy vyúsťuje až do ironických narážok. Na s. 38 ich dokonca vsúva do ukážky repliky postavy: „*Vieš, ja mám s dcérou iné plány. Dal som ju študovať (prirodzene – pozn. M. Ž.) medicínu (akože inak – a potom sa čudujeme súčasnej lekárskej etike, pozn. M. Ž.), postavil som pre ňu tento dom...*“

Poznanie skutočných príčin „nefunkčnosti“ istých javov v slovenských podmienkach autorka celkom otvorene komentuje slovami: „*Tento stav nezavinili vonkajšie okolnosti, je dôsledkom neschopnosti, ľahostajnosti a spolitizovanosti doterajšieho vedenia STV.*“

Kto pozná predchádzajúcu autorkinu monografiu *Dieťa v kontexte postmoderny*, iste „prečíta“ *Výhry a prehry mediálnej drámy* ako jej pokračovanie. Obe knihy predstavujú teoretickú s osobitým štýlom, lemujú jej dlhoročné teoretické úsilie o charakteristiku výrazových prostriedkov slovenských mediálnych žánrov. Pre koho je meno Marty Žilkovej nové, upozorňujem, že jej aktivity ďaleko presahujú strohý teoretický rámec výskumu... Monografiu napísala dlhoročná stúpenkyňa povinnej mediálnej výchovy na školách.

GABRIELA MAGALOVÁ

JOZEF PAVLOVIČ

Podivuhodné príbehy našich slov

Martin, Vydavateľstvo Matica slovenskej, 2004.
II. Miroslav Knap. 180 s.

Bude to už takmer polstoročie, počítajúc od vročenia knižného debutu *Pri potoku, pri vode* z roku 1957, čo sa v literatúre pre deti udomácnil Jozef Pavlovič. Básnik, prozaik, dramatik, predovšetkým však autor, kto-

rý prejavil nielen chuť, ale aj schopnosť experimentovať s jazykom a metaforou. Práve v jazykových hrách, často na úrovni hádankárstva, si overuje tvorivé kombinačné možnosti jazyka v početných prešmyčkách, kalambúroch, hádankách, prekrúcankách, skrývačkách a podobných útvaroch.

Pre tých, ktorí poznajú Jozefa Pavloviča ako autora jazykových hier, nonsensu a komiky, postavenej na svojráznosti metaforickej výpovede či prvoplánového výkladu frazeologizmu, isto nebude prekvapením jeho najnovšia knižka. Jej názov *Podivuhodné príbehy našich slov* síce evokuje serióznú etymológiu, ale podtitul *Príručka pre mladých mudrlantov* vracia všetko do správnych koľají. Na čitateľa čaká skutočné dobrodružstvo príbehov našich slov a ich skrytých, tajuplných významov, okorenené rýdzou „pavlovičtinou“.

Knižka nepochybne prekvapí pestrosťou prezentovaných slov, napríklad pri „C“ sa vedľa seba ocitnú: *celibát, celý, cesnak, ciuľa, cigániť, cirkev, cukor* a *Cyprián* – spoločnosť skutočne rôznorodá. *Príbehy jednotlivých slov* sa po vzore etymologických slovníkov začínajú vysvetlením pôvodu slova, napríklad v hesle *celibát*: „*Toto slovo, ktoré vzniklo z latinského caelebs – neženatý, znamená bezženstvo.*“ Či celý: „*Patrí k slovám, ktoré zmenili svoj význam. Kedysi celý znamenalo zdravý. Ešte dnes celiť, zaceľovať znamená hojiť. Aj skorocel je liečivá rastlina, ktorá skoro celí, čiže rýchlo uzdravuje.*“ Ale Pavlovičova knižka nie je ani zďaleka iba etymologickým slovníkom. Jej jedinečnosť, ono sľúbené dobrodružstvo príbehov slov

a ich skrytých významov sa síce začína vysvetlením ich pôvodu, no kľúčovým je práve zaradenie do širšieho kontextu, ktorý býva v duchu autorovho naturelu naozaj rôznorodý. Vtipný ako v prípade slova fajčiť: „*Ako sa objavila Amerika, odvtedy sa fajčí aj v Európe a odvtedy sa na fajčiarov nadáva. Na Slovensku to však nie je také zlé, veď pre fajčenie nemáme ani jediné slovenské slovo. Česi majú kouřit a od dymu si odvodili dýmku. My Slováci cigarety nekúrimo ani nedymíme... So slovom nikotín tiež nemáme nič spoločné... No a cigara a tabak sú slová indiánske, aj tu máme čisté ruky.*“ I typicky pavlovičovský napríklad v hesle *gaštan*: „*Tento strom má zvláštne biele kvety vyzerajúce ako sviečky, i zvláštne plody. Sú to zelené ježkovia, z ktorých na jeseň vypadnú hnedé medvedíci s bielymi plôškami na brušku.*“

Takže ak chcete vedieť, čo majú spoločné heligón a helikoptéra, pes a Kanárske ostrovy, bobor a brunet, elektrina s jantárom, dlaň s palmou, tanier s detailom, kurič so šoférom, prečo sa vo francúzskej literatúre „čistokrvní Cigáni volajú Vlasta alebo Libuša, Jaromír alebo Bohuslav“, prečo boli potomkovia Dr. Guillotina takí zdesení, že si nechali zmeniť meno, prečo nám je milšie turecké slovo kalpak, teda klobúk, ako naše širák, prečo sa ručník nosí na hlave a náramkové hodinky na zápästí, prečo raňajkujeme iba od r. 1867 a prečo sme dovtedy frištukovali, nechajte sa „uniesť“ *Príbehmi našich slov* a ich dobrodružstiev do krajiny zvanej fantázia, v ktorej aj vy môžete písať ich nové príbehy.

EVA FAITHOVÁ

BIB v Nitre

BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, prezentovala v Nitrianskej galérii od 3. februára do 6. marca 2005 výstavu *Slovenskí ilustrátori na BIB-e 1967 - 2003*. Predstavila na nej autorov, ktorí na Bienále ilustrácií Bratislava reprezentovali slovenskú ilustračnú tvorbu pre deti. Bolí medzi nimi také osobnosti ako Albín Brunovský, Dušan Kállay, Viera Bombová, Viera Gergelová či Jana Kiselová-Siteková. Mladšiu generáciu zastupoval Peter Uchnár. Súčasťou expozície bola aj kolekcia *Odmenení ilustrátori na BIB-e 2003*.

Číry kúsok neba alebo POZOR SKLO!

Štvrtá z cyklu výstav o materiáloch. Termín: 20. 5. – 30. 10. 2005. Námet a scenár: Eva Čárska. Verše: Tomáš Janovic. Výtvarno-priestorové riešenie: Tomáš Ciller. Dramaturgia: Pavol Uher. Objekty: Eva Fišerová, VŠVÚ v Bratislave. Hudba: Norbert Bodnár. Video: Peter Hudák. Realizácia: oddelenie realizácie pod vedením Valérie Marákyovej a DESTIN, a.s.

Tajuplné, magické, fascinujúce. Podnecuje fantáziu, pohlcuje a láme svetlo. Odráža predmety, približuje vesmír, zväčšuje nekonečno. Môže byť predmetom dennej potreby alebo umeleckým dielom.

Objav výroby skla patrí k najstarším a najúžasnejším objavom ľudstva. Sklárске umenie má veľkú tradíciu a je pokladané za svetové kultúrne dedičstvo.

Zatiaľ čo iné materiály, ktoré ľudia používali od dávnych čias (napríklad drevo, kameň, kov), bolo treba iba vziať z prírody a upraviť, sklo bolo treba najskôr objaviť, vyrobiť a spracovať. V prírode vlastne sklo neexistuje, respektíve existuje v inej forme. Ide o vulkanické sklo, ktoré vzniká pri tuhnutí lávy (obsidián), alebo o minerál – krištál. Niekedy si ho príroda dokáže „vyrobiť“ pomocou blesku.

Tajomstvo vzniku skla je v jeho vnútornej štruktúre. Pri tavení (teplota 1400-1500 °C) sa rozbije kryštalická mriežka a pri ochladzovaní vzniká nová krehká hmota.

Objav výroby skla opisuje rímsky historik Plinius st. Podľa neho toto tajomstvo objavili fenickí námorníci, ktorí si chceli na piesočnatej pláži niečo uvariť. Keďže nemali naporúdzi kamene, ktoré by podložili pod nádoby, použili hrudy uhlíčanu sodného, ktorý sa vtedy na lodiach

hojne používal. Pri varení odrazu zbadali, že keď sa sóda zmiešala s pieskom, vznikla odkvapávajúca hmota. Keď ochladla, ležalo pred nimi sklo. Historka môže a nemusí byť pravdivá. Podľa viacerých odborníkov sklo vzniklo ako vedľajší produkt pri výrobe keramiky alebo pri tavení kovov.

Dejiny skla sú tiež zaujímavé. Najstarším zachovaným skleneným predmetom je 5000 rokov stará zelenkastá sklenená guľôčka z Téb. Z tretieho tisícročia pred n. l. pochádzajú sklenené koráliky a doštičky objavené v Mezopotámii, z druhého tisícročia egyptské nádoby. Archeológovia našli aj sklenené figúrky – vešebty, ktoré sa dávali do hrobov, a sklenené urny. Za prelomové sa považujú objavy v 1. storočí n. l., a to objav liateho priesvitného skla, ktoré sa začalo používať na zasklievanie okien, a objav sklárskej píšťaly.

Zámerom výstavy je po textile, papieri a dreve predstaviť sklo v jeho rôznych podobách a formách tak, aby to vyznelo ako jeho oslava. Ako surovina je sklo neobvyčajne zaujímavý a tvárny materiál. Pri jeho vzniku pôsobia rozmanité vplyvy, a aj keď sa taví podľa rovnakého postupu, môže sa nakoniec dosiahnuť odlišný výsledok. Práve tavenie skla dáva sklárstvu punc výnimočnosti a až mystickej tajupl-

nosti. Zo skla ako materiálu vznikajú neobyčajné veci. Skláři často prirovnávajú sklo k žene – je tajomne krásne, ale aj tvrdohlavé a neposlušné.

Definícia technológia (sklo je anorganická látka v stave, ktorý je obdobný stavu kvapalnému a jeho viskozita je následkom ochladenia taká veľká, že sa správa ako pevná látka) je iná ako definícia ľudí, ktorí so sklom pracujú a milujú ho (sklo je pýchou a šťastím zeme, milovať ho, znamená obdivovať jeho trvalé vlastnosti, teda poctivosť hmoty a poctivosť práce. Krehkosť a tvrdosť skla často pripomínajú ľudské vlastnosti).

Oba tieto pohľady sú obsiahnuté v našej výstave v akomsi pomyselnom oblúku: od útroby zeme až po vesmír. K tejto koncepcii sa nám veľmi hodili objekty slovenskej sklárky Evy Fišerovej, ktoré sú naozaj akýmsi prienikom viacerých svetov. Odhliadnuc od tohto filozofického kontextu sa však všetci tvorcovia usilovali, aby výstava bola aj hravá (čo napomohli verše Tomáša Janovica). No a aby oslovila všetky vekové kategórie, teda aby bola rodinného charakteru.

Na záver malé osobné vyznanie, pretože, čo sa týka skla, po viac ako roku práce s výstavou, nemôžem byť celkom

neosobná. Dovolím si teda svoju malú (sklenenú) bodku. Téma SKLO bola v dramaturgickom pláne BIBIANY už dlhšie. Počas dovolenky na Vysočine som navštívila niekoľko sklární (napr. Světlá n. Sázavou). O výstave a jej koncepcii sme hovorili s prof. J. Cillerom v septembri minulého roka. No a vtedy to vypuklo naplno! Téma sklo ma ako autorku námetu a scenára úplne pohltila. Hľadala, objavovala a študovala som rôzne materiály, cestovala opakovane do sklární. Nasledovali nekonečné rozhovory s výtvarníkmi (spočiatku s Jozefom Cillerom, potom s jeho synom Tomášom), ale aj so sklármi v Lednických Rovniach a realizátormi (Miloš Krajčovič), ktorí rovnako podľahli tejto téme. SKLO, SKLO, SKLO – stále dookola a zas, a znova – SKLO! Boli aj chvíle, keď sme nevedeli nájsť ten správny kľúč, a boli sme unavení a znechutení a snivali sa nám sny o sklenených labyrintoch a rozbitom skle. Dnes, keď je výstava hotová, si hovorím, stálo to za to.

Výstižne to povedal Tomáš Janovic:

„SKLO je číry kúsok neba, pred ktorým sa SKLOniť treba.“

Eva Čárska

Monument

V predvečer Medzinárodného dňa detí Ústav etnológie SAV, České centrum a Poľský inštitút v Bratislave spolu s FFUK a vydavateľstvom SAV VEDA usporiadali prezentáciu publikácie SLOVENSKÉ ĽUDOVÉ ROZPRÁVKY I.-III. Pri tejto príležitosti sa uskutočnil odborný seminár s medzinárodnou účasťou o osobnosti univ. prof. FRANKA WOLLMANA, ktorý pred sedemdesiatimi rokmi vznik tohto výnimočného diela inicioval a spolu s poslucháčmi Slovanského seminára FFUK v Bratislave zrealizoval. Na seminári prehovorila editorka diela etnologička Viera Gašparíková, prof. Wollmana sprítomnil český slavista Miloš Zelenka a etnologička Hana Hlášková. Laudatio na dielo, ktoré svojou rozsiahlosťou a vedeckým spracovaním autentickej slovenskej ľudovej rozprávky nadobúda charakter národného kultúrneho monumentu, predniesol syn prof. Wollmana slavista Slavomír Wollman a poľská etnologička Dorota Simonidesová. Jej referát Miejsce słowackich bajek w kulturze europejskiej bol jedinečným ocenením etických a estetických hodnôt prázakladu slovenskej národnej kultúry v kontexte kultúry európskej. (os)

Najkrajšie knihy Slovenska 2004

Vedecká a odborná literatúra (vrátane slovníkov, encyklopédií, duchovnej, populárno-náučnej literatúry)

- ▣ **P. Dvořák: Stopy dávnej minulosti 3 – Zrod národa**
Foto Pavel Dvořák, graf. úprava Pergamen (Juraj Demovič, Jakub Dvořák, Juraj Vontorčík), Vydavateľstvo Rak, Budmerice, tlač. Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica
- ▣ **L. Jankovič: Exlibris a supralibros na Slovensku v 16.-19. storočí**
Graf. úprava Igor Štrbík, Matica slovenská – Vydavateľstvo MS, tlač. Alfa Print, Martin
- ▣ **Nové recepty v slovenskej kuchyni**
Foto Elena Mešková, graf. úprava Laura Mešková, vyd. Príroda, s.r.o., Bratislava, tlač. Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica
- ▣ **J. Sopko: Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická**
Graf. úprava Pergamen (Jakub Dvořák, Juraj Demovič), Vydavateľstvo Rak, Budmerice, tlač. Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica
- ▣ **J. Steinhübel: Nitrianske kniežatstvo**
Graf. úprava Pergamen (Juraj Demovič, Jakub Dvořák, Juraj Vontorčík), Veda, vydavateľstvo SAV, Bratislava a Vydavateľstvo Rak, Budmerice, tlač. Veda, vydavateľstvo SAV, Bratislava

Literatúra pre deti a mládež

- ▣ **L. Carroll: Alice v krajine zázrakov**
Il. Dušan Kállay, graf. úprava Vladislav Rostoka, vyd. Slovart, spol. s r. o., Bratislava, tlač. Východoslovenské tlačiarne, a. s., Košice
- ▣ **Z. Križková – M. Horváthová: Juraj Jánošík**
Graf. úprava Robert Brož, vyd. Perfekt, a.s., Bratislava, tlač. Polygraf Print, spol. s r. o., Prešov
- ▣ **H. Naglik: Ester a Albatros**
Il. Hana Naglik, graf. úprava IQ Design Studio, vyd. Združenie na pomoc detskej onkológii pri DFNSP vo vydavateľstve Jaga, spol. s r. o., Bratislava, tlač. Slovenská Grafia, a. s., Bratislava
- ▣ **M. Válek: Do Tramtárie**
Il. a graf. úprava Svetozár Mydlo, vyd. Buvik, Bratislava, tlač. Svornosť, a. s., Bratislava
- ▣ **M. Ďuričková: Zlatá brána**

Il. Miroslav Cipár, graf. úprava Ľubomír Krátky, vyd. Buvik, Bratislava, tlač. Slovenská Grafia, a. s., Bratislava

Učebnice

- ▣ **J. Heger – I. Hnát – M. Putala: Názvoslovie organických zlúčenín**
Graf. úprava Pavel Mikuš, vyd. SPN – Mladé letá, spol. s r. o., Bratislava, tlač. Slovenská Grafia, a. s., Bratislava

Knihy o výtvarnom umení a obrazové publikácie

- ▣ **Albín Brunovský**
Graf. úprava Daniel Brunovský, Klára Brunovská a Martina Trnkusová, vyd. Daniel Brunovský a Roman Fečík, Bratislava, tlač. Slovenská Grafia, a. s., Bratislava
- ▣ **I. Jančár – F. Kriška: Dušan Kállay – Magický svet**
Graf. úprava Vladislav Rostoka, vyd. Slovart, spol. s r. o., Bratislava, tlač. Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica
- ▣ **Kol.: Karol Felix – Krehká rovnováha**
Graf. úprava Pergamen, Trnava, vyd. Daniel Ryba – Edition Ryba, Trnava, tlač. Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica
- ▣ **Ladislav Mednyánszky**
Graf. úprava Grap, vyd. Slovenská národná galéria, Bratislava, tlač. Slovenská Grafia, a. s., Bratislava
- ▣ **L. Struhár – P. Prikryl: Bratislava**
Foto Ladislav Struhár, graf. úprava Vladimír Yurkovic, vyd. Aktuell, Bratislava, tlač. Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica

Bibliofilské tlače

- ▣ **Ch. Baudelaire: Fleurs malades/Choré kvety**
Il. Auguste Rodin, graf. úprava Viktor Vojtek, vyd. Petrus, Bratislava, tlač. Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica, knih. spracovanie Knihárska dielňa Lida Mlichová, Žilina
- ▣ **A. Jarry: Skutky a názory dr. Faustrola – Patafyzika**

Il. Karol Baron, graf. úprava Albert Marenčin a Ľubomír Krátky, vyd. Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, Bratislava, tlač. a kníhtlačiarske spracovanie Svornosť, a. s., Bratislava

▣ **Kol.: Cesta je prach ...**

Il. Boris Jirků, Igor Piačka a Igor Cvacho, graf. úprava Igor Cvacho, vyd. Imagine, Žilina, tlač. AB Tlač, Žilina, kniž. spracovanie Knihviazáčstvo Adela Vicencová, Martin

▣ **H. van Veldeke: Krásne slovo, sladká melódia**

Graf. úprava Pergamen, Trnava, vyd. Daniel Ryba – Edition Ryba, Trnava, tlač. Dobrá kniha, Trnava, kníhtlačiarske spracovanie Miroslava Krokerová, Martin

**Študijné práce poslucháčov
výtvarných a polygrafických škôl**

▣ **S. Brant: Loď bláznů**

Il. a graf. úprava Zuzana Kaliňáková, vyd. a tlač. Vysoká škola výtvarných umení, Bratislava

▣ **D. Hevier: Elektrónkový klaun**

Il. a graf. úprava Andrea Bónová, vyd. a tlač. Združená stredná škola polygrafická, Bratislava

▣ **I sogni del brucco Cannello**

Il. a graf. úprava Matúš Maťátko, vyd. a tlač. Súkromná stredná umelecká škola, Bratislava

▣ **Komunikácia**

Il. a grafická úprava Andrea Pézmanová, vyd. a tlač. Vysoká škola výtvarných umení, Bratislava

▣ **Lao-ť: Tao-te-ťing**

Il. a graf. úprava Jozef Česla, vyd. a tlač. Vysoká škola výtvarných umení, Bratislava

**Cena Ministerstva kultúry SR
vydavateľstvu za celkovú výtvarnú
a technickú kvalitu knihy**

▣ **Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o.**
za knihu

Ivan Jančár – Fedor Kriška: Dušan Kállay –
Magický svet

**Cena Ministerstva kultúry SR
autorovi za vynikajúce ilustrácie**

▣ **Hana Naglik**

za knihu
Hana Naglik: *Ester a Albatros*

▣ **Karol Baron**

za knihu
Alfred Jarry: *Skutky a názory dr. Faustrolla –
Patafyzika*

**Cena Ministerstva kultúry SR auto-
rovi za vynikajúcu grafickú úpravu**

▣ **Vladislav Rostoka**

za knihu
Ivan Jančár – Fedor Kriška: Dušan Kállay –
Magický svet

**Cena Ministerstva kultúry SR vyda-
vateľstvu za bibliofilské vydanie**

▣ **vydavateľstvo Imagine**

za knihu
Cesta je prach ...

**Cena Ministerstva školstva SR
vydavateľstvu za učebnicu**

▣ **Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mla-
dé letá, spol. s r. o.**

za knihu
Jozef Heger – Ivan Hnát – Martin Putala: *Ná-
zvoslovie organických zlúčenín*

**Cena Zväzu polygrafie tlačiarň za mi-
moriadne polygrafické spracovanie**

▣ **Slovenská Grafia, a. s.**

za knihu
Albín Brunovský

▣ **Tlačiarne BB, spol. s r. o.**

za knihu
Ivan Jančár – Fedor Kriška: Dušan Kállay –
Magický svet

**Cena BIBIANY vydavateľstvu
za najkrajšiu detskú knihu**

▣ **vydavateľstvo BUVIK**

za knihu
Miroslav Válek: *Do Tramtárie*

**Cena Slovenskej národnej knižnice
za študentskú prácu**

▣ **Jozef Česla**

za prácu
Lao-ť: Tao-te-ťing

▣ **Andrea Bónová**

za prácu
Daniel Hevier: *Elektrónkový klaun*

Dielo Hansa Christiana Andersena

v prekladoch do slovenčiny

KNIHY

1888

▣ Konvalinky

Vybrané poviedky J. C. Andersena pre milú našu mláď a jej priateľov. Podáva Fraňo Macvejda, učiteľ. Sväzček I. V Uh. Skalici. Tlačou dedičov J. Škarnicla 1888. 103 (1) str. 1 t. obr.

1911

▣ Andersenove poviedky

Slovenskej mláďeži voľne rozpráva Cyril Gallay. Senica, J. Bežo a spol. 1911. 194 (2) str. Obálka s obr.

1920

▣ Poviedky H. Ch. Andersena

svobodne podáva Cyril Gallay. Trenčín, typ. L. Gansel (1920). 92 (1) str.

1922

▣ Andersenove poviedky

Podáva Cyril Gallay. Praha, Česká grafická unie 1922. (31) str.

▣ Andersenove rozprávky

Prel. Dr. M(ichal) Slávik. Ilustr. + ilustr. obálka. Bratislava, Comenius 1922. 196 str. + 3 obr.

1924

▣ Andersenove poviedky

Slovenskej mláďeži voľne rozpráva Cyril Gallay. 1. sväzok. Trnava, G. Bežo 1924. 296 str.

1925

▣ Andersenove rozprávky

Prel. Dr. M. S. (Michal Slávik). Bratislava, Academia 1925. 155 str.

1927 (?)

▣ Cisárov nový kabát. Zakliaty poklad

Na besede, zv. 12 s. n.

▣ Sňazenska a iné rozprávky

Sbierka Andersenových a Grimmových rozprávok. 1927 (?). Prameň: Literárne zprávy, roč. 1, č. 2, str. 3.

1930

▣ Pohádky a poviedky

Súborné vydanie. Vydal Anton Macht. Žilina-Košice, „Slovenská krajina“ 1930. Diel 1. 1930, 161 (1) str. Diel 2. 1930, 184 (1) str. Diel 3. 1930, 183 (2) str. Diel 4. 1930, 183 (1) str.

1932

▣ Súdruh z ciest

(H. Ch. Andersen: Jano a fazuľový stvol). Praha, Šolc a Šimáček 1932. 32 str. (Pohádky z celého sveta, zoš. 15).

1933

▣ Malka – Sedmíkráska

Prekl. neuved. Petrovac 1933. Lacná knižnica, soš. 2-3.

1934

▣ Andersenove poviedky

Trnava G. A. Bežo 1934. 37 str.

1945

▣ Andersenove rozprávky

Vybral a preložil Štefan Koperdan. Il. Vincent Hložník. Žilina, O. Trávníček 1945. 151 (1) str.

▣ Snehová kráľovná a iné rozprávky

Z dánčiny preložila a usporiadala Eva Orolimová. Il. Ľudovít Iľečko. Košice, Svojeť 1945. 161 (2) str.

1947

▣ Rajská záhrada a iné rozprávky

Preložila Mária Ramplová. Il. Karol Ondreička. Bratislava, Ján Horáček 1947. 208 (2) str.

1956

▣ Rozprávka môjho života

Preložil a doslov napísal Jaroslav Kaňa. Verše prebásnil Viliam Turčány. Bratislava, SVKL 1956. 169 (1) str.

▣ Rozprávky

Z dán. orig. preložil a doslov napísal Jaroslav Kaňa. Il. Vincent Hložník. 1. vyd. Bratislava, SNDK 1956. 115 (5) str.

1957

▣ **Cisárove nové šaty**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Obr. Václav Boukal. Martin, Osveta 1957. (8) str. (Andersenov štvorlístok, č. 1).

▣ **Slávik**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Kreslil Václav Boukal. Martin, Osveta 1957. 16str. (Andersenov štvorlístok, č. 2).

▣ **Kresadlo**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Kreslil Václav Boukal. Martin, Osveta 1957. (16) str. (Andersenov štvorlístok, č. 3).

▣ **Statočný cínový vojačik**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Kreslil Václav Boukal. Martin, Osveta 1957. (16) str. (Andersenov štvorlístok, č. 4).

1958

▣ **Rozprávky**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. V. Hložník. 2. vyd. Bratislava, Mladé letá 1958. 132 (4) str.

1962

▣ **Rozprávky**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. V. Hložník. 3. vyd. Bratislava, Mladé letá 1962. 132 (4) str.

1963

▣ **Statočný cínový vojačik**

Z dán. orig. vybral a preložil Jaroslav Kaňa. Il. Albín Brunovský. 1. vyd. v ML Bratislava, Mladé letá 1963. 47 (3) str.

1967

▣ **Malá morská panna**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. Albín Brunovský. Doslov Zlatko Klátik. 1. vyd. Bratislava, Mladé letá 1967. 194 str. *Ilustrácie ocenené Zlatým jablkom BIB'67.*

1970

▣ **Statočný cínový vojačik**

Z dán. orig. vybral a preložil Jaroslav Kaňa. Il. A. Brunovský. 2. vyd. v ML. Bratislava, Mladé letá 1970. 47 (3) str.

1972

▣ **Malá morská panna**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. A. Brunovský. 2. vyd. Bratislava, Mladé letá 1972. 194 str. *Ilustrácie boli ocenené Zlatým jablkom BIB'67.*

1975

▣ **Rozprávky**

Z dán. orig. vybral a preložil Jaroslav Kaňa. Il. V. Hložník. 4. vyd. Bratislava, Mladé letá 1975. 149 str.

1977

▣ **Malá morská panna**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. Albín Brunovský. 3. vyd. Bratislava, Mladé letá 1977. 194 str.

▣ **Statočný cínový vojačik**

Z dán. orig. vybral a preložil Jaroslav Kaňa. Il. Albín Brunovský. 3. vyd. v ML. Bratislava, Mladé letá 1977. 48 (4) str.

1979

▣ **Rozprávky**

Z dán. orig. vybral a preložil Jaroslav Kaňa. Il. Vincent Hložník. 5. vyd. Bratislava, Mladé letá 1979. 149 str.

1980

▣ **Cisárove nové šaty**

Z dán. orig. vybral, preložil a doslov napísal Jaroslav Kaňa. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1980. 176 str.

1981

▣ **Sneženka**

Z dán. orig. vybral, preložil, doslov a vysvetlivky napísal Jaroslav Kaňa. Il. Vincent Hložník. 1. vyd. Bratislava, Mladé letá 1981. 145 (3) str.

1984

▣ **Malá morská panna**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. Albín Brunovský. 4. vyd. Bratislava, Mladé letá 1984. 197 str.

1987

▣ **Rozprávky**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. V. Hložník. 6. vyd. Bratislava, Mladé letá 1987. 149 str.

1989

▣ **Pastierka a kominárik**

Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. Marija L. Stupicová. 1. vyd. Bratislava, Mladé letá – Ljubljana, Mladinska knjiga 1989. (16) str. – Medzinárodná séria obrázkových kníh.

1991

▣ **Andersenove rozprávky**

Preložila Elena Lajčiaková. Il. Mária Pascualová. Bratislava, Obzor 1991. (49) str.

- ▣ **Snehová kráľovná**
Rozprávka v siedmich príbehoch.
Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. Drahomír Trsťan. 1. vyd. Bratislava, Mladé letá 1991. 45 str.

1993

- ▣ **Lístoček z neba**
Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Cover design Svetozár Mydlo a Marián Škripek. 1. vyd. Bratislava, Mladé letá 1993. 78 (2) str.

1996

- ▣ **Braček Jelenček**
Rozprávky na motívy bratov Grimmovcov a H. Ch. Andersena. Z nemeckého vydania preložila Mariana Pavuliaková a Ondrej Ďurina. Il. Karl. Eckle. Bratislava, Fortuna Print 1996. 63 str.
- ▣ **Rozprávky Hansa Christiana Andersena**
Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. Miloslav Dismán. 1. vyd. Bratislava, Mladé letá 1996. 319 (1) str.
- ▣ **Slávik**
Z dán. orig. preložila Teodora Handzová-Chmelová. Il. Alexander Melichov. Bratislava, Junior 1996. 92 str.
- ▣ **Zlatá húska**
Rozprávky na motívy H. Ch. Andersena preložila Mariana Pavuliaková a Ondrej Ďurina. Il. neuved. Bratislava, Fortuna Print 1996. 80 str.
- ▣ **Žabí princ**
Rozprávky na motívy bratov Grimmovcov a H. Ch. Andersena. Z nemeckého vydania preložila Mariana Pavuliaková a Ondrej Ďurina. Bratislava, Fortuna Print 1996. 96 str.

1997

- ▣ **Rozprávky H. Ch. Andersena**
Preložil Milan Richter. Il. Maichail Fjodorov. Bratislava, Ikar 1997. 98 str.

1999

- ▣ **Malá morská víla**
Prekladateľ a ilustrátor neuvedení. Skalica, Grafo-bal 1999. 10 str. Leporelá s textom.
- ▣ **Rozprávky**
Z poľštiny preložila Sibyla Mislovičová. Il. Alicja Kobryňová – Zajoncová. Bratislava, Matys 1999. 130 str.
- ▣ **Snehová kráľovná**
Prekladateľ a ilustrátor neuvedení. Skalica, Grafo-bal 1999. 10 str. Leporelá s textom.
- ▣ **Škaredé káčatko**
Prekladateľ a ilustrátor neuvedení. Skalica, Grafo-bal 1999. 10 str. Leporelá s textom.

2000

- ▣ **Bol raz jeden kráľ**
Prekladateľ a ilustrátor neuvedení. Bratislava, Junior 2000. 96 str.
- ▣ **Dcéra močiarného kráľa**
Z dán. orig. preložil a zostavil Jaroslav Kaňa. Il. Roman Topolčáni. 1. vyd. Liptovský Mikuláš, Transcius 2000. 105 (5) str.
- ▣ **Zelená kniha rozprávok**
Text Mária Klenková. Il. Przemysław Sałamancha. Bratislava, Junior 2000. (50) str.

2001

- ▣ **Palculienka**
Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. Jana Kiselová-Siteková. 1. vyd. Bratislava, Buvik 2001. 48 str.
- ▣ **Rozprávky Hansa Christiana Andersena**
Z dán. orig. preložil Jaroslav Kaňa. Il. Miloslav Dismán. 2. vyd. Bratislava, Mladé letá – BRIO, Praha 2001. 319 (1) str.

2002

- ▣ **Divé labute**
Z dán. orig. preložil a doslov napísal Milan Richter. Il. Katarína Ševellová-Šuteková. 1. vyd. v Ikare. Bratislava, Ikar 2002. 151 (1) str.
- ▣ **Rozprávky**
Text Alexandra Bučková. Ilustrátor neuvedený. Bratislava, Junior 2002. 122 (1) str.

2003

- ▣ **Snehová kráľovná**
Z angl. orig. preložila Ľubica Kepštová. Il. Vladyslav Jerko. 1. vyd. Bratislava, SPN – Mladé letá 2003. 30 (2) str.

2004

- ▣ **O malej jedličke**
Z angl. The Little Fir-tree prerozprávala Mária Štefánková. Il. Caroline Pedlerová. Bratislava, SLOVART 2004. (27) str.
- ▣ **Rozprávky Hansa Christiana Andersena**
Z poľského vydania preložila a upravila Sibyla Mislovičová. Il. Alicja Kobryň-Zajonc. 1. vyd. Bratislava, Matys (2004)? 130 (6) str.

2005

- ▣ **Rozprávky**
Z dán. orig. preložil Milan Richter. Il. Dušan Kállay a Kamila Štanclová. 1. vyd. Bratislava, SLOVART 2005. 592 str.

- **Rozprávka môjho života bez príkras**
Z dán. orig. zostavil, preložil a doslov napísal Milan Žitný. Farebné ilustračné prílohy Oľga Bajusová, Albín Brunovský, Maja Dusíková, Vincent Hložník, Dušan Kállay, Jana Kiselová-Sitekova, Kamila Štanclová. (1. vyd. vo vydavateľstve Buvik). Bratislava, Buvik 2005. 150 (2) str.

GRAMOPLATNE

1966

- **Cisárove nové šaty**
Preložil Jaroslav Kaňa. Číta Karol Machata. (2. str.) (1. strana Oscar Wilde: Šťastný princ. Preložila Viera Marušáková. Číta Viera Bálintová.) ČSSR, Bratislava, Opus 1966. 25 cm. 2 str.

1967

- **Sedmokráska. Statočný cínový vojačik**
Preložil Jaroslav Kaňa. Rozpráva Zdena Grúberová a Ján Klimo. ČSSR, Bratislava, Opus 1967. 25 cm. 2 str.

OPERA

1968

- **Cisárove nové šaty**
Opera v jednom dejstve. Na námiet H. Ch. Andersena napísal Juraj Beneš.

DRAMATIZÁCIE

1949

- **Snehová kráľovná**
Hra v 4 dejstvách. Dramatizácia Jevgenij Švarc. Z ruskej úpravy preložil Lubomír Smrčok. Bratislava, Štátne nakladateľstvo 1949. 77 (3) str.
- **Snežná kráľovná**
Hra v 4 dejstvách. Podľa rozprávky H. Ch. Andersena. Z ruskej úpravy Jevgenija Švarca do slovenčiny preložil I. Gavora. Turčiansky Sv. Martin, Matica slovenská 1949. 59 str.

1958

- **Slávik**
Dramatizácia rozprávky v 5 dejstvách. Na motívy H. Ch. Andersena napísal František Pavlíček. Z češtiny preložil Jozef Mrázik. Martin, Osveta 1958. 53 (2) str.

1960

- **Snehová kráľovná**

Bábková hra v 2 dejstvách (6 obrazoch). Podľa rozprávky H. Ch. Andersena napísal Jevgenij Švarc, B. Svatoň. Z českej úpravy preložil K. Horský. Bratislava, DILIZA 1960. 40 str.

1966

- **Snehová kráľovná**
Hra v 4 dejstvách. Na námiet rozprávky H. Ch. Andersena napísal Jevgenij Švarc. Z ruského originálu preložil Lubomír Smrčok. Bratislava, DILIZA 1966. 55 str.

1969

- **Slávik**
Dramatizovaná rozprávka v 5 dejstvách. Na motívy H. Ch. Andersena napísal František Pavlíček. Z češtiny preložil Jozef Mrázik. Bratislava, DILIZA 1969. 43 str.

Zostavila EVA HORNIŠOVÁ

Cisárove nové šaty.

Kde bolo, tam bolo, bol raz jeden cisar, a ten veľmi obľuboval nové nádherné šatstvo, tak že si ho prečasto kupoval, a všetky peniaze vydával len za to, aby mohol byť pekne oblečený. Staral sa o svoje vojsko, a mal obľúbenie v divadlách, koňských dostihoch a prechádzkach len preto, aby sa vždy ukázal v dákom novom obleku. Na každú dennú hodinu mal iný oblek; a keď hovorilo sa o doktorom panovníkovi, že je na sneme, o tomto cisarovi hovorievalo sa, že je v šatnici!

V jeho sídelnom meste bol živý ruch a veselý život. Každý deň prichádzalo tam množstvo cudzincov.

A jedného dňa prišli tu i dvaja šibali, ktorí vydávali sa za tkáčov, i roztrúsili o sebe chýr, že znajú tkať tkaniny veľmi krásne, aké si len kto zažiada. Hovorili, že jejich tkaniny majú veľmi krásne farby, a vzorky a šaty majú tú vlastnosť, že tomu človekovi stávajú sa neviditeľnými, kto buď čo úradník, nenie na svojom mieste, alebo kto je veľmi hlúpy.

„Boly že by to za divotvorné šaty,“ mienil cisar, „keby jich mal na sebe; rozoznával bych hlúpych od učených, i vedel bych, kto nenie schopným úradníkom v mojej krajine! Áno, áno, takú tkaninu musím si zaopatrit!“

A dal obom šibalom na záväzok mnoho peňazí, aby sa hneď dali do tkania.

Cudzinci postavili hneď svoje krosná a robili, akoby tkali; no na člnku nebolo ani nitky, ačkoľvek

Faximile z knihy Konvalinky (Vybrané poviedky H. Ch. Andersena pre milú našu mladú a jej priateľov), ktorú r. 1888 vydal v Skalici učiteľ Fraňo Macvejša

SUMMARY

The present issue of Bibiana begins with **Milan Richter's** essay **The Bazaar of Fantasy**. The well-known poet and translator reflects on H. Ch. Andersen's literary work, which radically changed the character of European children's literature and presents its top values today. The poem of fitting title **The Torchbearer** has been included in the essay. The Slovak cultural community commemorated the anniversary of the great Danish fairy-tale writer by **The Fairy Tale of My Life** /the publishers Buvik/, by a prosaic work of the writer Peter Glocko, **The Presburg's Magic of Mr. Christian**, motivated by Andersen's short visit to Bratislava, and by a representative book **Andersen's Fairy Tales**, translated by Milan Richter himself. The book was illustrated by H. Ch. Andersen Prize winner, professor Dušan Kállay and his wife, an illustrator, Kamila Štanclová. The series of author's fairy tales of the writer Erik Jakub Groch appears to be a significant gesture of the Slovak writers, standing up for Andersen's message. The two of them, **The Little Girl with Matches** and **The Tale of a Bottle Neck** have proved that this original paraphrase is an evidence of timelessness of Andersen's fairy-tale work. The tribute to H. Ch. Andersen is completed by the information about an exhibition **The Flying Trunk**, arranged in the premises of BIBIANA, an International House of Art for Children. By means of it, its authors, Ján Uličiansky, a writer and Eva Farkašová, a creative artist, tried to bring in Andersen's imaginatory world. In an essay **The Creative Story of Kamila Štanclová**, the arthistorian Fedor Kriška appreciates work of a woman illustrator and painter on the occasion of her jubilee. By the illustrations of Andersen's fairy tales, she has approved her peak value among the Slovak illustrators. One of the most eminent Slovak creators of modern fairy tale, Ján Milčák /1935/, lived to see his anniversary as well. He is a medical doctor and lives in Levoča, one of the nicest spots of Slovakia. In an excellent interview called **Children are the People I Understand the Best**, he recollects his childhood and literary beginnings, and at the same time, he defines his creative credo, based on respect for life and unique children's world. **On Reception by Heart** is an essay in which a young literary critic, Markéta Andričíková, a postgraduate student at Prešov University, interprets the Milčák's latest fairy-tale collection, **Susan and Mr. Odilo**. In the

study **Not Only Dim-Witted**, professor Zuzana Stanislavová of Prešov University continues her assessing Slovak Literature for children and youth, published in 2004. In a similar way to the preceding issue, she finds out again, that in spite of some original literary outputs, the global quality of children's literature is considered standard level. Stagnation has been particularly noticed in the social prose for youth, as it has not been able to reflect dramatic social changes in society and the position of a child in them. In his reportage **From Vihorlat to Sea Lake**, the writer Ján Beňo, who, among the group of writers, took part in a trip to Eastern Slovakia, informs the readers of Bibiana about this year's **Children's Book Days**. In his opinion the event met its objective: children talked to the authors of children's books and the writers were ascertained again, that in spite of all, children read their books. On the incentive of the Slovak IBBY Section and BIBIANA, an international house of art for children, professor Marta Žilková, in the study **Peoplemeter Nightmares**, evaluates drama creation for children of 2004. In her opinion, only radio production accomplishes fictitious and aesthetic value criteria of varied drama creation. This is due to credit of the management of the Slovak Radio and the writer Ján Uličiansky, who, as the head dramatist for children and youth, has been enforcing worthy radio drama production for years. In the following contribution doc. Naděžda Siegllová informs Slovak readers of Bibiana about the state of current Czech literature for children. Her text is published in the Czech language, so as to indicate the closeness of the both national literatures. In an extensive block, an evaluative information about the latest books for children can be found. The review on the book of an English author, **G. Byng, Molly Moonis Incredible Book of Hypnotism**, is worth mentioning. Its author **Peter Karpinský** of Prešov University, leveled devastating criticism at the book. He blames it for lack of fictitious message, as well as aesthetic expression. The detailed list of Andersen's fairy tales published in the Slovak language since 1888 up till now is noteworthy among the final texts of this issue. The bibliographer and compiler Eva Hornišová has included also dramatizations and audiorecordings of Andersen's fairy tales in the register.

Transl. **Jana Zlatošová**

ISSN 1335-7263

BIBIANA

